

EESTI SÕJAVÄE OHVITSERIDE ETTEVALMISTAMISE SÜSTEEMI KUJUNEMINE JA ARENG 1919–1940

Andres Seene

Järgnev artikkel tugineb 2011. aastal Tartu Ülikoolis kaitstud doktoriväitekirjale¹ ning käsitleb Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste² institutsionaalset arengut, olulisemaid õppemetoodilisi eesmärke ja kavasad vaadeldaval perioodil. Samuti käsitletakse siin Sõjavägede Staabi kavasad, mis puudutasid üldist sõjaväe ohvitseridega komplekteerimist, ja väljavaateid nende kavade elluviimiseks. Vaatluse all on õppeasutuste struktuur ja selle muutused erinevatel perioodidel. Periodiseering lähtub olulisematest institutsionaalsetest, õiguslikest ja poliitilistest muudatustest, mis mõjutasid üldist õppeasutuste arengut ja ohvitseridekaadri ettevalmistust. Lisaks käsitletakse alaperioodide kaupa õppeasutuste struktuuriüksusi, nende eesmärke, muutusi õppekavades ja õppemetoodikas ning võimalikke mõjutegureid vaadeldaval perioodil. Tekstiosa toetab üheksa lisa, milles esitatakse arvandmeid õppeasutuste lõpetajaskonna kohta aastate kaupa ja graafilisi diagramme, mis aitavad anda skemaatilist ülevaadet väljaõppeprotsessist, selle muutustest ja üldisest kaadri planeerimisest.

¹ **Seene, A.** 2011. Eesti sõjaväe ohvitseride ettevalmistamise süsteemi kujunemine ja areng 1919–1940. *Dissertationes Historiae Universitatis Tartuensis* 22. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

² Aastatel 1923–1929 oli kasutusel nimetus *Sõjaväe Ühendatud Õppeasutused* (SÜÕ), 1929–1937 tarvitati Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste nimetust (KÜÕ), 1937. aastal pöörduiti tagasi esialgse nimekuju juurde. Käsitletud nime muutumine kajastus loomulikult ka tervikorganisatsiooni (Sõjavägi/Kaitsevägi) ja teiste selle perioodi asutuste ning staapide nimetustes. Siin ja edaspidises kasutatakse vaadeldava perioodi kohta läbivalt Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste nimetust (v.a osundatud tekstides) nii ühtluse huvides kui ka selleks, et eristada seda tänapäeva nimetusest.

1. Sõjaväe õppeasutuste organisatsiooni optimeerimine ja õppeala ümberkorraldused: 1919–1927

Aastatel 1919–1920 lõpetas Sõjakooli kokku ligi nelisada lipnikku³, kes olid kooli sisse astunud sõja ajal. 1920. aasta augusti lõpu sõjaministri päevakäskudega tühistati sõjaaegne ülemjuhataja päevakäsk Sõjakooli asutamise kohta⁴, mille järgi tuli üle minna rahuaja programmile ja korraldusele (alates 1. oktoobrist 1920). Kursuse kestuseks määrati sellega jalaväe, suurtükiväe ja ratsaväe erialadel kaks aastat, mereväe kursusel aga kolm aastat. Kooli jalaja ratsaväe jaoskondadesse astujailt eeldati vähemalt kuue keskkooliklassi lõpetamist, suurtükiväe jaoskonda kandideerijailt aga täielikku keskharidust⁵. 1920. aasta lõpul määrati sõjaministri päevakäsuga kindlaks ka kadettide ohvitseriks ülendamise ja koolist lahkumise põhimõtted⁶. Esimene Sõjakooli rahuaegne kursus alustas 1. oktoobril 1920. aastal. Kursuse komplekteerimisel ilmnesisid kohe probleemid. Moodustati kaks klassi: noorem ja vanem. Vastu kavatseti võtta 145 kadetti, kuid sooviavalduisi laekus isegi pisut alla selle. 1920. aasta sügisel võeti vastu kaheksakümmend kaheksa kadetti, neist keskkooliharidus oli vaid seitsmel, kuueklassiline ettevalmistus kolmkümne kaheksal ja sellest vähema haridusega oli nelikümmend kolm. Peagi selgus, et paljude vastuvõetute üldhariduse tase oli nõrk, samuti olid mõned esitatud haridusdokumendid võltsitud⁷.

Paremate õppurite Sõjakooli meelitamiseks hakati alates 1921. aastast vastu võtma mittetäieliku keskharidusega noori (ühtluskooli üheksa õppeaastat läbinuid ehk keskkooli 6. klassi lõpetanuid⁸). Eelmainitud eesmärgil moodustati Sõjakoolis ka üldklass, kus anti kasvandikele täielik keskharidus. Üldklassi võeti keskkooli kuue klassi haridusega noormehi. Neil

³ Selle kohta vt **Seene, A.** 2010. Vabariigi Sõjakooli asutamine ja selle esimese, Vabandussõja-aegse lennu lõpetajad. – KVÜÖA toimetised, nr 13, lk 123–166.

⁴ Sõjaministri päevakäsk nr 843, 26. august 1920.

⁵ Sõjaministri päevakäsk nr 860, 28. august 1920.

⁶ Sõjaministri päevakäsk nr 1204, 16. detsember 1920. Siin kehtestati endise Vene riigi sõjalistes õppeasutustes kehtinud normidele tuginedes järgmised sõjakoolide õppurite auastmed: veltveebel, vanem portupeekadett (*portupei kadett*), noorem portupeekadett ja kadett.

⁷ ERA 1856–1–21, leht 9.

⁸ 1922. aasta lõpul vastu võetud keskkooliseadusega (selle ajajärgu tekstides eristatakse seda koolitüüpi kuni 1923. aastani kui keskkooli) kehtestati keskkooli (gümnaasiumi) kursuse kestuseks viis õppeaastat. Keskkool tugines kuueaastasele algkoolile. 1920. aastal oli keskkoolilõpetajaid kokku näiteks 613, 1921. aastal 1154, 1922. aastal 1412, 1923. aastal 1811 ja 1924. aastal 2000 ringis.

Elango, Ö. 1972. Hariduspoliitika ja õpetajaskond kodanlikus Eestis 1919–1940. Tallinn: Eesti Raamat, lk 57. [Edaspidi *Elango* 1972]

tuli üldklassis läbida kõik keskkooli viimaste klasside õppeained ning nende õppeaeg Sõjakoolis oli kolm aastat. Täieliku keskkooliharidusega noormehi võeti vastu I spetsiaalklassi. Nende õppeaeg Sõjakoolis oli kaks aastat. Üldklassi astunud kadetid omandasid pärast Sõjakooli lõpetamist keskkooli lõpetanute õigused. Sellised põhimõtted kiideti heaks 1921. aasta augustis valitsuse seadusega⁹.

Täielik keskkooliharidus andis võimaluse astuda kõrgematesse koolidesse, millest edasipüüdlikum noorsugu oli kindlasti huvitatud. Seega loodeti tasuta täieliku keskhariduse omandamise võimalust pakkudes ajendada suuremat hulka noori Sõjakooli astuma. Iga Sõjakoolis viibitud aasta eest tuli teenida tegevteenistuses poolteist aastat¹⁰. Need ja muud põhimõtted, millele tuginedes Sõjakool reorganiseeriti, esitas Sõjakooli klasside inspektor alampolkovnik Artur Korjus 1921. aasta kevadel dokumendis „Üleüldised pedagoogilised kavatsused sõjalis-õppelise kasvatuses kohta meie Sõjakoolis”¹¹. Nimetatud dokumendi puhul on tegemist pika ja kohati üsna eriilmelise tekstiga, kus tuuakse ära Sõjakooli õppeala organisatsioon, nädala tunnimaht ja soovitatavad õppemeetodid, aga samas leiavad käsitlemist ka filosoofilis-pedagoogilised üldpõhimõtted. Näiteks kritiseerib autor siin endistest Vene sõjakoolidest ülevõetud repetitsiooni meetodit¹², mis autori sõnul tekitas klassides surnud õhkkonna.

Reservohvitseride (*tagavaraväe ohvitseride*) ettevalmistamisele asuti 1922. aasta veebruaris, mil sõjaministri päevakäsu alusel avati Sõjakooli

⁹ Seadus noormeeste vastuvõtmise kohta sõjakooli kasvandikkudeks. – Riigi Teataja 1921, 71, 101.

¹⁰ Pooleteiseaastase teenistuse kohustus iga Sõjakoolis veedetud aasta eest oli endise Vene riigi seadusandlusest päritud norm, mida hinnati Eesti oludes (nt ohvitseride palk) liiga koormavaks ja mis peletas paremaid täieliku keskharidusega mehi Sõjakoolist eemale. Sellest tulenevalt muudeti 1921. aasta seadust 1925. aastal (Riigi Teataja 1925, 109/110, 58) selliselt, et Sõjakooli lõpetamisel nõuti kohustuslikku üheaastast tegevteenistust vaid Sõjakooli üldklassis viibimise puhul (täieliku keskhariduse omandamise puhul), samas kui sõjalise erihariduse puhul (spetsiaalklassides) teenistuskohustus kaotati. Üldklassis õppimise aega arvestati sunduslikust sõjaväeteenistuse kohustusest (poolteist aastat) eraldi ning see tuli ära teenida pärast Sõjakooli lõpetamist. Sellega lühenes noore ohvitseri sundteenistus pooleteise kuni kahe ja poole aasta võrra. Eeldati, et sellise seadusemuudatuse järel suureneb iseäranis keskkoolilõpetajate tung Sõjakooli. Eelnevast tulenevalt arvestati eelnohu seletuskirjas võimalusega, et tulevikus tuleb kaotada Sõjakooli üldklass. Samuti peeti oluliseks, et lisaks 11-kuulise aspirantide kursuse läbinud reservlipnikele oleks reservis ka paremini ette valmistatud ohvitseri (ERA 66–1–1384, lehed 1–2).

¹¹ ERA 1856–1–21, lehed 12–29.

¹² Repetitsioon (verbist *repeteerima*) ‘õppima, kordama, korrates kätte õppima või õppimises järele aitama’. Mõeldakse eksamitele eelnevat õpilaste teadmiste kontrollimist õppeaine kordamise eesmärgil.

juures vastav eriklass. Klassi tuli väeosadest lähetada noorsõdureid, kellel oli täielik keskkooliharidus või kõrgem haridus. Neid nimetati algul *asekadettideks*.¹³ 1923. aasta algul nimetati tagavaraväe ohvitseride ettevalmistamise klass valitsuse seadluse alusel ümber aspirantide kursuseks ja asekadetid *aspirantideks*¹⁴. Esimesed kursused olid väiksearvulised, 1923–1924 lõpetas kursuse jalaväe erialal ainult 13–15 õpilast (vt lisa 3). Aspirantide kursus oli Sõjakooli koosseisus 1928. aastani, mil see muudeti uue ohvitseride ettevalmistamise seadluse alusel aspirantide klassiks. Enne 1928. aasta reformi oli aspirantide kursuse kestuseks üksteist kuud. See aeg jagunes kolmeks järguks: noorte ettevalmistus reameheks (kolm kuud, aprillist juulini), allohvitseri ettevalmistus (kolm kuud, juulist oktoobrini) ning teoreetiline ja praktiline reservohvitseri ettevalmistus (viis kuud, oktoobrist veebruarini). Seejärel lähetati kursuse lõpetajad juhtimispraktika ajaks vanemallohvitseridena tagasi oma väeosadesse, kus nad viibisid ajateenistuse lõpuni (kokku kaheksateist kuud). Alates 1926. aastast läbisid tulevased reservohvitserid viie kuu jooksul sõduri ja allohvitseri ettevalmistuse väeosades ja õppeüksustes. Sõjakooli aspirantide kursusel tehti viie-kuue kuu jooksul läbi rühmaüleva ettevalmistus, mille lõpetamisel saadeti aspirandid seitsmeks-kaheksaks kuuks väeosadesse juhtimispraktikale¹⁵.

Rahuaja oludele üle minnes oli valdaval osal ohvitserkonnast vaid sõjatingimustes omandatud ettevalmistus. Neile, kes soovisid jätkata rahu-aegset tegevteenistust, avati 1920. aasta lõpul Sõjakooli juures 11-kuulised alalisväe ohvitseride kursused teoreetilise ja praktilise sõjalise ettevalmistuse

¹³ Sõjaministri päevakäsk nr 53, 2. veebruar 1922.

¹⁴ Riigi Teataja 1923, 19, lk 107–108. (Seadlus tagavaraväe-ohvitseride ettevalmistamise kohta.) Nimetus *aspirant* (ladina keeles *aspirans* 'taotlev') laenati ilmselt Prantsusmaalt, kus Esimese maailmasõja ajal kasutati seda nimetust sõjaaja sõjakoolide õpilaste kohta, kellele anti nooremohvitseri kiirettevalmistus. Kuni 1923. aastani nimetati reservohvitseriks pürgijaid Eestis asekadettideks. Eestis ei olnud aspirant auaste, vaid ajateenijast reservohvitseri kandidaadi teenistuslik seisund õpingute ajal Sõjakoolis ja sellele järgneva juhtimispraktika ajal väeosas. Ajateenistuse ja praktika eduka lõpetamise järel ülendati aspirandid reservi arvamise järel esimesse reservohvitseri auastmesse ehk (reserv)lipnikuks. Neid aspirante, kes jäid pärast ajateenistuse lõppu teenima üleajateenijate-allohvitseridena, tegevteenistuse ajal ei ülendatud. 1930. aastatel esines juhtumeid, kus aspirantide klassi läbinud üleajateenijad üritasid kasutada vastava allohvitseri auastme asemel või selle lisandina aspirandi tiitlit (näitamaks oma paremat üld- ja sõjalise hariduse taset). 1939. aasta veebruaris pöördus näiteks Sõjavägede Staabi ülem kindralleitnant N. Reek kõikide väeosade poole ringkirjaga, milles rõhutati, et aspirandi nimetuse kasutamine auastme märkimisel oli ebaseaduslik üleajateenijate puhul, kes olid juba lõpetanud Sõjakooli aspirantide klassi või Lennukooli ning sooritanud sellele järgneva praktika (vt ERA 650–1–2650, leht 262).

¹⁵ ERA 495–12–630, leht 98 (Bauming, E. 1936. Reservohvitseride ettevalmistamise aluseid, nende oskuste ja teadmiste täiendamise probleeme tänapäev. Tallinn.) [Edaspidi *Bauming* 1936]

täiendamiseks.¹⁶ Alalisväe ohvitseride kursused tegutsesid aastatel 1920–1923 Sõjakooli koosseisus. Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste koosseisus muudeti kursused alates 1923. aastast iseseisvaks struktuuriüksuseks. Kursuste eesmärk oli anda ohvitseridele, kes olid lõpetanud maailmasõja ajal Vene sõjaväes lipnikekooli neljakuulise kursuse, lisateadmisi ja -oskusi rahuaja väljaõppe- ja juhtimistöök. Kursustel töötas jalaväe, suurtükiväe ja inseneriväe klass, kus ohvitserid õppisid vastavalt erialale. Kursuse lõpetajad omandasid rahuaja ohvitseri kutse. Kursuse jooksul läbiti Sõjakooli kursuse teoreetiline osa. Kuna leiti, et enamik kursuslasi oli omandanud rikkalikke praktilisi juhtimiskogemusi maailmasõjas ja Vabadussõjas, tuli peamiselt täiendada nende teoreetilisi teadmisi. Samas ei arvestatud asjaoluga, et rahuaja ohvitseritöö ei eeldanud ainult praktilisi juhtimisoskusi, vaid ka praktilisi kogemusi alluvate väljaõppe korraldamises. Sellised kogemused olid aga enamikul sõjaaja ohvitseridel üsna puudulikud. Põhiline õppetöö toimus kursustel teoreetiliste loengute vormis (5–6 tundi päevas). Selline õppetöö vorm kutsus esile kaasaegsete kriitika kursuste kohta.¹⁷ Osa kriitikat põhjustas tõik, et paljud lektorid olid endised Vene ohvitserid-õppejõud ja spetsialistid. Teatud osa kursuslastest polnud üldse huvitatud õppimisest ja enesetäiendamisest, vaid neid köitis kerge ja pealiskaudne äraolemine. Siiski suutis sõjaväe juhtkond kursustega tekitada olukorra, mis ajendas ja sundis kaadriohvitseri õppima ja ennast täiendama, kuna see muutus edasise teenistuse jätkamise eelduseks.¹⁸ Seega kujunesid kursused omalaadseks filtriks, kus valiti välja nõrgad ohvitserid, kes polnud suutelised rahuaja oludes töötama ja ennast täiendama. Kursuste tegevus lõpetati 1927. aasta kevadel. Selleks ajaks oli enamik sõjaväes teenivaid sõjaaja ettevalmistusega ohvitseri kursustel osalenud ja omandanud rahuaja kaadriohvitseri õigused. Ühtlasi langes kursuste lõpp ajale, mil õppeasutustes algasid õppemetoodilised uuendused. Üksikud ohvitserid sooritasid veel hiljem vastavad katsed eksternidena. Kursused lõpetasid kokku kuussada ohvitseri¹⁹.

1920.–1921. aastal asuti Eestis otsima võimalusi sõjalise kõrghariduse organiseerimiseks. Lektorite ja praktiliste tööde juhendajatena oli

¹⁶ Sõjaministri päevakäsk nr 1149-a, 25. november 1920.

¹⁷ ERA 496–4–494, leht 84–85 (**Kasekamp, A.** 1928. Juhtide kasvatus ja väljaõpe sõjaväes möödunud sõdade, eriti Maailmasõja ja Vabadussõja kogemustel. Tallinn: Kõrgema Sõjakooli väitekiri.) [Edaspidi **Kasekamp** 1928]; ERA 495–12–659, leht 80 (**Karing, V.** 1929. Sõjaväe väljaõppe tarvitavad õppemeetodid. Tallinn: Kõrgema Sõjakooli väitekiri.) [Edaspidi **Karing** 1929]

¹⁸ Selle kohta vt nt ERA 4996–1–125, leht 143 (**Kasak, E.** Mälestusi. Teine osa.) [Edaspidi **Kasak II**]

¹⁹ ERA 650–1–445, lehed 10–12.

võimalik kasutada kohakaasluse alusel väheseid olemasolevaid endise Vene riigi kõrgema ettevalmistusega ohvitseri. Alates 1920. aastast saabus Venemaalt optantidena Eestisse mitmeid kõrgema sõjalise haridusega eesti päritolu ohvitseri. Lisaks olid revolutsiooni ja kodusõja keerises Eestisse sattunud või siin isegi teenistusse astunud mitmed endised Vene kindralstaabi akadeemia õppejõud.²⁰ Lisaks neile otsiti Eesti algatusel veel 1923. aasta lõpul ja 1924. aastal võimalusi palgata sõjaministeeriumide tasemel kaks Prantsuse vanemohvitserist kõrgema sõjalise ettevalmistusega õppejõudu kindralstaabi kursustele. Kuna Prantsuse sõjaministeeriumi välja pakutud kandidaatide ettevalmistuse tase ei vastanud sellele, mida Eesti sõjaministeerium ootas, jäid prantslastest õppejõud palkamata.²¹

Õppetöö kursustel algas 1921. aasta septembris (tegevuse alguseks loeti 12. septembrit 1921). Kindralstaabi kursuste eesmärgiks seati ohvitseride ettevalmistamine noorematele kindralstaabi ametitele ja täiendava sõjalise hariduse andmine väeosade ülematele. Ühtlasi pidid kursused laiendama kuulajaskonna silmaringi sõjaasjanduses, äratama kuulajaskonnas huvi ja armastust sõjateaduse vastu ning valmistama tulevasi kindralstaabiohvitseri ette sõjateaduslikuks tööks, õpetades neid teaduslikult mõtlema ja tutvustades neile vastavaid töömeetodeid.²² Õpilasteks võeti ohvitseri vastu kirjalike ja suuliste katsete alusel, kusjuures katsetele lubati ainult neid, kes olid omandanud kaadriohvitseri kutse enne maailmasõda või olid lõpetanud alalisväe ohvitseride kursuse. Vabadussõja ajal puuduliku ettevalmistusega polguülema ametikohale edutatud ohvitserid said lasta komandeerida end kursustele vabakuulajana ilma sisseastumiskatseid tegemata (seejuures säilis nende ametikoht). Kindralstaabiohvitseri õiguste omandamiseks nõuti neilt siiski sisseastumiskatsete sooritamist teistega võrdsetel tingimustel. 1923. aasta sügisest tegutsesid õppeasutuste koosseisus kõrgemad sõjalised kursused, mille alla kuulusid nii kindralstaabi kursused kui ka informatsioonikursused. Viimatinimetatud, üheaastase kestusega kursus tegutses vaid II lennu ajal (1923–1925) ning sinna komandeeriti väeosade ja teiste sõjaväe struktuuriüksuste kõrgemaid ülemaid nende hariduse täiendamiseks. 1925. aastal pöördui tagasi ühtse õppekursuse põhimõtte juurde, kus õppisid koos nii sinna komandeeritud vanemohvitserid kui nooremad, katsete alusel vastu võetud ohvitserid. Kursused nimetati ümber Kõrgemaks Sõjakooliks 1. augustil 1925.

²⁰ Kõrgem Sõjakool 1921–1931. Tallinn: Kõrgem Sõjakool, 1931, lk 22, 42. [Edaspidi *Kõrgem Sõjakool 1931*]

²¹ ERA 496–4–39.

²² Sõjainistri päevakäsk nr 433, 18. juuli 1921.

Kindralstaabi kursused allusid vahetult Kindralstaabi ülemale (tol ajal Kindralstaabi Valitsuse ülemale). Kursuste juhatajaks määrati polkovnik Nikolai Reek, kellel oli kõrgem sõjaline ettevalmistus ja kogemused Vabadussõjast nii polguülemana kui diviisi ja rinde staabiülemana.²³ Lisaks eelnimetatule oli polkovnik Reek Sõjaväe Õpetuskomitee esimees ja nimetati alates 1921. aastast sõjaväe õppeasutuste inspektoriks. Sõjaväe õppeasutuste inspektori ülesandena nähti ette kõigi sõjaväe koolide ja kursuste teadusliku ja riivilise ettevalmistuse ühtlustamist. Tema pädevusse kuulus kogu sõjaväe õppekorraldus. Olles ühtlasi kindralstaabi kursuste juhataja, allus õppeasutuste inspektor vahetult sõjaministri abile. Puhtalt riviteenistuse ja majanduse küsimused tema ülesannete hulka ei kuulunud²⁴. Viimastes küsimustes olid kõik õppeasutused alates 1920. aastast allutatud sõjaväeringkonna ülemale, kes asus sõjaministri otsealluvuses. Lisaks sõjaväelistele õppeasutustele olid sõjaväeringkonna ülemale allutatud kõik pealinnas ja selle lähemas ümbruses asuvad sõjaväe üksused, maakondade rahvaväe ülemad ning linnade komandandid.

Lisaks tegutsesid Tallinnas eraldiseisvalt ja iseseisva administratsiooniga sõjaväeliste õppeasutustena 1920. aastast Mereväe Kadettide Kool ja Sõjaväe Tehnikakool²⁵. Viimane institutsioon valmistas ette mitmete erialade kaadriohvitserite- ja suurtükitehnikuid, raadio- ja elektrotehnikuid, pürotehnikuid ning auto-tanki eriala spetsialiste. Vähesse spetsialistide vajaduse ja kulutuste kokkuhoiu kaalutlusel suleti nimetatud kool pärast esimese lennu lõpetamist (vastav valitsuse otsus langetati juba 22. septembril 1922). Kooli sulgemisega seoses tõstatati nn ühendatud sõjakooli loomise idee²⁶, mille juurest omakorda jõuti Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste moodustamise mõtteni.

²³ Selle kohta vt **Seene, A.** 2008. Kõrgem Sõjakool 1921–1940. – KVÜÕA toimetised, nr 9, lk 11–112. [Edaspidi *Seene* 2008]

²⁴ Sõjaministri päevakäsk nr 456 (28. juuli 1921) ja selle lisa (Ajutised määrused Sõjaväe õppeasutuste inspektori kohta). Ka hiljem, pärast Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste moodustamist allusid selle koosseisu kuuluvad riviüksused (Sõjakooli ja Allohvitseride Kooli õppeüksused) riviteenistuse küsimustes Tallinna garnisoni ülemale. Nii pidi Sõjakooli kaader täitma muuhulgas näiteks Tallinna garnisoni vahiteenistuse ülesandeid, see omakorda takistas väljaõppetoid. Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste ülem taotles 1933. aastal Sõjavägede Staabi ülemalt, et õppeasutustest moodustataks iseseisev garnison, mida oleks Tallinna garnisoni ülem saanud käsutada vaid Sõjavägede Staabi ülema loal. (ERA 495–12–554, leht 338)

²⁵ Selle kohta vt **Seene, A.** 2006. Sõjaväe tehnikaharidus Eestis 1920–1940. – KVÜÕA toimetised, nr 6, lk 9–30. [Edaspidi *Seene* 2006]

²⁶ ERA 1856–1–33, leht 10.

„Juhitud soovist ilma asjale kahju sünnitamata saavutada veel suuremat kokkuhoidmist,” esitas sõjaminister Ado Anderkopp 28. augustil 1923. aastal valitsusele ettepaneku ühendada tervikuks juba reorganiseeritud Allohvitseride Kool, Sõjakool, Mereväe Kadettide Kool ja kindralstaabi kursused²⁷. Ettepanek kiideti heaks Vabariigi Valitsuse otsusega 29. augustil 1923. Liitumisega saavutati esialgsete hinnangute järgi personali vähenemine peaaegu saja ametiisiku võrra, mis rahaliselt pidi võimaldama kokku hoida enam kui pool miljonit marka kuus²⁸. Uue ühendasutuse koosseisu kinnitas Vabariigi Valitsus 19. septembril ning see hakkas kehtima alates 1. oktoobrist 1923. Lisaks kõrgematele sõjaväeliste kursustele ehk kindralstaabi kursustele ja vanemohvitseridele mõeldud informatsioonikursustele kuulusid õppeasutuste organisatsiooni alalisväe ohvitseride kursus, kehalise kasvatus kursuse, kadettide pataljon (kaks kadettide kompaniid, tehniline kompanii, mereväe kadettide rühm ning aspirantide kursus), allohvitseride õppepataljon (kolm laskurkompaniid ja raskekuulipilduja kompanii), suurtükidivisjon (kadettide patareid koos suurtükiväe aspirantide kursusega ja allohvitseride õppepatareid) ja (allohvitseride) õppeeskadron. Samuti arvatigi õppeasutuste organisatsiooni juba varasemast Tondil asunud õppetöökojad ja teised tugistruktuurid (töökompanii, ambulants, veterinaarambulants). Ka Mereväe Kadettide Kool arvatigi esialgu koos teiste üksustega (Sõjakool, Allohvitseride Kool, kindralstaabi kursused) õppeasutuste koosseisu, sest selle likvideerimine venis kuni 1924. aastani.²⁹

Ühendatud õppeasutuste ülema ametikoht eeldas sõjalise kõrgharidusega vanemohvitseri auastmes juhi kogemusi (vt lisa 1). Kuna kolonel Nikolai Reek lähetati samal sügisel Prantsusmaale ennast täiendama, siis kutsuti reservist õppeasutuste ülema ametikohale kolonel Jaan Rink. Viimane oli lõpetanud maailmasõjaaegse Vene Nikolai Kindralstaabi Akadeemia ja oli töötanud sõja ajal armeekorpuse staabis. Vabadussõja ajal teenis ta diviisi staabiülemana, Kindralstaabi Valitsuse ülemana, Ülemjuhataja Staabi ülema kohusetäitjana ja enne reservi arvamist 1920. aastal ka Sõjavägede Staabi ülemana. Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste ülem oli ühtlasi kõrgemate sõjaliste kursuste ülemaks. Loodud ametikoha täitjal olid diviisiülema õigused.

1923. aasta sügiseks viidi ametlikult lõpule õppeasutuste administratiivne koondamine, mille eesmärgiks oli sõjaväe väljaõppe viimine ühtse juhtimise alla ja õppeüksuste koosseisude vähendamine, eriti majandusega tegelevate

²⁷ ERA 496–4–355, leht 74.

²⁸ *Ibid.*, leht 46.

²⁹ ERA 496–4–355, leht 106 (sõjaministri päevakäsk nr 410, 24. september 1923).

ametiisikute arvelt.³⁰ Õppealaga seotud ja sisulised õppemetoodilised ettevalmistused Eesti oludesse sobilike lahenduste leidmiseks olid sel ajal alles algusjärgus, kuid teatud alus muutusteks oli organisatsiooni näol loodud.

Üheks tinglikuks sõjaväe väljaõppe üldsuunitluse muutuse algtähtsuseks on loetud 1921. aastat, mil ilmus polkovnik N. Reegi käsiraamat „Lahingu juhatus”³¹. Kirjutises täiendati endisi Vene määrustikke ja juhendeid uemate, maailmasõja kogemustele tuginevate Saksa ja Prantsuse määrustike ning käsiraamatute põhimõtetega, eeskätt riviüksuste organisatsiooni alal. 1920. ja 1921. aasta oludes võttis õppeala värskendamine ja suunitluse muutmine aega. Suvorovi löögitaktika (“пуля дура, стык молодец”) oli paljudele nii omaseks saanud, et N. Reeki ja teist tuletaktika pooldajat alam-polkovnik O. Sternbecki (laskeinspektor) peeti teatud piirini ketseriteks ehk nn tuletaktikuteks. 1921. aastal, pärast „Lahingu juhatus” ilmumist sai see n-ö suunitluse muutmine ka ametliku tunnustuse, sest sõjaminister kindral J. Soots kiitis oma käskkirjaga „Lahingu juhatus” heaks kui taktika õpetamise juhendi.³² „Lahingu juhatus” koostamine tulenes tollasest praktilisest vajadusest sellise õppevahendi järele. 1920. aasta sügisel avati kolonel Reegi juhtimisel 3. diviisis rooduülemate kursused, kus õppetöö tugines Lääne-Euroopa praktilisele õppemeetodile (õpetati seda, mida kompaniiülem tegelikult oma töös vajas). „Lahingu juhatus” autor ei saanud tookord väidetavalt oma tööd jätkata, sest 1920. aasta detsembris likvideeriti diviiside kursused ja avati Sõjakooli juures alalisväe ohvitseride kursused teistel alustel, kui seda oli varem tehtud 3. diviisis³³.

Kindralstaabi kursustel ja Sõjakoolis asusid sõjaliste ainete alaliste lektoritena 1920. aasta sügisel tööle mitu endist nimekat Vene kindralit ja õppejõudu (Aleksandr Baiov, Dimitri Lebedev, Gleb Vannovski ja Mihhail Drake jt³⁴), kes olid kas põgenike või optantidena jõudnud Eestisse. Nad õpetasid oma aineid vene keeles. See takistas küll eestikeelse sõjalise terminoloogia arengut, kuid samas puudusid esialgu muud võimalused. Vabadussõja järel võeti sõjaväeteenistusse ka mitmeid Nõukogude Venemaalt opteerunud rahuaja ettevalmistusega ohvitseri. Vabadussõja vabast olustikust rahuaja teenistuse rutiinile üleminekuga kaasnesid teatud muutused sisekorras ja mentaliteedis. Kolonel Elias Kasak seostab oma mälestustes „kõva korra”

³⁰ ERA 650–1–445, leht 3.

³¹ **Reek, N.** 1921. Lahingu juhatus. Käsiraamat riviohvitserile. Tallinn.

³² **A. J.** [Aleksander Jaakson] 1926. Meie sõjaväe kasvatus orientatsioonist. Kas ida või lääts? – Sõdur, nr 4, lk 66–68. [Edaspidi **Jaakson** 1926]; Sõjaministri päevakäsk, nr 404, 9. juuli 1921.

³³ **Jaakson** 1926, lk 66–68.

³⁴ Sõjaministri päevakäsk nr 1035, 15. oktoober 1920.

ja Vene-aegse distsipliini taastamise püüdeid kindral Aleksander Tõnissoni sõjaministriks oleku ajaga (1920. aasta teine pool kuni 1921. aasta algus)³⁵. Paljudele Vabadussõjas osalenud ohvitseridele tundus ebaõiglane optantide määramine juhtivatele kohtadele. Pahameelt põhjustas ka asjaolu, et rahuajal teenistuse jätkamiseks sunniti maailmasõjaaegse kiiretevalmistusega ohvitseride õppima alalisväe ohvitseride kursustel. Paljudele tundus see ebaõiglane, sest maailmasõja ja Vabadussõja kogemustest oli kindlasti endistel kaadriohvitseridelgi palju uut juurde õppida³⁶. Mõnedes alalisväe kursuste kuulajates tekitas vastuseisu asjaolu, et kursuste esimeseks ülemaks määrati optant (alampolkovnik August Kilk), kes erinevalt paljudest kuulajatest polnud võidelnud Vabadussõjas³⁷. Endistele Vene määrustikele tuginevate distsipliininõuete kehtestamine võis paljudele tunduda endise vene vaimu taastamisena. Ka avalikkuse jaoks tekitas võõramaalaste ja optantide kasutamine sõjaväes pahameelt. Kuigi mõnede lektorite vastu suunatud kriitika võis olla osaliselt põhjendatud, tuleks seda siiski eristada üldisest ajakirjanduse veergudel kajastunud venevastasusest.

Ka Sõjakooli puhul toodi esile ettevalmistuse liigset teoreetilist, mille tulemusel puudusid väeosadesse lähetatud noortel ohvitseridel varasemad kokkupuuted sealse olukorra ja sõduritega. See tulenes asjaolust, et Sõjakooli oli võimalik astuda otse koolipingist. Puudulikuks hinnati nii õppetöö organiseeritust kui ka õppemeetodeid.³⁸ 1921. aasta mai lõpul Sõjakooli katsete põhjal olukorrast sõjaministrile ette kandes luges õppeasutuste inspektor polkovnik Reek tulemusi nõrgaks. Sellise olukorra põhjustena tõid lektorid esile kadettide vähest vaimset võimekust, ohvitseride laiskust ja õpperaamatute vähesust. Reek luges juba tollal kehvade taktikaliste teadmiste ja oskuste peamiseks põhjuseks valet õppemetoodikat. Ta pidas oluliseks minna seniselt puhtalt loengutele tuginevalt taktika õpetamiselt üle nn utilitaarmedetodile, mille juurde pidid kuuluma kaardiharjutused ka talveperioodil. Praktiliste tööde puhul tuli kaasata Tallinnas teenivaid vanemaid, kogemustega ohvitseri.³⁹ Taktika õpetamise puuduliku korralduse pärast pöördus 1922. aasta algul õppeasutuste inspektori poole oma ettepanekutega Sõjakooli ülem alampolkovnik Villem Marder, kes pidas vajalikuks loengute asemel suurema osakaalu andmist näitlike taktikaülesannete lahendamisele. Õppealajuhatajad ja

³⁵ **Kasak** II, lehed 83–87, 93–95.

³⁶ *Ibid.*, lehed 131–132.

³⁷ Vt nt ajaleht *Walwe*, nr 1 ja 2, 1921.

³⁸ **Kasekamp** 1928, lehed 82, 84–85.

³⁹ ERA 1856–1–49, lehed 39–40.

lektorid olid olukorra ebarahuldavast seisust teadlikud ja nõustusid väljatoodud puudustega, kuid ei pakkunud välja lahendusi olukorra muutmiseks.⁴⁰

Kui kolonel N. Reek pärast õpingute lõppu 1925. aastal Eestisse naasis, määrati ta Kindralstaabi ülemaks. Järgnenud aastal esitas ta sõjaministrile ettepaneku korraldada Kõrgema Sõjakooli õppetöö metoodika ümber Prantsuse Kõrgema Sõjakooli kogemuste ning eeskuju järgi⁴¹. Õppemeetodite küsimus muutus ägeda poleemika objektiks ajakirja Sõdur veergudel 1926. aasta esimesel poolel. Erinevalt õpetajate seminaridest ja politseikoolist hinnati sõjaväe õppeasutusi ainsaks, kus õppetöö tugines endisele, iganenud pedagoogilisele lähenemisele (st loengutele ja eksamitele), millega arendati küll mälu, kuid hävitati loomisvõimet.⁴² Õppeasutuste ülema abi õppealal kolonel Artur Salf, heitis Sõduris avaldatud kriitiliste artiklite autoritele ette valeandmete esitamist, mille kohaselt nõuti õppeasutustes tuupimist ja loengute sõnasõnalist kordamist.⁴³ Vastusena kolonel A. Salfi märkustele esines N. Reek Sõduris pikema, ohvitseride kasvatuse ja väljaõppe probleeme käsitlenud

⁴⁰ ERA 1856–1–54, lehed 33 – 35, 41–42, 47.

⁴¹ Prantsuse Kõrgem Sõjakool (prantsuse keeles *École Supérieure de Guerre*, asutatud 1876) muutus Prantsusmaa Esimeses maailmasõjas saavutatud võidu järel maailmasõdade vahelise ajajärgu kõige tuntumaks ja mainekamaks kõrgemaks sõjaliseks õppeasutuseks Euroopas ja kogu maailmas. Kui kolmkümmend aastat enne Esimest maailmasõda õppis seal 52 välismaa ohvitseri 12 riigist, siis kahe maailmasõja vahel lähetasid 38 riiki sinna rohkem kui 500 ohvitseri. Nagu Prantsuse haridussüsteemile omane, keskenduti siin otsese informatsiooni edastamise asemel sõjalise mõtlemisviisi ja tegutsemismetoodika õpetamisele. Õppetöö tugines suuresti konkreetsete ülesannete lahendamisele (pr *cas concrets*). Selle kohta vt näiteks **Kiesling, E. C.** 1998. *Educated But Not Trained: Junior Officers in Interwar France. – Forging the Sword. Selecting, Educating, and Training Cadets and Junior Officers in the Modern World.* Ed. by V. Elliott. Converse III. Chicago: Imprint Publications, pp. 54–55.

Kuna Prantsuse tollane sõjadoktriin polnud Eesti oludesse sobitav, pakkusid rakenduslikult poolelt huvi just õppemetoodilised küsimused. Eestis lähtuti üldpõhimõttest, mille kohaselt läbisid ohvitserid esmalt kõrgema tasandi väljaõppe kodumaal, misjärel avanes mõnele neist võimalus täiendada end välisriikide vastavates õppeasutustes (peamiselt Prantsusmaal). Eestis valitud lahendus tugines põhimõttele, et ohvitseridel tuleb esmalt tundma õppida oma riigi olusid ja neile vastavat taktikat, mida seejärel on võimalik välisriikide kogemuste varal täiendada. Vaadeldaval perioodil lõpetas Prantsuse Kõrgema Sõjakooli kümme Eesti ohvitseri, lisaks neile lõpetas viis eestlast samas ka kõrgema intendantuuri kooli. Lisaks lõpetas üks ohvitser Belgia Kõrgema Sõjakooli kuruse, pärast Saksa Sõjaakadeemia taasavamist 1930. aastate teisel poolel õnnestus seal õppida ka ühel eestlasel. Neli ohvitseri õppis vaadeldaval perioodil Poola Kõrgemas Sõjakoolis. Koostöö raames vahetati vastatikkude õppureid ka Soome ja Läti vastavate koolidega. Selle kohta vt **Seene** 2008, lk 25–26.

⁴² **Z.** 1926. Kas pea täis tarkust või loomisvõime? – Sõdur, nr 17/18, lk 370–371.

⁴³ **A. S.** [Artur Salf] 1926. Uute õppemetoodide loojatele. – Sõdur, nr 24/25, lk 523, vt ka samas: **Traksmann, A.**, „Sõduri” kaitseks põhjendamata süüdistuste vastu, lk 524–528.

artikliseeriaga, mis ühtlasi tutvustas kavandatud õppetööreformi sisu.⁴⁴ Reegi kavade alusel asuti õppetööd ümber korraldama. Loengupidamise ja suure hulga seostamata info edastamise asemel oli eesmärgiks õpetada õpilastele töömeetodeid, et tulevastest kindralstaabi ohvitseridest saaksid juhid, kes oskavad iseseisvalt mõelda ning tegutseda. Õppetöö keskmeks sai taktika õpetamine, ülejäänud õppeained pidid seda toetama.⁴⁵

Järgmiste õppeala ümberkorralduste tulemusel lahkusid vaadeldava perioodi lõpuks õppealajuhtide ja õppejõudude kohalt vene rahvusest lektorid ja eesti rahvusest vanemohvitserid. Neid asendasid aja jooksul kindralstaabi kursuste ehk Kõrgema Sõjakooli lõpetajad, kellest mõned olid õppinud sõjaväe õppeasutustes Prantsusmaal. 1927. aasta sügisel saabus õpingutelt Prantsuse Kõrgemast Sõjakoolist tagasi kolonelleitnant Aleksander Jaakson, kes määrati kolonel A. Salfi asemel Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste ülema abiks õppealal. Sõjakooli taktikalektorina asus muude ametikohustuste kõrvalt tööle major Ilja (Elias) Kasak (Sõjakooli taktikalektor aastatel 1927–1933). Ta oli samal ajal ka Kindralstaabi 3. osakonna ülem ning oli lõpetanud Kõrgema Sõjakooli 1926. aastal. Järgmisel aastal määrati Kindralstaabi 6. osakonna (väljaõppeosakonna) ülemaks kolonelleitnant August Traksmann, kes oli varem ajakirja Sõdur toimetajana senise õppemetoodika kohta kriitikat avaldanud. Sellega tõusid sõjaväe väljaõppe alal juhtpositsioonidele noorema põlvkonna ohvitserid, n-ö nooreestlased. Kõik kolm eelnimetatud ohvitseri olid enne maailmasõda õppinud kooliõpetajaks ja osalt ka sellel alal töötanud. Seega tundsid nad pedagoogilise töö vastu huvi, samuti oli neil oskusi ja kogemusi. Kui seni olid Sõjakoolis taktika õpetamisel domineerinud paljud strateegia, sõjafilosoofia ja sõjakunsti ajaloo teoreetilised üldprintsipiibid ning oli tutvustatud suuremate väekoondiste taktikat⁴⁶, siis nüüd muutus selle aine käsitus järk-järgult üha rohkem nooremohvitseridele vajalike teadmiste ja oskuste keskseks ning arvestas rohkem Eesti olusid. Eriti puudutas see väikeste üksuste taktikat (üksikvõitlejast kuni kompaniisuuruste üksuste tegevuseni), näiteks tegevuspõhimõtteid laiadel rinnetel ja metsastel aladel väikeste jõududega⁴⁷. Kuigi selle perioodi lõpuks veel terviklike õppekavade koostamiseni ei jõutud, ilmus samal ajal mitu olulist käsiraamatut ja õpikut. Nii avaldati 1927. aastal Sõduri väljaandena N. Reegi koostatud käsiraamat

⁴⁴ **Tõrvand, J.** 1926. Õppemeetodite revideerimisel. Lähemale elule! – Sõdur, nr 26/27, lk 546–548; **Reek, N.** 1926. Meie kaitseväge juhtiva koosseisu – ohvitseride – kasvatuse ja väljaõppe alalt. – Sõdur nr 26/27, lk 548–556; nr 28, lk 580–585; nr 29 lk 606–611; nr 30/31, lk 630–637. [Edaspidi **Reek** 1926]

⁴⁵ **Reek** 1926, lk 548–556; ERA 650–1–1037, lehed 80–81.

⁴⁶ **R. M.** 1926. Aspirandid aiavilja kasvatamas. – Sõdur, nr 24/25, lk 528–533.

⁴⁷ ERA 4996–1–126 (**Kasak, E.** Mälestusi. Kolmas osa), leht 77. [Edaspidi **Kasak** III]

„Juhi otsus ja selle kujunemine”. Töö eesmärk oli kergendada ohvitseride praktiliste taktikaalaste tööde sooritamist. Raamat andis ülevaate taktikalistest probleemidest ja nende lahendusmetoodikast Belgia, Prantsuse, Saksa uuemate määrustike ja käsiraamatute näitel. Järgneva perioodi algul ilmusid veel oluliste käsiraamatutena Prantsuse väikeste üksuste metoodilise õppematerjali eestindus⁴⁸ ja Sõjakooli lektori major Kasaku taktikaloengute põhjal valminud õpik⁴⁹. Õppetööd takistavaks teguriks jäi nii sellel kui ka järgmisel perioodil alaliste õppejõudude puudumine või vähesus õppeasutustes: õpetav kaader täitis õppetööga seotud ülesandeid põhitöö kõrvalt kas õhtuti või nädalavahetustel.

Senistele põhimõtetele tugineva ohvitseride ettevalmistuse puhul pälvis kriitikat see, et tulevasi ohvitseri võeti Sõjakooli vastu ilma eelneva sõjaväeteenistuse kogemusega. Väeosadesse saabuvad noored rühmaülemad olid uutes teenistusoludes kogenematud, kuna polnud nendega varem kokku puutunud. Kolonel Reek tõstis 1926. aastal eeskujuna esile Saksamaal Reichswehri ohvitseride väljaõppe, kus tulevane ohvitser õppis pikema aja vältel nii sõduri kui ka allohvitseri kohuseid tundma⁵⁰. 1. aprillil 1927. aastal valitsuse kinnitatud uue Sõjakooli kasvandike vastuvõtmise ja vabastamise seaduse alusel hakati nõudma, et kadett oleks enne Sõjakooli astumist teeninud viis kuud sõdurina väeosas⁵¹. Kuna aga samal aastal vastuvõttu Sõjakooli kadetikursusele ei toimunud, siis tegelikult pääses see põhimõte maksvusele alles 1. oktoobril 1928, mil hakkas kehtima ohvitseride ettevalmistamise seadus⁵². Selles N. Reegi sõjaministriks oleku ajal kehtestatud seaduses võib leida mõningaid Saksa Reichswehri nooremohvitseride ettevalmistamise korra mõjusid.

Hiljem, meenutades sõjaväe väljaõppe olukorda enne 1926. aastat, konstateeris N. Reek, et õppeasutuste inspektoriks oleku ajal (kuni 1923. aastani) nägi ta küll puudusi ja vigu, kuid ei saanud ega osanud tol korral tööd selliselt korraldada, et „oskused oleks vedajaks ja teooria toetajaks”. Läänest tagasi tulles selgus nii mõnigi asi, mis enne tähelepanuta oli jäänud, mistõttu hindas Reek 1926. aastat sõjaväe väljaõppes ja kasvatustöös pöördeliseks.⁵³

⁴⁸ **Commandant Gérin.** 1928. Väikeste üksuste lahing. Neli harjutust reljeef-plaanil. Tallinn: Kindralstaabi VI osakonna kirjastus.

⁴⁹ **Kasak, I.** 1930. Taktika. Tallinn: Kaitseväge staabi VI osakonna kirjastus.

⁵⁰ **Reek** 1926, lk 630–637; vt ka **Reek, N.** 1926. Reichswehri ohvitserkonna ettevalmistusest ja meelsusest. – Sõdur, nr 5, lk 90–92.

⁵¹ Riigi Teataja 1927, 41, lk 565–566.

⁵² Riigi Teataja 1928, 52, 325.

⁵³ **E.** 1928. Pataljoni ülemate kursused. Esimese kursuse avamine sõjaminister kindral N. Reekilt S. Ü. Õ. 13. aprillil 1928. – Sõdur, nr 15/16, lk 532–536.

Tollal puudus veel pikaajalisem arusaam ohvitserikaadri planeerimisest, mistõttu arvestati eelkõige hetkevajadustega. Aastatel 1922–1925 tuli juurde umbes kolm korda vähem ohvitseri, kui neid teenistusest lahkus: vastavalt 222 ja 611 (vt lisad 2 ja 4)⁵⁴. Sõjaministeeriumi korraldusel Sõjakooli suur- tüki-, inseneri-⁵⁵ ja mereklassidesse⁵⁶ uusi kasvandikke 1926. aastal enam vastu ei võetud. Sõjakooli tehnikakompanii suleti pärast 1927. aasta lendu, samuti suleti pärast 1928. aasta lendu mererühm. Jalaväeklassi tuli aga tingimustele vastavaid soovijaid võtta piiramata arvul⁵⁷. Inseneriväe- ja mereväeohvitseride ettevalmistamine lõpetati ilmselt seetõttu, et nende erialade ohvitseri ei olnud Eesti oludes väga palju, mistõttu oli neil erialadel selleks ajaks lõpetanud või lõpetamas vajalik hulk kaadriohvitseri. Järgneva nelja aasta jooksul (1926–1929) tuli ohvitseri juurde rohkem kui lahkus teenistusest: vastavalt 424 ja 282⁵⁸ (vt lisad 2 ja 4). Niinimetatud piiramatul arvul jalaväeohvitseride väljaõpetamisega üritati ilmselt vahepeal tekkinud kaadripuudujääki kõrvaldada. Suuremal hulgal jalaväeohvitseride koolitamine oli tõenäoliselt kõige odavam ja lihtsam viis kaadripuudujääki likvideerida. Ohvitseride teadmisi sai vajalikul erialal täiendada ka hiljem. Arvatavasti

⁵⁴ ERA 495–12–467, leht 3–9.

⁵⁵ 1923. aasta sügisel likvideeritud iseseisva Sõjaväe Tehnikakooli asemel moodustati Sõjakooli koosseisus tehniline kompanii (tegutses üherühmalisena). Pärast kahe side- ja pionieri-eriala lennu lõpetamist, lõpetati ka kompanii tegevus 1927. aastal.

⁵⁶ 1919. aasta sügisel asutati Sõjakooli juures mereväe kadettide klass. 1920. aasta sügisel alustas kool iseseisvat tegevust Mereväe Kadettide Kooli nime all. Koolis avati samal ajal lisaks mereväe kursusele ka mehaanikute klass (kool jagunes sellele vastavalt rea- ja mehaanika jaoskonnaks). Esimeses, 1919. aasta lõpul õpinguid alustanud lennus lõpetas 1921. aasta detsembris kaheksateist kadetti, kes ülendati mereväe nooremleitnantideks. 1923. aasta sügisel lõpetas kooli mehhaanika jaoskonna kuus ohvitseri-mehhaanikut. 1923. aasta sügisel Mereväe Kadettide Kool likvideeriti ja kuusteist vastava eriala kadetti viidi üle Sõjaväe Ühendatud Õppeasutustes moodustatud Sõjakooli mereväe kadettide rühma. Pärast seda hakati mereväe kaadriohvitseri ette valmistama Sõjakooli juurde loodud mereväe kadettide klassis (kolmeaastase kestusega kursus, mis riviliselt moodustas Sõjakooli mereväe kadettide rühma). Teine mereväe ohvitseride kursus alustas 1921. aasta septembris Mereväe Kadettide Koolis, kuid viidi 1923. aasta sügisel õppeasutuste merekadettide rühma koosseisu. Mereväe kadettide klassi lõpetas kaks lendu (1924. aastal 15 ohvitseri, 1928. aastal 20 ohvitseri). Teise lennu lõpetamise järel 29. aprillil 1928 lõpetas ka mereväe kadettide klass (mererühm) oma tegevuse. Mereväe kaadriohvitseride ettevalmistamises tekkis nüüd pikem seisak. Erandina lähetati 1932. aasta suvel kaks aspirantide kursuse lõpetajat Soome Meresõjakooli, mille lõpetamisel (1934) ülendati nad nooremleitnantideks. Lisaks täiendati mereväe kaadriohvitseride koosseisu erandkorras ka reservlipnikele katsete korraldamisega. Nii ülendati 1935. aastal mereväe kaadriohvitseriks ka kaks vastavad katsed sooritanud lipnikku (vt ka lisa 2).

⁵⁷ ERA 650–1–125, leht 94.

⁵⁸ ERA 495–12–467, leht 3–9.

planeeriti väiksema osatähtsusega eriväelike ohvitseride kontingenti täiendada erikorralduste alusel vajadusel ka hiljem.

2. Ohvitseride väljaõpe uutel alustel: 1928–1934

Esimene Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste raamseaduse koostamise katse tehti seoses kaitseväeteenistuse seaduse jõustumisega 1927. aastal. Sõjaministri käsul valmistati õppeasutustes 1926.–1928. aastal ette vastav seaduse projekt⁵⁹, kuid ilmselt jäi see seadusena ellu rakendamata 1920. aastate lõpul nii väljaõppe aluspõhimõtetes, struktuuris kui ka ohvitserikaadri planeerimises toimunud muudatuste tõttu.

1931. aastal fikseeriti eraldi seadusega Kõrgema Sõjakooli eesmärk ja tegevuse alused⁶⁰. Sellega sätestati õppeasutuse eesmärgina ohvitseridele kõrgema sõjalise hariduse andmine. Seejuures oli põhiorhk relvastatud jõudude organiseerimisel, juhtimisel ning teiste riigikaitseküsimuste teaduslikul läbitöötamisel ja rakendamisel. Kõrgema sõjalise hariduse kaudsemaks eesmärgiks oli Eesti oludesse sobivate ühtsete juhtimis- ja töömeetodite (doktriini) väljatöötamine ning juurutamine ohvitserkonnas. Kaugemaks eesmärgiks oli anda ühtlane ettevalmistus kogu ohvitserikaadrile, kes teenis rahu- või sõjaajal rügemendi- ja üksiku pataljoni ülema, selle staabiülema või suurtükiväegrupi ülema ametikohal või sellele vastaval muul ametikohal ning kõrgematel positsioonidel. Õppesüsteemi eesmärgiks oli valmistada ette juhte, kes oskavad iseseisvalt mõelda ja töötada. Viimast peeti Eesti oludes eriti tähtsaks, sest arvati, et sõjaväe väikese arvukuse juures kujuneb sõjategevuse võimalik rinne väga laiaks, mistõttu pidid juhtivatel positsioonidel olevad ohvitserid tegema palju iseseisvaid otsuseid. Lisaks nähti Kõrgemat Sõjakooli ka sõjandusuuringute keskusena.

Õppeasutuses tehtava töö olulisust ja väärtustatust näitab seegi, et kõiki eelnimetatud tahke esile tuues otsustati majanduskriisist tingitud kulude kärpimise vajaduse tõttu 1933. aastal Riigikaitse Nõukogus üksmeelselt, et Kõrgema Sõjakooli tegevust ei peatata ajutiselt.⁶¹ 1931. aastal valmis terviklik kaheaastase kursuse õppekava, mis jagati Kõrgema Sõjakooli kuulajatele kursuse algul välja⁶². Tulenevalt asjaolust, et Vabadussõja ajal ja selle järel omandasid mitmed sõjaaja ettevalmistusega ohvitserid väeosade ülemate jt

⁵⁹ ERA 650–1–126; ERA 650–1–156, lehed 638–688; ERA 650–1–192, lehed 152–203.

⁶⁰ Riigi Teataja 1931, 64, 518.

⁶¹ ERA 988–1–1, leht 22; ERA 988–1–2, lehed 29–31.

⁶² ERA 650–1–342, leht 63.

ametikohad, milleks nende sõjaline kvalifikatsioon polnud piisav, otsustati kindralstaabi kursuste asutamise järel komandeerida osa vanemohvitseride kursusele vabakuulajana, nõudmata neilt sisseastumiskatsete sooritamist. Seejuures tagati neile nende senine ametikoht. 1931. aastal kehtima hakanud Kõrgema Sõjakooli seaduse alusel tuli ka kursusele komandeeritavatele ohvitseridele korraldada eraldi sisseastumiskatsed. See näitab huvi kasvu õpingute vastu. 1931. aastal vastu võetud Kõrgema Sõjakooli seaduses sätestati, et kursusele komandeeritud ohvitseride arv ei tohtinud ületada 1/6 vastuvõetavate üldarvust. 1934. aastal muudeti Kõrgema Sõjakooli seadust nii, et edaspidi võis komandeeritavate ohvitseride arv ületada 1/6 õppurkonnast. Siiski ei tohtinud see ületada poolt vastuvõetavate üldarvust.⁶³ Nii oli VII ja VIII lennus lähetatuid ligi pool (sisseastumisaeg vastavalt 1934. ja 1936. aastal). Viimati mainitud lendude komplekteerimisel anti teatud osale vanem-ohvitseridest veel võimalus oma haridust täiendada. 1934. aastal avati Kõrgemas Sõjakoolis lisaks juhtimise ja staabiteenistuse kursusele ka sõjamajanduse haru. Alates juhtimise ja staabiteenistuse IX lennust ja sõjamajanduse II lennust (1938) komplekteeriti kursusi ainult ühtsete sisseastumiskatsete alusel. Õppetöö Kõrgemas Sõjakoolis korraldati selliselt, et umbes seitsekümmend protsenti tundidest olid mõlemal osakonnal ühised ning õppekavade eriosa moodustas kolmkümmend protsenti ainetest⁶⁴.

Kõrgema Sõjakooli õppemetoodikas kujunesid aja jooksul domineerivaks mitmesugused iseseisvad praktilise või teoreetilise suunitlusega (kirjalikud) tööd ja ülesanded. Oluline osa oli ka taktikalistel, sõjageograafilistel või sõjaajaloolise suunitlusega välisõitudel ja ekskursioonidel.⁶⁵

1927. aastal lõpetas viimane alalisväe ohvitseride kursus, millega lõpetati sõjaaja ettevalmistusega ohvitseride teadmiste ja oskuste täiendamine. 1928. aastal alustasid tegevust pataljoni-, kompanii- ja patareiuülemate ühendatud kursused (edaspidi *PKP-kursused*), mida võib teatud mõttes pidada alalisväe ohvitseride kursuste uuendatud vormiks nii töökorralduse kui metoodika poolest. Kursuse eesmärk oli anda ohvitseridele, kes juba teenisid või kandideerisid pataljoni-, kompanii- ja patareiuülemate kohtadele, kutse- oskusi nende üksuste juhtimiseks ja väljaõpetamiseks. Kursused komplekteeriti kuulajatega komandeerimise teel. Kursuste kuulajaskond varieerus aastme poolest leitnandist kolonelleitnandini. PKP-kursuste ellukutsumise

⁶³ Riigi Teataja 1934, nr 33, 288.

⁶⁴ **Rannamets, R.** 2003. Kõrgem Sõjakool 1921–1940. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikooli ajaloo osakond, lähiajaloo õppetool, leht 38. [Edaspidi *Rannamets 2003*]

⁶⁵ Selle kohta vt **Seene, A.** 2009. The Estonian Higher Military School (1921–1940): Some Methodical Aspects in the Development of Small Nations's Higher Military Education. – Baltic Security and Defence Review, Vol. 11, pp. 99–113.

vajaduse tingis 1928. aasta sõjaväe reform, millega mindi üle üheaastasele ajateenistusele (maaväes). Selle tõttu oli kursustel rõhuasetus õppemetoodilistel küsimustel, mille eesmärgiks oli väljaõppe tõhustamine ja kogu sõjaväe õppeprotsessi metoodilise ühtsuse tagamine.

Kursus jagunes põhiosas kaheks õppeperioodiks, mille esimene, kevadine osa sisaldas infoleenguid (Nõukogude Liidu relvajõududest ja lahingudoktriinist, Eesti poliitilis-strateegilisest seisukorrast, mobilisatsioonist, väeosa majandusest, sõjapsühholoogiast jm), teoreetilist sõjatehnilist ja taktikalist ettevalmistust ning õppe- ja kasvatustöö organiseerimise metoodikat. Lisaks näitlike harjutustundide jälgimisele tuli igal kuulajal kursuste kestel anda ajateenijate grupile kaks iseseisvat praktilist tundi ning koostada vastavad tunnikavad. Programmi kuulusid ka relvastuse ja varustuse korrashoid ja ülevaatus, laskeosavuse arendamine ja kehaline kasvatus (võimlemine, ratsutamine). Teine, suvine periood, oli n-õ lahingukool, mille käigus viibiti laagrites ja juhtimisharjutustel maastikul ning tutvuti ekskursionide käigus teiste väeliikide ja väeosadega. Kompaniitulematega õpiti üksikasjalikumalt kompanii- ja pataljoni lahingutegevuse juhtimist ja anti neile üldteadmisi rügemendi juhtimisest. Pataljoniülemaatega käsitleti rügemendi ja pataljoni juhtimist üksikasjus, lisaks anti neile üldteadmisi brigaadi lahingutegevuse kohta. Üheks kursuse eesmärgiks oli ka väeliikidevahelise koostöö harjutamine ning juhtide omavahelise suhtluse tihendamine, et arendada ühiste vaadete ja arusaamade (doktriini) kujunemist sõjaväes. Eesmärgist lähtuvalt osales 1932. aasta suvel toimunud IV lennu välisõidul ka kaheksa reservohvitseri. See välisõit, kuhu kaasati reservohvitserid, oli ilmselt ühekordne ettevõtmine. Kursuste kestuseks kujunes algul kuus kuud, mis vähenes lõpuks teoreetilise osa kärpimise tõttu kolme kuuni. Õppetöö oli korraldatud nii, et osa sellest oli eri taseme kursustel (pataljon, kompanii, patareid) ühine ja osa toimus eraldi.⁶⁶

Kursuse eeskuju või analoogina leidsid äramärkimist Saksa lahingukoolid (*Kampfschule*). Kui viimastes oli tegevuse keskmises peamiselt lahinguväljaõppe, siis PKP-kursustel oli teiseks oluliseks momendiks õppemetoodika käsitlemine.⁶⁷ Pataljoniülema kursusel õppinud kolonelleitnant Jaan Junkur võrdles Sõduri veergudel 1931. aastal ilmunud artiklis⁶⁸ selle

⁶⁶ ERA 650–1–445, lehed 10–12; ERA 650–1–248, lehed 77–78; r.-n. 1932. PKP ühendatud kursuste IV lennu lõpetamise puhul. – Sõdur, nr 27/28, lk 710–712; –st–. 1933. PKP kursuse viies lend lõpetas töö. – Sõdur, nr 29/30, lk 869–871.

⁶⁷ E. 1928. Pataljoni ülema kursuse 1-ne lend. – Sõdur, nr 34/35, lk 1001–1003.

⁶⁸ Junkur, J. 1931. Märkmepid ja mõtteid pataljoni-, kompani- ja välisuurtükiväe patareitulemate ühendatud kursuse puhul. Võrdlusi prantsuse majorite õppetsükliga. – Sõdur, nr 29/30, lk 800–806.

õppetöö sisu ja korraldust kaptenite ja majorite õppetsükliga Prantsusmaal (*Cycle d'instruction des commandants*). Kirjutise autor oli eelnevalt lõpetanud vastava õppekursuse Prantsusmaal. Junkuri kriitika Eestis korraldatud kursuse aadressil lähtus tõigast, et Prantsuse kursus oli puhtalt taktikalise suunitlusega, mistõttu ei olnud selle programmis ei praktilisi tunde, üldharidusloenguid ega isiklikke laskeharjutusi. Leides, et Prantsusmaal kapteni ja majori auastmeni jõudnud ohvitserid olid oma alluvate kasvatamise ja õpetamise seisukohalt juba küllalt kogenud ning iga ohvitser pidi ise oma vaimse ning füüsilise arengu eest hoolt kandma, ei mõistnud Junkur kodumaisel kursusel temale esitatud teistsuguseid nõudeid. Kolonelleitnant Junkuri kriitikast jääb mulje, et teda häirisid kõige enam kursuse kavasse kuulunud praktilised tunnid, üldharidusloengud, relvade hooldus ja laskeväljaõpe ning kehaline kasvatus. PKP-kursuste juhataja ja Kaitsevägede Staabi 6. osakonna ülem selgitasid oma vastuartiklites Junkurile Eesti oludest tulenevaid kursuse metoodilisi eripärasid⁶⁹. Kursuse põhiideeks oli lisaks juhtimisalaste teadmiste ja oskuste värskendamisele tõhustada ja ühtlustada väeosade väljaõppeprotsessi pärast ajateenistuse lühendamist. Selleks täiendati juhtide vastavaid teadmisi ja oskuseid. Selle hulka kuulusid ka praktilised individuaalharjutused.

PKP-kursused tegutsesid Kaitseväge Ühendatud Õppeasutuste koosseisus kuni 1934. aastani. Selle aja jooksul käis kursustel enamik tegevaid pataljoni-, kompanii- ja patareieülemaid. Vastavate üksuste võimalikeks ülemateks kandideerijad ei olnud selleks ajaks veel kursustele pääsenud.⁷⁰ Kursused lõpetas kokku 230 ohvitseri (pataljoniülemate kursuse 66, kompaniiülemate kursuse 124 ja patareieülemate kursuse 40)⁷¹. Kursuste katkemise põhjuseks võis olla asjaolu, et enamik vastavate üksuste ülemaid olid täiendus-kursuse läbinud. Samas korraldati 1934. aastast alates ümber kaadrisõjaväelaste täiendusõpe. Vajalike kursuste korraldamiseks ette nähtud vahendeid oli sellel ajal kärbitud miinimumini, mistõttu otsiti uusi ja ratsionaalsemaid lahendusi kaadri täiendusõppe jaoks.

Selles olukorras korraldati 1934. aasta suvel Petseri Põhjalaagris kaitseväge õppetsentrum.⁷² Laagrisse koondati kaadrit vastavalt võimalustele (ohvitserid ja üleajateenijad-allohvitserid). Õppetsentrumi eesmärkideks oli kaadri teadmiste täiendamine uuema sõjatehnika küsimustes (tankid ja tankitõrjerelvad,

⁶⁹ A. T. [August Traksmann] 1931. „Ääremärkuste” puhul. – Sõdur, nr 33/34, lk 905–906; Grabbi, H. 1931. Asjatuid märkmeid ja vildakuid võrdlusi. J. Junkuri kirjutiste puhul „Sõduri” nr. 29/30 ja 33/34. – Sõdur nr 35/36, lk 959–962.

⁷⁰ ERA 650–1–445, lehed 10–12.

⁷¹ *Ibid.*

⁷² ERA 495–12–604, lehed 678–679.

sõjagaas), taktikaliste teadmiste täiendamine jalaväe saaterelvade rakendamiseks tankitõrjel (võitluseks motomehhaniseeritud vägedega), taktikaliste teadmiste ja praktiliste oskuste süvendamine väikeste üksuste juhtimisel lahingus ja koostöö teiste väeliikidega, uute rivistuste, võitlusviiside ja võitlusvahendite praktiline katsetamine, isikliku relvakäsitsemisoskuse arendamine ning väljaõppemeetodite arendamine ja ühtlustamine.

Taktikaõppe peamine raskuspunkt 1934. aasta suvel korraldatud esimeses õppetsentrumis oli tankitõrjega seotud küsimustel. Töö õppetsentrumis oli korraldatud praktilise töökooli⁷³ põhimõttel. Õppetsentrumis moodustatud üksused koosnesid ohvitseridest ja allohvitseridest, kes pidid praktikas kogema isiklikult kõiki neid füüsilisi pingutusi, mida nad nõudsid sõdurilt. Kaudsemaks õppetsentrumi eesmärgiks loeti kaadri omavaheliste sidemete tugevdamist, üksteise tundmaõppimist ja ühiste arusaamade kujundamist. Õppetsentrumi idee, mugandatuna Eesti oludesse, pärines Saksamaalt. Kindralmajor N. Reek kui arvatav õppetsentrumi mõtte algataja ja propageerija oli juba enne Sõjavägede Staabi ülema ametisse nimetamist 2. diviisi ülemana tegeleenud allüksuste kaadri koondamisega laagrisse praktilise väljaõppe eesmärgil.⁷⁴ 1935. aastast alates korraldati nii talvine kui ka suvine õppetsentrum juba Tondil õppeasutuste juures.

1928. aastal kehtestatud „Ohvitseride ettevalmistamise seadlusega”⁷⁵, mis rakendus sama aasta oktoobris, eeldati kõigilt Sõjakooli astujailt täieliku keskhariduse olemasolu ja eelnevat noorsõduri kursuse läbimist. Seadluse alusel loodi Sõjakoolis kolm klassi: aspirantide klass, kadettide noorem klass ja kadettide vanem klass. Kaadriohvitseri kutse omandamise eelduseks sai nüüd aspirantide klassi eelnev lõpetamine⁷⁶. Sellega taotleti teatud ühtsust reserv- ja kaadriohvitseride ettevalmistamise aluspõhimõtetes. Uue korra järgi ei olnud ohvitseri kasvatamine ja väljaõpe enam ainult Sõjakooli ülesanne, vaid seda toetasid ka riviväeosad. Tulevase ohvitseri teenistus algas noorsõdurina väeosas ning Sõjakooli õppuste vaheaegadel jätkus see noorte instruktorina, jaoulemana, rühmavanemana ja rühmaülema kohusetäitjana.

⁷³ Töökool on 19.–20. sajandil arenenud uuendus- ehk reformpedagoogiliste voolude koondmõiste. Nende suundade eesmärk oli (õpilaste iseseisva) töö põhimõttele tuginedes reformida õppetöö pedagoogilisi ja psühholoogilisi aluseid, rakendades tööd kasvatus- ja õppeabinõuna pedagoogilistel eesmärkidel. Praegusel juhul peetakse silmas õppemetoodikat, mille puhul teooria (loengud) oli vaid teemasse sissejuhataavaks osaks, vajalikud oskused ja töövõtted omandati aga praktilise tegevuse käigus.

⁷⁴ **Reek, N.** 1934. Õppetsentrum. – Sõdur, nr 33/34, lk 855–857.

⁷⁵ Riigi Teataja 1928, 52, 325.

⁷⁶ Näiteks avaldas 1929. aastal soovi astuda Sõjakooli kadettide klassi 50 ajateenijat-aspiranti, 36 üleajateenijat-aspiranti ja 5 reservlipnikku (kokku 91). Neist võeti vastu 32 ajateenijat-aspiranti, 27 üleajateenijat-aspiranti ja 2 reservlipnikku (ERA 650–1–1947, leht 8).

Kaadriohvitseri kolmeaastasest ettevalmistusest möödus selle kava järgi kaks aastat Sõjakoolis ja üks aasta väeosades (vt lisa 6). 1929. aastal Sõjakooli lõpetanud saja kadeti hulgas oli esmakordselt kakskümmend üleajateenijat, kes ülendati eelneva ettevalmistuse ja üheaastase kadettide vanemas klassis kestnud õpingute järel ohvitseriks⁷⁷.

Kolonelleitnant August Kasekampi hinnangul sarnanes uue seadusega kehtestatud Sõjakooli organisatsioon kõige enam tollaste Saksamaa sõjakoolidega. Kuigi Eesti puhul oli kadeti üldine sõjaline ettevalmistusaeg ühe aasta võrra lühem (Saksamaal eeldati pooleteiseaastast eelnevat sõduriteenistust), oli samas juhtimisalane ettevalmistus Sõjakoolis ja praktika väeosades siin kahe kuu võrra pikem⁷⁸. Samuti ei olnud tollal

⁷⁷ ERA 650–1–1825, leht 5.

⁷⁸ **Kasekamp** 1928, lehed 96–97. Alates 1920. aastate algusest nõuti Saksamaal Reichswehri ohvitserikandidaadilt täieliku gümnaasiumikursuse eelnevat läbimist, sobilikke iseloomuomadusi ja eeskujulikku füüsilist seisundit. Ohvitseriks pürgimise võimalused jäid siiski avatuks ka sõduritele, kellel gümnaasiumiharidust ei olnud. Kuid nende jaoks oli see protsess aeganõudvam ja oluliselt raskem, mistõttu 1920. aastate keskpaigas jõudis selliseid kandidaate ohvitserikutteni küllaltki vähe. Ohvitseri väljaõppe esimene etapp oli kuuekuuline teenistus sõdurina (reamehena) rügemendis. Pooleaastasele reamehekursusele lisandus veel aastane teenistusperiood, kus kandidaat teenis rügemendis noorema allohvitserina jaoülema kohal. Seega kulus teenistuseks rügemendis kokku poolteist aastat ning selle lõpus nimetati õppurit juba lipnikuks, mitte enam kandidaadiks. Rügemenditeenistuse järel oli ohvitseriks pürgija kolm kuud rügemendiga diviisi manöövritel, misjärel lähetati ta edasisteks õpinguteks väeliigi kooli. Kõik kandidaadid pidid esimese aasta õppima jalaväekoolis. Eksamitel nõrkade tulemuste tõttu väljavalitud kandidaadid saadeti tagasi üksusse, kus nad vabastati teenistusest. Esimese aasta lõpetajad viidi teiseks aastaks üle vastava väeliigi erialakooli. Teise õppeaasta lõpul sooritatud eksamite tulemusel sõeluti välja veel osa kandidaate. Väljavalituid nimetati vanemlipnikeks ja saadeti tagasi rügementi, kus neil tuli enne ülendamist läbida veel viimane mõnekuuline faas. Kandidaadid teenisid nüüd rügemendis rühmaülemana ja läbisid õppekursuse, mis sisaldas loenguid, välireise ja võõrkeelekursusi. Viimase perioodi lõpul pidid kandidaadid pälvima ülendamiseks rügemendi ohvitseride ja selle ülema lõpliku atesteeringu. Kogu väljaõppe- ja valikuprotsess võttis aega umbes neli aastat alates tegevteenistusse astumisest. Reichswehri ohvitseride väljaõppeprogrammi on hinnatud läbi aegade üleüldse üheks pingelisemaks. Pooleteiseaastane teenistuspraktika reamehe ja nooremallohvitserina pakkus hulgaliselt teenistus- ja juhtimiskogemusi, mis tagas tulevasele ohvitserile sõdurite ja allohvitseride lugupidamise. Kaks ohvitserikoolides veedetud õppeaastat olid pigem praktilise kui teoreetilise suunitlusega. Üldeesmärk oli õpetada noored kasvandikud headeks rühma-, kompanii- ja pataljoni taseme rivijuhtideks, mistõttu heideti kõrvale kõik üleliigne ja selliseks ettevalmistuseks otseselt ebavajalik (nt strateegia klassikute käsitlemine). Vt nt **Corum, S. J.** 1992. *The Roots of Blitzkrieg*. Hans von Seeckt and German Military Reform. Lawrence: University Press of Kansas, pp. 77–84.

1928. aastast alates Eestis kehtestatud nooremohvitseride väljaõppe üldsuunitluses ning väljaõppe üldpõhimõtetes ja organisatsioonis võib leida sarnasusi tollase Saksamaa ohvitserikoolitusega. Oluliseks erinevuseks oli asjaolu, et Saksamaal oli Versailles' rahulepingu alusel keelatud reservohvitseride ettevalmistamine. Eestis ühendati 1928. aasta ohvitseride ettevalmistamise seadusega reserv- ja kaadriohvitseride ettevalmistamine. Üldse oli Saksamaal

ei Saksa- ega Prantsusmaal Sõjakooli astumiseks tingimata vaja täielikku keskharidust.⁷⁹

Seadus määras kindlaks vaid jalaväeohvitseride ettevalmistamise korra, teiste väeliikide puhul oli see ette nähtud sõjaministri erikorralduste alusel. 1930. aastal kehtestati uus ohvitseride ettevalmistamise seadus⁸⁰, mis eelnevaga võrreldes põhimõttelisi muudatusi kaasa ei toonud. Olulisemaks uuen-duseks oli väljaõppe ajakava otstarbekohasem korraldus. 1928. aasta sea-duse järgi läbisid aspirandid allohvitseri ja reservohvitseri kursuse, mis kestis jaanuarist juuli lõpuni. 1930. aasta seaduse alusel läbisid aspirandid sep-tembri algusest oktoobri lõpuni kapralikursuse ning novembrist mai lõpuni allohvitseri ja reservohvitseri õppe. Aastatel 1929–1931 valmisid ka tervik-likud õppekavad Sõjakooli aspirantide ja kadettide klassidele⁸¹. 1928. aasta seadusele tuginedes kinnitas sõjaminister 1929. aastal esimese tervikliku Sõjakooli aspirantide klassi õppekava. Ohvitseride ettevalmistamise seaduses püstitatud eesmärgi kohaselt tuli selle kava järgi õpetada välja aspirantidest sõjaaja juhte, kes pidid olema võimelised igas lahinguolukorras rühma (vaja-duse korral ka kompanii) tegevust juhtima ning oskama juhatada allüksuse väljaõpet sõjaajal. Õppekavas ette nähtud väljaõppe põhirõhk oli prakti-liste oskuste omandamisel. Selle põhimõtte järgi oli õppekava praktilisele osale määratud 76,8% ja teoreetilisele osale 23,2% üldõppeajast. Taktikale oli pühendatud suurem tähelepanu nii sõjaliste kui ka eriõppeainete kavas.

lubatud sel perioodil saja tuhande mehe suurune sõjavägi, millest ohvitserikaader tohtis moodustada neli tuhat. Eestis ulatus sõjaväe suurus sama määran parimal juhul sõjaaja koos-seisude mobiliseerimise korral. Sõjaväe kaadri väikese arvu kompenseerimist selle kvalitee-dinõuetele vastavalt väärtustati ka Eesti oludes. 1928. aasta seaduse alusel valiti ohvitseri-kaadrit ajateenistuse algul (valik Sõjakooli aspirantide kursusele) ja selle lõpul (valik Sõja-kooli kadetikursusele). 1935. aasta seaduse alusel täiendati kaadriohvitseride valikuprotsessi veelgi uute praktikaperioodide ja katsete näol.

⁷⁹ **Kasekamp** 1928, lehed 96–97. Kuigi täieliku gümnaasiumihariduse olemasolu oli näi-teks Saksamaal nii enne kui ka pärast Esimest maailmasõda üheks oluliseks kriteeriumiks ohvitserikandidaatide valikul, peeti üldhariduslike näitajate kõrval oluliseks iseloomu ja sotsiaalset päritolu (eelistatud olid aadli, aga ka riigiametnike ja kodanlikest peredest pärinevad noormehed). Selle kohta vt nt **Boog, H.** 1998. *Civil Education, Social Origins, and the German Officer Corps in the Nineteenth and Twentieth Centuries. – Forging the Sword. Selecting, Educating and Training Cadets and Junior Officers in the Modern World.* Ed. by Elliott V. Converse III. Chicago: Imprint Publications, pp. 119–134.

⁸⁰ Riigi Teataja 1930, 71, 492.

⁸¹ K.Ü.Õ. Sõjakooli aspirantide klassi õppekava: käsitamiseks võtta 3. V 1929. Tallinn: K.Ü.Õ. Sõjakool, 1929, lk 1–59; K.Ü.Õ. Sõjakooli õppekavad. Esimene jagu. Aspirantide õppekavad: I kaprali kursus. Tallinn: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutiste Staap, 1930, lk 1–50; K.Ü.Õ. Sõjakooli aspirantide klassi õppekavad. Tallinn: Kaitseväe Ühendatud Õppe-asutiste Staap, 1931, lk 1–66; K.Ü.Õ. Sõjakooli õppekavad. Teine osa. Kadettide õppekavad. Tallinn: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutiste Staap, 1930, lk 1–90.

Aspirantidele oli ette nähtud 38 auditoorset loengut, kus anti üldteadmisi taktikapõhimõtete ja peamiste lahingutüüpide kohta. Omandatud teoreetilised teadmised viidi ellu kuuel kaardiharjutusel. Töö organiseeriti gruppides (10 aspiranti grupis). Tähelepanu pöörati õppija individuaalsetele võimetele, otsuse langetamise oskusele, selle põhjendamisele, eriti aga käskude ja korralduste andmisele, samuti tulejuhtimisoskuste õpetamisele, niipalju kui seda kaardil ja liivakastis oli võimalik omandada. Loengutel ja kaardiharjutustel omandatud teadmiste kontrolliks oli ette nähtud kaks kodutööd. Suviste tööde perioodil oli kavas kuus päeva taktikalisi töid maastikul, kus välioludes tuli rakendada talvel õpitud teoreetilisi teadmisi ja kaardiharjutuste oskusi. Siingi toimus töö gruppides. Sõjaväe eriõppeainetele ette nähtud 673 praktilisest ja teoreetilisest tunnist hõlmas 182 tundi laskeasjandus. Sama hulk tunde nähti ette taktikalisele ettevalmistusele, ülejäänud õppeainete osakaal oli juba oluliselt väiksem.

1930. aastal kinnitatud Sõjakooli kadettide õppekavad seadsid kõikide väeliikide ohvitseridele ühises nooremas klassis eesmärgiks valmistada ette rühmaülemaid, kes tunneksid põhjalikult jalaväe lahinguomadusi, mõistaks kasutada vastavaid relvi, oskaks juhtida rühma lahingus ja läbi viia vastavat väljaõpet. Vanema klassi (eriklassi) lõpetaja jalaväe erialal pidi suutma juhtida rühma ja kompaniid lahingus koostöös teiste väeliikidega ning tal pidid olema oskused juhtida jalaväerühma väljaõpet. Raskekuulipilduja eriala lõpetaja pidi olema võimeline juhtima kuulipildujarühma lahingus ja läbi viima vastavat väljaõpet. Suurtükiväe eriala lõpetajad pidid olema võimelised nii lahingus kui ka meeskondade väljaõpetamisel edukalt täitma patarei tulejuhi, patarei ohvitseri ja rühmaülema ülesandeid.

Et nii rahuaja õppetöö kui ka sõda eeldas juhilt laialdasi teadmisi, oskusi ning tugevat iseloomu ja head tervist, keskendus juhi ettevalmistus õppekava alusel neljale eesmärgile: intellektuaalne areng, professionaalne ettevalmistus ning moraalne ja füüsiline kasvatusöö. Intellektuaalne areng tagati eeldatava keskkooliharidusega, samuti tuli seda eesmärki taotleda kaudselt iga sõjalise õppeaine õpetamisel, sest ainuüksi seda eesmärki taotlemaid õppeaineid õppekavas ei olnud. Professionaalne ettevalmistus eeldas sõjalisi teadmisi ja oskusi, mille omandamise pidi tagama kogu Sõjakooli õppetöö. Sõjaliste õppeainete valik, sisu ja õpetamine pidi kujundama tulevases juhis sõjalise mõtteviisi, mis pidi tagama, et ta suudab orienteeruda igas olukorras, oskab seda mitmekülgsest hinnata ja langetada kiire otsuse. Sõjakooli kadeti juhtimisõpe toimus nooremas klassis jao- ja rühmaülema tegevuse raames ning vanemas klassis rühma ja kompanii juhtimist harjutades. Õppeainete käsitlemisel peeti oluliseks ka üldist ideoloogilist orientatsiooni, mille aluseks oli lektori isiklik veendumus. Suhe riigi ja rahvaga nõudis tulevaselt

juhilt poliitiliste sündmuste ja ühiskonna sotsiaalse olukorra mõistmist. Ka moraalset kasvatustööd pidi kaudselt tehtama igas õppeaines (patriotismi, võitlustahte ja kohusetunde kasvatus), seepärast loeti iga lektor õpilaskonna kasvatusel eest moraalselt vastutavaks.

Õppekava järgi jagunesid õppeained üldsõjalisteks ja sõjalisteks eri-õppeaineteks. Viimaste all peeti silmas puhtalt rakenduslikke sõjalisi aineid (nt taktikaõppused maastikul, laskeasjandus, tutvumine teiste väeliikidega, kehaline kasvatus ja määrustike rakendusala). Kogu kolmeaastase Sõjakooli jalaväekursuse (alates aspirantide kursusest) peale oli arvestatud ligi 1900 eriõppeaine tundi, millest ligi poole moodustasid taktikaõppused ja laskeharjutused. Natuke vähem kui 200-tunnise osakaaluga eristuvad veel rivi- ja lahingudrill ning kehaline kasvatus. Üldsõjaliste õppeainetena käsitati enam teoreetilist laadi õppeaineid. Suurima osakaaluga on siin üldtaktika, millele tundide mahult järgnevad maastiku organiseerimine ja võõrkeeled (vene ja inglise või saksa keel).

Kolonel August Traksmann (tollal Sõjavägede Staabi 6. osakonna ülem) märkis 1930. aastal, et väeosadest saadud tagasiside kohaselt olid tollaste noorte ohvitseride sõjatehnilised teadmised ja oskused võrdlemisi tugevad, tunda andis aga sõjalise ja üldise kasvatusel ning iseloomu nõrkus. Traksmann pidas probleemiks kadettide ülekoormatust õppetöoga, mis jättis liiga vähe aega iseseisvaks tööks. Koloneli arvates tuli panna suuremat rõhku kadettide iseseisva lugemisharjumuse kujundamisele, seejuures tuli ka võõrkeelte õppimisel⁸² peatähelepanu pöörata eeskätt lugemisoskuse omandamisele. Sõjakool pidi harjutama tulevasi ohvitseri hankima teadmisi iseseisva lugemise teel, iseseisev järjekindel vaimne töö taotlenuks ühtlasi ka kasvatuslikku mõju.⁸³

Vaadeldaval perioodil oli õppeasutustes raskusi alaliste lektorite ametikohtade täitmisega (pärast seniste, peamiselt vene rahvusest lektorite

⁸² Ohvitseride võõrkeeleskuse nõuded sätestati ametlikult 25. märtsil 1939 sõjavägede ülemjuhataja käskkirjaga nr 72 ("Juhend võõrkeelte oskuse arendamiseks ja korraldamiseks ohvitserkonnas"). Selle juhendiga määratleti võõrkeeleskuse nõuded ning keeli valdavate ohvitseride teenistuslikud eesõigused ja soodustused. Nii sätestati, et kõik ohvitserid alates kompaniiülemast ja sellele vastavast ametikohast pidid valdama vähemalt osaliselt ühte võõrkeelt. Kui vallatav keel ei olnud vene keel, nõuti vähemalt lugemisoskust vene keeles. Pataljoniülema ja sellele vastaval või kõrgemal ametikohal teenivalt ohvitserilt nõuti vähemalt osalise vene keele oskust ja lisaks veel ühe võõrkeele osalist valdamist. Sõjavägede Staabis teenivatelt ohvitseridelt nõuti juhendi järgi vähemalt ühe võõrkeele täielikku valdamist (vene, saksa, inglise või prantsuse keel) ja teise keele osalist oskust, sealjuures pidi üks vallatavast keeltest olema vene keel. Juhendi eesmärk oli arendada nooremate ohvitseride võõrkeeleskust. Dokumendis sätestatud nõuded ja tingimused jõustusid alates 1. jaanuarist 1940.

⁸³ **Traksmann, A.** 1931. Vaatlusi ja mõtteid õppealalt kaitseväs. – Sõdur, nr 1/2 lk 5–12.

lahkumist). Koosseisudes oli sel ajal viis-kuus Sõjakooli alalise lektori kohta, mille komplekteerimisel esines probleeme. 1928. aastal oli ametis ainult kaks Sõjakooli alalist lektorit⁸⁴. Esimese Sõjakooli alalise taktikalektori ülesandeid täitis aastatel 1932–1933 major Voldemar Karing, alates 1934. aastast asendas teda major Eduard Margusson (Marguste). Alalise topograafia õppejõuna esineb koosseisudes kolonelleitnant Frits Oja, suurtükiasjanduse vastaval ametikohal teenisid majorid Hans Kurg ja Johan Mäe. Maastiku organiseerimise aine lektoriteks olid kaptenid Eduard Kimm ja Erich Kõiv. Kehalise kasvatuse instruktoritena esinevad õppeasutuste koosseisudes leitnandid Johannes Langel, Evald Pliisnik ja eraisik Theodor Sulg. Pärast kolonel Salfi, kindral Lebedevi ja vene lektorite lahkumist toimus Kõrgema Sõjakooli õppetöö vaid ajutiste õppejõudude juhatusel.

Eelkirjeldatud uutel alustel sai ettevalmistuse ainult kaks lendu kaadriohvitseri (1931. ja 1932. aasta lennud), sest alates 1931. aastast jäeti Sõjakooli kadettide klassid õpilastega komplekteerimata. Sõjakooli kuulipildurikompanii kursuse kadettide VIII lennu lõpetamisega 1932. aastal lõppes kaadriohvitseride ettevalmistamine (kuni 1936. aastani, vt lisa 2)⁸⁵. Sõjakooli üksused komplekteeriti aastatel 1931–1936 vaid aspirantidega (1. ja 2. aspirandikompanii, kuulipildurikompanii, patarei ja aspirantide inseneriväe komando). Kaadriohvitseride ettevalmistuse peatamise peapõhjuseks oli üldine kulude kärpimise vajadus, mis tulenes majanduskriisi mõjudest. Vastavat otsust ajendas ka see, et aastatel 1924–1926 komplekteeriti Sõjakooli kadetiklasse ilma vajaliku regulatsioonita, mille tulemuseks oli noorte kaadriohvitseride ületootmine (vt lisad 2 ja 4). 1930. aastate alguse majanduskriisi mõjul jäeti lahtiseks ka ohvitseride rahuaaja koosseisu üldine suurus.⁸⁶ Samal ajal suurenes reservohvitseride ettevalmistus, seda nii ohvitseride üldarvu kui ka erialade hulga poolest. 1928. aastast alates lõpetab Sõjakooli aspirandina igal aastal 200–300 või enam noormeest. Lisaks jalaväe ja suurtükiväe erialale hakati aspirandiklassides ette valmistama arvukamalt inseneriväe, raskekuulipilduja ja suusk-ratturi erialade reservohvitseri (vt lisa 3). Suurtükiväe ja inseneriväe õppealad jagunesid veel

⁸⁴ **Kasekamp** 1928, lehed 98–99.

⁸⁵ Siiski täiendati kaadriohvitseride ridu vahepealsetel aastatel ka erandkorras. Nii korraldati kaitseministri 19. jaanuari 1933. aasta käskkirja nr 10 alusel samal aastal katsed aspirantide kursuse lõpetanud reservlipnikele ja allohvitseridele-üleajateenijatele, kes olid avaldanud soovi sooritada katsed kaadriohvitseri kutse omandamiseks ekstermina. 1935. aasta algul ülendati nõutavad eksamid ekstermina sooritanud kaheksateist üleajateenijat nooremleitnantideks. 1934. aastal ülendati nooremleitnantideks ka kaks Soome Meresõjakooli lähetatud õppurit, kes selle kursuse samal aastal lõpetasid (vt lisa 2).

⁸⁶ ERA 495–12–467, leht 3.

omakorda eriklassideks. 1930. aastate algul hinnati keskkooli⁸⁷ ja kutsekooli haridusega kohustuslikku sõjaväeteenistusse võetud isikute kontingendi aastaseks suuruseks 900–950 noormeest, kelle hulgast pärast noorteaga valiti Sõjakooli aspirantide kursusele 300–350 reameest (seega umbes 35% koguarvust)⁸⁸. Ülejäänud keskharidusega noormehed suunati väeosade õppekompaniidesse, kus neid valmistati ette reservlohvitserideks.

Sõjakooli reservohvitseridena lõpetanute sotsiaalset päritolu on teenistuslehtede alusel keeruline hinnata. Kapten Mart Haberi Kõrgema Sõjakooli lõpetamisel kaitstud väitekirja lisas on toodud kolme 1930. aastate alguse (1930–1931) aspirantide lennu andmestik. Selle põhjal moodustasid taluomanike pojad 30% koguarvust, tööliste (nii linna- kui maatööliste) pojad peaaegu 28%, ametnike pojad 21%, ärialal tegutsevate isikute ja majaomanike pojad 11% ning rentnike ja asunike pojad 7,3%. Kolme lennu lõpetanute koguarvust (686) moodustasid maalt pärinevad aspirandid 56,3% (kokku 386) ja linnadest pärinevad 43,7% (kokku 300).⁸⁹ Esitatud andmete põhjal võiks järeldada, et linlased olid aspirantide hulgas n-õ ülesindatud, kui arvestada, et samal ajal moodustas linnade ja alevike rahvastik kogu elanikkonnast alla kolmekümne protsendi. Võib arvata, et linnades olid ka paremad keskhariduse omandamise võimalused, kuid tuleb arvestada, et linlaste ja maal elavate inimeste eristamine tollastes oludes jääb üsna tinglikuks. Andmestiku alusel võiks järeldada, et tollased elanikkonna põhilised sotsiaalsed grupid olid vastavalt oma üldisele osakaalule ühiskonnas esindatud nooremas reservohvitserkonnas võrdlemisi ühtlaselt. Näiteks 1935. aastal kogutud andmed Sõjakoolis õppivate aspirantide vanemate tegevusala kohta näitavad, et 2. aspirandikompanii kuuekümne üheksast õpilasest moodustasid kaalukama osa taluomanike pojad (29–42%). Suurema osakaaluga eristuvad veel riigiteenijad (13–18%) ja töölised (10–14%), teiste osakaal (käsitöölised, kaupmehed, majaomanikud, ettevõtjad) jääb juba oluliselt väiksemaks. Kui kuulipildurikomando viiekümnest õppurist ligi pooled moodustasid taluomanike pojad (ülejäänud kategooriad on esindatud küllaltki võrdselt), siis patarei ja inseneriväe komando aspirantide sotsiaalses taustas jääb taluomanike osakaal võrreldes eelnimetatud üksustega oluliselt tagasihoidlikumaks (suurtükivägi ja insenerivägi olid tol ajal ajateenijate

⁸⁷ Aastatel 1929–1933 lõpetas igal aastal keskkooli keskmiselt 2100 õpilast. **Elango** 1972, lk 121.

⁸⁸ ERA 495–12–554, lehed 340–342.

⁸⁹ **Haber, M.** 2008. Eestlane sõdurina. Järeldusi kaitseväge komplekteerimiseks, väljaõppeks ja juhtimiseks. – KVÜÖA toimetised, nr 9, lk 362, 373 [Edaspidi **Haber** 2008]

teenistuskoha valikul eelistatud väeliigid).⁹⁰ Siiski pole nende andmete alusel võimalik teha põhjalikumaid järeldusi ja üldistusi.

Olemasolevate andmete põhjal moodustasid 1931. aastal üliõpilased ja juba ülikooli lõpetanud isikud aspirantide üldarvust 23,4%. Järgmistel aastatel langeb see arv alla kahekümne protsendi (1932. aastal 15,2%; 1933. aastal 17%). 1934. aastal langeb see näitaja aga kümne protsendi piirile⁹¹. Üheks põhjuseks on ilmselt asjaolu, et 1928. aastal kaotatakse kohustusliku sõjaväeteenistuse tõttu üliõpilastele ajapikenduse andmine, mistõttu hakati aspirantide klassi komplekteerima peamiselt keskkoolilõpetajatega⁹².

Sõjakooli õppurite rahvusliku kuuluvuse kohta on võimalik teha järeldusi teenistuslehtedel olevate vastavate märgete alusel. Aspirantide kursuse ja klassi lõpetajaskonna vastavaid andmeid pole nii põhjalikult läbi töötatud, et neid oleks võimalik esile tuua. Võib eeldada, et vähemusrahvastest reservohvitseriks pürgijaid oli tõenäoliselt oluliselt rohkem võrreldes kaadriohvitseri kutse valinutega. Aastatel 1922–1931 Sõjakooli lõpetanud 626 kadetist⁹³ on märgitud muu rahvuse esindajaks vaid viis ohvitseri: kaks (balti)sakslast, üks venelane, üks rootslane ja üks grusiin.⁹⁴ Ühe 1921. aastal aset leidnud juhtumi põhjal andis sõjaväeringkonna ülem korralduse, mille järgi oli soovitatav edaspidi vältida juudi rahvusest isikute Sõjakooli vastuvõtmist⁹⁵. Ka ühes 1938. aasta lõpul osakondade ülematele suunatud dokumendis märkis Sõjavägede Staabi ülem kindralleitnant N. Reek, et rahvusküsimused ei tohtinud tulevaste ohvitseride valikus kutsuda esile teravusi, kuid juute polnud tarvis valida⁹⁶.

⁹⁰ ERA 650–1–1161, lehed 461–462, 464–469.

⁹¹ ERA 650–1–1947, lehed 20–23; 51–54; 74–76; 96–97; 122; 134–135.

⁹² ERA 495–12–630, leht 99.

⁹³ Selle perioodi lõpetajate teenistuskirjades on selgelt määratletud ka rahvuslik kuuluvus.

⁹⁴ Andmed on kogutud Sõjakooli lõpetajate teenistuslehtedest (ERA fond 650).

⁹⁵ ERA 646–1–224, leht 127. 1921. aasta juunis pöördus merejõudude juhataja sõjaministri poole kirjaga, milles küsis juhiseid, kuidas juudi rahvusest ohvitseridega käituda. Näitena toodi kirjas 1920. aastal Sõjakooli suurtükiväeklassi lõpetanud juudi rahvusest lipnik Richard Friedmann (Friedemann), kes teenis merekindlustes nooremohvitseri ametikohal. Väidetavalt oli leidnud aset juhtumeid, kus sõdurid olid nimetatud ohvitseri rahvusele viidates halvustavaid märkusi teinud ning sellest oli tekkinud konflikt. Kuigi kehtivate seaduste järgi ei võinud rahvuslik kuuluvus takistada ühegi esitatud tingimustele vastava kodaniku astumist Sõjakooli, soovitas merejõudude juhataja edaspidiste probleemide vältimiseks hoiduda juudi rahvusest isikute Sõjakooli vastuvõtmisest, sest inimesed (meeskond) olid meelestatud nende (juutide) vastu. Ka sõjaväeringkonna ülem polkovnik Johan Unt, kellele Sõjakool tookord vahetult allus, on kirjutanud kirjale oma vastavasisulise resolutsiooni.

⁹⁶ ERA 495–12–604, leht 394.

1933. aastal tegi Kaitsevägede Staabi 6. osakonna ülem väeosadest saadud informatsiooni põhjal kokkuvõtte, milles täheldas, et vabatahtlikult aspirantideks saada soovijaid oli vähe ja suurem osa ajateenijaist abituriente kaldub reservohvitseri vastutusrikkast, kuid austavast kutsest kõrvale põiklema. Täheldati juhtumeid, kus riigi ja rahva juhtivate meeste pojad hoidusid tihti vabatahtlikult Sõjakooli minekust kõrvale, kuna ei tahtnud saada reservohvitseriks. Tähelepanekute järgi töötas siiski ka suurem osa sunniviisiliselt Sõjakooli saadetuid kursustel usinalt ja lõpetas need korralike tulemustega, lõpuni täiesti passiivseks jäid vaid üksikud.⁹⁷

3. Kaadri kriisi aastad: 1935–1940

1934. aasta riigipöörde eel ja järel muutus nii sõjaväe kõrgem juhtkond kui ka üldine juhtimiskorraldus. Sõjaväge hakkas juhtima ülemjuhatajana kindralleitnant J. Laidoner ja Kaitsevägede Staabi ülemaks nimetati kindralmajor N. Reek. Muutustega riigi juhtimises kaasnes sõjaväelaste ja sõjaväe suurem mõjuvõim ka mitmetes muudes ametkondades. Ümberkorraldusi sõjaväes sai nüüdsest kiiremini ellu viia, sest puudusid varasemad parlamentaarsed kontrollmehhanismid.

Muude riigikaitseprobleemide hulgas tuli sõjaväe juhtkonnal asuda tegeleva ohvitserikaadri vananemisega. Et vähendada kaadri teenistusest lahku mist, normeeriti 1934. aastal kaadriohvitseride teenistuskäiku reguleerivaid seadusesätteid vanuse ülemmäärade kindlaksmääramise teel⁹⁸. Sõjavägede Staabis hakati koguma ja analüüsima andmeid Sõjakooli lõpetajaskonna, Kõrgema Sõjakooli sisseastumiskatsetel osalenute ja nooremohvitserkonna vanuse kohta⁹⁹. Analüüsi tulemusel järeldati, et ohvitserikaadri uuendamiseks tuli igal aastal ette valmistada 50–60 kutselist ohvitseri. Senises kaadriohvitseride ettevalmistamises eristati kolme alaperioodi. Viiel esimesel aastal (I periood: 1921–1925) oli keskmine aastane lõpetajate arv (63) täiesti sobilik, kuid 1921. aastal oli lõpetajaid normaalarvuga võrreldes poole rohkem. Järgmise nelja aasta vältel (1926–1929) oli keskmine aastane lõpetajate arv (106) poole võrra suurem tegelikust tarvidusest. Kolmandal perioodil, mis vältas kuus aastat (III periood: 1930–1935), oli keskmiseks aastaseks lõpetajate arvuks kaheksateist, seejuures oli lõpetajaid kolme viimase aasta

⁹⁷ ERA 495–12–554, lehed 340–342.

⁹⁸ ERA 495–12–467, lehed 3–9. Teenistuskäiku reguleeriti ohvitseride teenistuskäigu seadusega. Vt Riigi Teataja 1934, 28, 243.

⁹⁹ ERA 495–12–574, lehed 153–157, 161.

jooksul kokku vaid kakskümmend (vt lisad 2 ja 4). Kaadriohvitseride koosseisu ebaühtlane täiendamine tõi kaasa kaadri vananemise.

Enamik teise perioodi kestel Sõjakooli lõpetanuid oli 1937. aastaks 31–33 aastat vana, seega vananes umbes nelisada ohvitseri samal ajal. Kuna järgmisel perioodil lisandus vaid 107 ohvitseri, siis võis ennustada aastateks 1940–1945 kriisiajajärku, kus endised sõjakoolide lõpetajad said liiga vanaks, et Kõrgemasse Sõjakooli sisse astuda ja nooremohvitseri ülesandeid täita (vt lisa 4).¹⁰⁰ Nii hakkas vahepealne seisak kaadriohvitseride ettevalmistamises (1932–1937) tekitama probleeme Kõrgema Sõjakooli mehitamisel, kuna sobivaid staabiohvitseri kandidaate jäi järjest vähemaks. Kõrgema Sõjakooli komplekteerimine olenes korrapärasest ohvitserikaadri uuendamisest. Komplekteerimise aluseks oli 35-aastaste ohvitseride koguarv. Kaitsevägede Staabi kalkulatsioonide kohaselt pidi selleks, et Kõrgemasse Sõjakooli sisseastujate seast oleks võimalik valida (15–20 õpilase kooli vastuvõtmiseks), osalema katsetel vähemalt 40–60 ohvitseri. Viimane arv pidi moodustama kogu võimalikust katsealuste hulgast vähemalt 10–15%. Seega hinnati Kõrgema Sõjakooli komplekteerimise jaoks vajalikuks nooremohvitseride koguarvuks vähemalt 400 inimest. 1937. aasta seisuga oli võimalikke sisseastujaid 542. Kaadriohvitseride ettevalmistamisel tekkinud seisaku tõttu oli järgmise nelja aasta jooksul näha ette selle arvu vähenemist viie-kümne protsendi võrra. Samal ajal ei saanud arvestada, et 1936. aastal loodud Sõjakooli ohvitserideklasside lõpetajate baasil on võimalik komplekteerida juba Kõrgema Sõjakooli kontingenti. Seega võis ennustada kriisi Kõrgema Sõjakooli komplekteerimisel 1940. aastal. Aastatel 1942–1943 oleks aga valikuvõimalus üldse puudunud (vt lisa 5).¹⁰¹

Kaadriga komplekteerituse ja planeeritavate tegevustega seotud seisukorda iseloomustab hästi alljärgnev väljavõte Kaitsevägede Staabi ülema 15. mai 1936. aasta ettekandest ülemjuhatajale: *.../ ülestõstetud küsimus ei ole praegusele Vägede ülemjuhatajale uus ega üllatus. Vastuoksa; praegune ülemjuhatus, astudes vägede etteotsa avastas otsekohe oma esimestes analüüsides kriitilise seisukorra kaadri isikulise koosseisu alal. Üle kahe aasta kestnud töös isikulise koosseisu küsimuste alal kõik sammud olidki rajatud selleks, et leida lahendusi aastate kestel areneda lastud kriisile. On loomulik, et kaheksa aastat süvenenud kriisi vägede kaadri isikulise koosseisu alal ei saa lahendada ühe ega kahe aastaga. Küsimuse nii öelda väljaarene-miseks, oma loomuliku süngi juhtimiseks, normaal ringvoolu kujundamiseks ja tekkinud mitmesuguste pahede kõrvaldamiseks nii ringvoolus endas kui*

¹⁰⁰ ERA 495–12–594, lehed 84–88, 90.

¹⁰¹ *Ibid.*, lehed 84–88, 94.

ka teenistuse käigus, kõrgendustes on tarvis mitte vähem aastaid kui kulus kriisi kujunemiseks. Forsseerimist ja erakorraliste abinõude tarvitusele võtmist ei pea mina mitte õigeks, sest iga erakorraline abinõu ja samm on vaid palliatiiv, mitte aga loomulik lahendus, andes edaspidi teatavas aja-järgus jälle oma kriise. Mina aga ei soovi, et tulevikus järeltulijad oleksid kuidagi õigustatud praegusele Vägede ülemjuhatusel viipama uute kriiside tekitamise mõttes. Üldvägede mastaabis komplekteerimise reform on kujunemas ja minul on veene, et kui meie läheme siin loomulikku rada paralleelselt teenistuse käigu reguleerimisega, siis meie suudame välja siirduda loomulikku sängi. Selleks on aga tarvis aastaid. Mina olen teadlik selles, et kuni 1934. aastani kujunenud kriis veelgi süveneb; see on paratamatus. Selle kriisi kulminatsioonipunkt minu tõekspidamiste kohaselt kujuneb meil välja paari aasta pärast. Mina lähtun põhimõttest, et kuna meie kaader on arvult väike, siis peab tema kvaliteedilt, ettevalmistuselt olema väga kõrge.¹⁰²

Selleks ajaks oli ohvitseride ettevalmistamises tekkinud vajadus süsteemi järele, mis võimaldanuks kaadriohvitseride paindlikumalt ette valmistada (nii arvu poolest kui ka erialade järgi). Nendel põhjustel kerkis Sõjakooli ohvitserideklasside taaskäivitamisel 1935.–1936. aastal uuesti üles Sõjaväe Tehnikakooli taastamise mõte. 1935. aastal asuti Sõjakooli ohvitserideklassis samal aastal valitsuse välja antud „Väeliigi ohvitseride ettevalmistamise seadluse” alusel taas kaadriohvitseride ette valmistama¹⁰³. Sõjaväe Tehnikakooli avamise aluseks sai 1936. aastal kiirkorras väljatöötatud „Tehnilise ala ohvitseride ettevalmistamise seadlus”¹⁰⁴. Samal ajal käivitati eraldi seaduse alusel muuhulgas topohüdrograafia kutseliigi ohvitseride ettevalmistamine¹⁰⁵ Kaitsevägede Staabi vastava osakonna juures. Viimasel juhul valiti aspirantide klassi lõpetajate hulgast välja õpilased, kes läbisid Sõjavägede Staabi topohüdrograafia osakonna juures korraldatava kaheaastase kursuse ja pooleaastase praktika, mille järel tuli neil lõpetada Sõjakooli ohvitseride jalaväeklassi aastane kursus.

1935. aastal muudeti Kõrgema Sõjakooli seadust¹⁰⁶ ning lisati lähetatavate ohvitseride katsete hulka kirjalik ja suuline sõjaajaloo eksam. Katsetega sisseastujate senistele eksamitele lisandusid suulised eksamid maailmasõja ja Vabadussõja ajaloo, topograafias ning raadio-, mootori-, suurtüki- ja lennuasjanduses. Uute ainete lisamine katseksamite hulka pidi tagama,

¹⁰² ERA 495–12–33, lehed 3–5.

¹⁰³ Riigi Teataja 1935, 92, 761.

¹⁰⁴ Riigi Teataja 1936, 65, 556.

¹⁰⁵ Riigi Teataja 1935, 92, 760.

¹⁰⁶ Riigi Teataja 1935, 107, 884.

et vastuvõetavatel kuulajatel on õpinguteks vajalikud tehnikateadmised. Kuulajate paremad teadmised sõjaajaloost pidid tegema võimalikuks, et ohvitseride-klasside õppekavast saab eemaldada vastava temaatika algtaasel käsitlemise ning töö rajatakse varasemast teaduslikumal alusel. Ohvitseride ebaühtlane ettevalmistus oli varem tekitanud probleeme ajaloo-sündmuste käsitlemisel.¹⁰⁷ Sõjaajaloo õpetamine tugines suuresti teoreetilistele loengutele kuni 1936. aastani, mil õppemetoodika pööras kandus õpilaste iseseisvatele uurimustele ja nende ettekandmisele.¹⁰⁸ 1938. aasta sügisel kinnitatud Kõrgema Sõjakooli IX juhtimise ja staabiteenistuse lennu ning sõjamajanduse II lennu õppekavasse lisati uute õppeainetena riigikaitse ja sõja juhtimine, Eesti ajalugu varakeskajal, sõjaväe administratsioon, rahvamajanduse mobilisatsioon, kodanlik õhu- ja gaasikaitse, rahvamajandus, riigihaldus ja riigivarandus ning laskeasjandus. Suvisele välipraktikale lisandusid manöövrid ja koondusõppused. Uute ainete tõttu pikenes õppeaeg seniselt kahelt aastalt kolmele. Senist esimese ja teise õppeaasta korraldust sealjuures ei muudetud. Lisandunud õppeaasta sügiskuudel kuulati teoreetilisi aineid, millele pidi järgnema väitekirjade koostamine, praktilised välitööd ja seejärel väitekirjade ettekandmine (juhtimise ja staabiteenistuse IX ja sõjamajanduse II lennuse enam lähetatud ohvitseride polnud, mistõttu oli väitekirja koostamine kõigile kohustuslik).¹⁰⁹

Samal ajal, kui asuti ümber korraldama kaadriohvitseride ettevalmistust, toimusid olulised muudatused ka keskharidussüsteemis. 1934. aasta koolireformiga pikendati seni üldhariduse omandamiseks vajalikku õppeaega üheteistkümnelt aastalt kaheistkümnemale. Senise kaheastmelise üldhariduskooli asemel kehtestati kolmeastmeline süsteem: algkool (1.–4. õppeaasta), keskkool (5.–9. õppeaasta) ja gümnaasium (10.–12. õppeaasta)¹¹⁰. 1937. aastal muudetud seaduse järgi võis olla kahte tüüpi keskkool: viieaastane progümnaasium, mis järgnes neljaklassilisele algkoolile, või kolmeaastane reaalkool, mis järgnes kuueklassilisele algkoolile. Keskkoolile järgnes kolmeklassiline gümnaasium¹¹¹. Haridusreform muutis seni ainult gümnaasiumiharidust tähendanud keskhariduse mõistet. Siitpeale tähendas keskharidus üheksaklassilise koolihariduse omandamist, gümnaasiumiharidusena mõisteti nüüd aga kaheistklassilist haridust. Kuna rahuaja

¹⁰⁷ ERA 495–12–574, leht 1285.

¹⁰⁸ ERA 650–1–524, leht 58.

¹⁰⁹ ERA 650–1–606, leht 8.

¹¹⁰ **Andresen, L.** 2007. Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu IV. Iseseisvusaeg 1918–1940. Tallinn: Avita, lk 71–72.

¹¹¹ **Elango** 1972, lk 201.

töö nõudis, et kaadriohvitserid oleksid võimalikult hea üldharidusega, siis oli Sõjakooli ohvitserideklassidesse võimalik pääseda vaid täieliku gümnaasiumihariduse omandanud aspirantide klasside lõpetanutel.

Sõjavägede Staabi seisukohalt halvendas koolireform sõjaväe ohvitseridega mehitamise võimalusi. Olukorra ainus lahendus oluks nõuda, et 1934. aasta keskkooliharidusega aspirandid üleajateenijad-allohvitserid sooritaksid enne kaadriohvitseride ettevalmistusklassi astumist eksternina katsed gümnaasiumi õppekavade ulatuses¹¹². 1935. aasta ohvitseride ettevalmistamise seadluse alusel võisid ohvitserideklassidesse astuda lisaks gümnaasiumilõpetajatele ka sellega võrdsustatud Tallinna Tehnikumi ning Tallinna ja Tartu pedagoogiumide lõpetajad¹¹³. Sõjaväe sõjaaja vajadusteks reservohvitseridega komplekteerimisel ei saanud aga piirduda vaid gümnaasiumilõpetajatega, sest muidu oluks valikuvõimalus liiga väike. Aspirandiklassidesse võis vastu võtta ka keskkoolilõpetajaid (sealhulgas põllutöökeskkooli, Tallinna ja Tartu pedagoogiumide ning Tallinna tehnikumi ja Merekooli 2. klassi lõpetanuid).

Üldharidussüsteemis toimunud muudatused, mille eesmärk oli vähendada gümnaasiumide arvu ja suurendada kutsekoolide võrku, sundisid Sõjavägede Staabi juhtkonda hindama, kuidas see mõjutab kaadriohvitseride koosseisu uuendamist. Eeskätt peeti siin silmas, et igal aastal oleks olemas piisav arv kaadriohvitseride kandidaate-praktikante (portupeeaspirante). Kuigi näiteks 1939. aastal leiti, et tegelikkuses gümnaasiumiharidusega portupeeaspirantidest puudust ei olnud, polnud tulevikuväljavaated siiski nii selged. Haridusministeeriumi 1939. aasta prognoosi järgi pidi gümnaasiumide ja neile vastavate kutsekoolide lõpetajate arv stabiliseeruma lähitulevikus seitsmesajale noormehele aastas. Sellest arvati ülikoolidesse astuvat 450–500 isikut, mis tähendas, et rakendusliku elukutse valinute arvuks jäi umbes 250. Viimaste hulgas oli kindlasti palju kutsekoolide lõpetajaid, kes suundusid pärast kooli lõpetamist vastavale erialale (arvu hinnati umbes 150 isikule). Seega võis selle kalkulatsiooni alusel jääda sõjaväe kaadriohvitseridega komplekteerimiseks üle umbes 100 noormeest, kellest teatud hulk polnud sellest kutsest huvitatud või oli liiga kehva tervisega. 1939. aastal

¹¹² ERA 495–12–569, lehed 407–410.

¹¹³ Tulenevalt 1937. aastal kehtestatud uue kutsehariduslike õppeasutuste seaduse vastu võtmisest muudeti 1939. aasta lõpul ka väeliigi ohvitseride ettevalmistamise seaduse neid sätteid, mis lubasid aspirantide klassidesse vastu võtta ka aianduskeskkooli, tööstus- või tehnikakeskkooli, kaubandus- või ärianduskeskkooli ning kõrgema astme kutsekoolide lõpetajaid (tehnikumi, kommertsikooli, riigi tarbe ja kujutava kunsti kooli) lõpetajaid, kes olid samuti võrdsustatud gümnaasiumilõpetajatega. Viimasel juhul oli tegemist formaalse muudatusega, mis taotles eri seaduste vastavate sätete omavahelist kooskõlastamist. Vt Riigi Teataja 1939, 117, 915.

kinnitatud portupeeaspirantidega komplekteerimise kava¹¹⁴ oluks sellise tulevikustsenaariumi täitumise korral gümnaasiumi lõpetanud noormeestega raske ellu viia. Ühe lahendusena nähti ette portupeeaspirantide valimist gümnaasiumisse sobimatute keskkoolilõpetajate hulgast. Et välistada tulevaste kaadriohvitseride üldharidustaseme langust, tuli Sõjakooli juures avada keskkooliharidusega portupeeaspirantidele kaheaastase kestusega eelklass.¹¹⁵

Sellel ajal seati eesmärgiks täiendada nooremat kaadriohvitserkonda ka ülikooli lõpetanud aspirantide ja reservlipnikega. Selleks olid uues ohvitseride ettevalmistamise seaduses kõrgharidusega aspirantidele ja reservlipnikele ette nähtud mõned soodustused. Ülemjuhataja resolutsiooni järgi vajas sõjavägi võõrkeeli oskavaid juriidilise ja matemaatilise eriharidusega ohvitseri¹¹⁶. Kõrgharidusega õppur pidi enne ohvitserideklassi astumist teenima ühe aasta väeosas lipniku auastmes ohvitseri ametikohal. Pärast ohvitserideklassi lõpetamist nähti ette ülendada kõrgharidusega lipnik kohe nooremleitnandiks (ilma eelneva pooleaastase praktikata). Praktikas jäi kõrgharidusega isikute ohvitserideklassi astumine siiski pigem erandiks. 1938. aastal ülendati Sõjakooli ohvitseride jalaväeklassi lõpetamisel nooremleitnandiks kolm kõrgema haridusega lipnikku (topohüdrograafia erialakursuse õppurid: lipnikud Voldemar Maasik, Paul Kaur ja Heino Oru)¹¹⁷. 1940. aastal lõpetas Sõjakooli ohvitseride suurtükiväeklassi topohüdrograafia erialal nooremleitnandina ka Georg Želnin, kel oli juba käes Tartu Ülikooli matemaatikudiplom¹¹⁸. 1939. aastal lõpetas Sõjakooli jalaväe ohvitseriklassi sinna ratsarügemendist lähetatud nooremleitnant Villem-Emil Marder, kellel oli samuti juba ülikooliharidus¹¹⁹.

1935. aastal kehtestatud korra järgi tuli tulevasel kaadriohvitserikandidaadil enne Sõjakooli ohvitserideklassi astumist ehk pärast aspirandikursuse läbimist teha läbi kaheaastane üleajateenija-allohvitseri ehk portupeeaspirandi teenistuspraktika väeosades. Portupeeaspiranti¹²⁰ käsitati teenistusliku

¹¹⁴ Igal aastal oli ette nähtud valida välja 65–100 portupeeaspiranti ja Sõjaväe Tehnikakooli õpilast.

¹¹⁵ ERA 495–12–604, lehed 394–398.

¹¹⁶ ERA 495–12–569, leht 1.

¹¹⁷ Vabariigi Presidendi käskkiri nr 5, 24. august 1938.

¹¹⁸ Vt ERA 495–12–612, lehed 1005–1006; vt ka Album Academicum Universitatis Tartuensis 1918–1944 III. Tartu: Tartu Ülikool, lk 93.

¹¹⁹ Vt näiteks Album Academicum Universitatis Tartuensis 1918–1944 II. Tartu: Tartu Ülikool, lk 433.

¹²⁰ Portupeeaspirandi kui teenistusliku staatuse nimetus võidi tuletada 19. sajandil Vene keisririigi armees kasutusel olnud aadlipäritolu allohvitseride (ohvitserikandidaatide) austmenimetustest (portupeejunkur, portupeealipnik). Portupeealohvitseri auaste oli samal

seisundi poolest kui riviallohvitseri ametikohal teenivat kaadriohvitseri kandidaati, kes tutvus põhjalikult sõduri ja allohvitseri elu ja teenistusega ning ette nähtud aja jooksul läbis väeosas jaoülema (mitte üle aasta) ja rühmanvanema teenistuspraktika vastavate üksuste sõjalise kasvatuse ja õpetamise alal. Võimalusel võis portupeeaspiranti määrata ajutiselt ka rühmaülema kohuseid täitma. Samal ajal tuli neil viimistleda relvade käsitlemise ning jao ja rühma lahingujuhtimise oskusi. Kaheaastase praktikaaja jooksul pidid kõik portupeeaspirandid läbima Lahingukooli neljakuuse põhikursuse. See õppeasutus moodustati õppetsentrumite ja kaadri lahing-tehnilise kursuse kogemuste põhjal.

1936. aasta juunis alustati seniste õppetsentrumite kogemustele tuginedes kaadri lahing-tehnilise kursuse õppetööd Allohvitseride Koolis¹²¹, kus oli aastate jooksul välja valitud ja õpetatud instruktorite kaader. Kursuse õppetöö korraldamisel osales kogu Allohvitseride Kooli kaader: ohvitserid klasside ülematena ja üleajateenijad-allohvitsersed erialade instruktoritena. Jalaväe-, saate- ja erirelvade tundmaõppimiseks formeeriti kursusel õhukaitse- ja käsirelvade klass, tankitõrjekahuri klass, tankitõrjepüssi klass, raskekuulipilduja klass, pioneeriasjanduse klass. Kursuse õppetöö kestis kuni 1936. aasta jõuludeneni. Kaadri lahing-tehnilise kursuse õpilasteks olid kõik 1935. ja 1936. aastatel edasiseks teenistuseks välja valitud portupeeaspirandid ning väeosadest

ajal kasutusel näiteks Preisi armees. Terminu esimene pool on prantsuse keelest (*porte-épée* 'mõõgarihm'), viidates varasemast ajaloost pärinevale vanema sõjaväelise juhi relva- või mõõgakandja funktsioonile.

¹²¹ Alates 1920.–1921. aastast oli Allohvitseride Kooli ülesanne valmistada ette ajateenijaid-allohvitsere. 1923. aastal avati Allohvitseride Kooli õppepataljoni juures ka üleajateenijate kursus nende üleajateenijate-allohvitsere jaoks, kes polnud läbinud allohvitsere kursust. Selliste ülesannetega töötas kool kuni 1928. aasta sügiseni, valmistades ette ajateenijaid-allohvitsere ja täiendades üleajateenijate-allohvitsere teadmisi. Samal ajal valmistati ajateenijaid-allohvitsere ette ka diviiside juures asuvates õppekompaniides. Seoses 1928. aastal toimunud kaitseväge organisatsiooni reformiga ja üleminekuga aastasele ajateenistusele lõpetati Allohvitseride Koolis ajateenijate-allohvitsere ettevalmistamine. Senise kaheksateistkuulise ajateenistuse vältel läbiti esimese kuue kuu jooksul noor-sõduri väljaõpe, millele lisandus kuus kuud allohvitseri väljaõpet (jaoülem). Viimane pooleaastane periood ajateenistusest moodus ajateenija-allohvitserinähtena (jaoülemana). Ajateenistuse vähendamisel kaheteistkümneme kuuni suudeti allohvitsere küll samadel alustel ette valmistada, kuid praktikaks ja allohvitserinähtena teenimiseks enam aega üle ei jäänud. Seega tuli nüüd ajateenijate-sõdurite väljaõpetamisel ajateenijate-allohvitsere asemel rakendada senisest suuremal hulgal kutselisi üleajateenijaid-allohvitsere. Allohvitseride Kooli ülesandeks saigi siit alates üleajateenijate teadmiste täiendamine. Kolm endist laskurkompaniid ja üleajateenijate kursust liideti üheks õppekompaniiks ja raskekuulipildurite kompanii nimetati ümber õppekuulipildurikomandoks, kuna õppepatari ja õppeeskadron jäid edasi tegutsema ning nende nimetused endiseks. Sellise koosseisu ja ülesannetega töötas Allohvitseride Kool kuni 1934. aastani.

lähetatud ohvitserid ja allohvitserid (kokku 130 õpilast). Õppetöö kestel läbisid õpilased kordamööda kõik eeltoodud klassid.

Alates 1. septembrist 1936 kehtestati kursuse kaadri uus koosseis, mille alusel nimetati senine Allohvitseride Kool ümber Lahingukooliks. Seda kuupäeva hakati hiljem pidama ametlikuks Lahingukooli aastapäevaks¹²². Lahingukooli koosseisu kuulusid alates 1937. aastast laskuriklass, raskekuulipilduriklass, suurtüki- ja saaterelvade klass ning õppeeskadron. Endise Allohvitseride Kooli kaader viidi üle Lahingukooli koosseisu. Kaadri lahing-tehnilisest kursusest kujunes Lahingukooli põhikursus, kus pöörati peatahelepanu õpilaste sõjalisele kasvatusel, uute jalaväe tankitõrjerelvade materiaalosa ja tuleomaduste tundmisele, nende käsitlemisoskusele ning lennukitõrjele sõjapüssist, rivivõtete omandamisele, rännakuharjutustele ja lahinglaskmistele.

Põhikursusele lähetati portupeeaspirandid, kaadriohvitserid ja üleaja-teenijad-allohvitserid väeosadest (sh piirivalvest). Kuna peamise osa põhikursuse õpilaskonnast moodustasid igal aastal teenistusse võetavad portupeeaspirandid, oli õppetöö korraldatud selliselt, et õpilased läbisid järgemööda kõigi eelnimetatud Lahingukooli eriklasside õppekursused. Seetõttu kujunes õppetöö põhikursusel lühiajalisteks (kestis kuni 3 nädalat) üksikkursusteks laskuri, raskekuulipilduja, miinipilduja, tankitõrjepüssi ja tankitõrjekahuri erialadel. Põhikursusi korraldati ainult suvisel perioodil (juulist oktoobrini) ning need kestsid normaaloludes kuni neli kuud. Suur osa põhikursuse suveperioodi õppustest toimusid 3. diviisi Valdeki õppeväljal ning Petseri Põhjälaga ja Kurtna sõjaväelaagrites. Vastavalt 1937. aasta algul kinnitatud Lahingukooli tegevuse juhendile oli õppetöö põhikursusel puhtpraktiline ja toimus töökooli põhimõttel¹²³. Uue õppeasutuse eeskujuna on viidatud tollastele Saksamaa lahingukoolidele, kus drilliti nooremate ohvitseride ja üleajateenijate-allohvitseride lahingulist osavust, täpsust ja kiirust relvade käsitlemisel ning taktikalisel kasutamisel¹²⁴. Lisaks korraldati Lahingukooli juures kursus ajateenijatest kaadriallohvitseride ettevalmistamiseks. Samuti

¹²² ERA 650–1–524, leht 71; ERA 650–1–2658, lehed 111, 152. Endise Allohvitseride Kooli aastapäevaks peeti 20. maid (1920). 1939. aastal taotles Lahingukooli juhtkond, et kooli alguseks loetaks edaspidi 1. septembrit, sest Lahingukooli ülesanded erinesid oluliselt endise Allohvitseride Kooli eesmärkidest. Kui Allohvitseride Koolis õppisid ainult sõdurid ja allohvitserid, siis Lahingukoolis õppisid ka ohvitserid ja portupeeaspirandid. Lahingukooli vanus ja aastapäev sätestati sõjavägede ülemjuhataja käskkirjaga 1939. aasta suvel (Sõjavägede Ülemjuhataja käskkirj nr 131, 6. juuni 1939).

¹²³ ERA 650–1–523, lehed 227–233.

¹²⁴ **Nõmmik, A.** 1989. Möödus 70 aastat Eesti Vabariigi Sõjakooli asutamisest. – Võitleja, nr 2, lk 8.

toimused siin raskekuulipilduja ohvitseride, tankitõrje- ja saaterelvade meistrite ning tankitõrjeüksuste ohvitseride ettevalmistuskursused.

Erikursused jagunesid vastavalt nende eesmärgile kutse- ja täienduskursusteks. Kutsekursused pidid kaadrit ette valmistama vastava eriala ametikohtadele asumiseks. Täienduskursuste alla arvati ka tulevikus korraldatavad pataljoni- ja kompaniiülemate kursused.¹²⁵ Kooli koosseisu kuuluv õppeeskadron ratsastas sõjaväe remondihobuseid, õpetas Kõrgema Sõjakooli, Sõjaväe Tehnikakooli ja Sõjakooli õppureile ratsutamist ning korraldas ajateenijate-sõdurite väljaõpet ja eskorditeenistust. Peale selle kasutati eskadroni hobuseid Sõjakooli ja Lahingukooli taktikaõppustel. Lisaks õppetöö läbi viimisele oli Lahingukooli kaadri ülesandeks ka uue relvastuse ja lahinguvastuse katsetamine¹²⁶. Nii kujundati algselt vaid allohvitseride teadmisi ja oskusi täiendavast väljaõppeinstitutsioonist 1930. aastate teisel poolel kogu sõjaväe üleajateenijate-allohvitseride, ohvitserikandidaatide ja nooremohvitseride täienduskoolituskeskus, kus katsetati uusi relvatehnilisi lahendusi ning kanti uued ühtlustatud oskused ja õppemeetodid väljaõpetatud kaadri kaudu edasi väeosadesse.

Teenistuspraktika jooksul tuli portupeeaspirantidel ühtlasi valmistada ohvitserideklassi sisseastumiseksamiteks. Selle ettevalmistuse juhtimine lasus sõjaväeringkondade staapidel, kus tuli määrata igale garnisonile vilunud ohvitser, kes pidi juhtima ja kontrollima vastavat ettevalmistustööd. Kuigi portupeeaspirant teenis üleajateenija ametikohal, ei saanud ta samal ajal olla üleajateenijate kogu liikmeks. Selle asemel nähti portupeeaspiranti ohvitserikogude alalise külalisena. Väeosa ülem ja kohapealsed ohvitserikogud pidid kaasama portupeeaspirante ohvitseride pidudele ja koosviibimistele, et aidata neil luua side ohvitserkonnaga. Eesmärgiks oli tutvustada tulevastele ohvitseridele õiget seltskondlikku kasvatust, kombeid ja traditsioone. Portupeeaspirantide kasvatuse ja õpetamise eest vastutasid kõik väeosa ohvitserid.¹²⁷ Kui 1928. aastal ohvitseride ettevalmistamise seaduse järgi kaadri- ja reservohvitseri väljaõpete ühtlustati, siis nüüd üritati kaadriohvitseri

¹²⁵ ERA 650–1–523, lehed 224–233.

¹²⁶ Näiteks anti 1936. aasta novembris sõjavägede ülemjuhtaja otsuse alusel ja Sõjaväe Varustusvalitsuse ülema korraldusel Lahingukoolile ülesandeks katsetada viie riigi kiivrite mudelid (Saksa, Prantsuse, Inglise, Poola, Rootsi), et võrrelda nende sobivust ja praktilisust Eesti sõduri kasutusel oleva varustusega. Katsetamise käigus tuli selgitada, milline mudelitest võiks kujuneda Eesti sõjaväe kiivri põhitüübiks ning milliseid muudatusi selle valiku rakendamisel tuleks teha kasutuseloleva varustuse (eriti rakmete) kujus või kandmisviisis. Katsetulemuste alusel, mida Lahingukooli ülem 1937. aasta märtsis Varustusvalitsusele esitas, loeti kasutusel oleva varustuse jaoks sobivaimaks Rootsi kiivrit. Seejuures lisati soovitusi, kuidas muuta kinnitusrihmastikku ja voodrit. (Vt ERA 650–1–2654, lehed 269–271.)

¹²⁷ ERA 650–1–523, lehed 335–345.

ettevalmistamist siduda ka üleajateenija-allohvitseri ettevalmistamisega. Sellise kava elluviimisega loodeti ühtlasi luua võimalus uuendada üleajateenijate kaadrit isikutega, kelle üldharidustase on parem.¹²⁸

Katsete ja arstliku läbivaatuse alusel valiti ohvitserideklasside komplekteerimiseks ühe kuu vältel välja sõjavägede ülemjuhataja määratud arv kandidaate. Ohvitserideklassidesse pääsejad valiti välja kirjalike, suuliste ja praktiliste katsete alusel. Kirjalikud katsed tuli sooritada eesti keele, ajaloo, geograafia ja taktika alal. Suulised katsed hõlmasid järgmisi aineid ja valdkondi: üks võõrkeel ja vene keel, taktika, välikindlustamine, suurtükiasjandus, topograafia, administratsioon, Vabadussõda, maailmasõda, sõjaväe määrustikud, eeskirjad ja juhendid, matemaatika, füüsika, keemia. Praktilised katsed olid järgmised: tervisekatse, riviline ettevalmistus, topograafia ja laskmine. Üldainete katseprogrammid tuginesid gümnaasiumi aineprogrammidele ja sõjaliste ainete ulatus senise teenistuse jooksul läbi-võetule. Nagu siit nähtub, oli katsete sisuline maht küllalt suur ja eeldas tõsist ettevalmistust. Näiteks tuli 1937. aasta sisseastujatel ühe kuu jooksul sooritada kaksikümmend kolm katset, mistõttu toimusid katsed peaaegu iga päev. See kurnas õpilasi. Ühe raporti järgi olid kolmanda nädala alguseks mõned õpilased niivõrd väsinud, et ei suutnud vahel vastata lihtsamatelegi küsimustele. Seetõttu peeti otstarbekaks katsete mahtu veidi vähendada, jättes praktilised katsed väeosades praktilal oleku ajaks. Samal aastal osales ohvitserideklassidesse vastuvõtmiskatsetel kuuskümmend viis kandidaati (58 portupeeaspiranti ja 7 üleajateenijat-allohvitseri, viimastest 4 oli lõpetanud ka aspirantide kursuse). Kehvade teadmiste tõttu ei sooritanud katseid neliteist katsealust (22%), nendest üksteist portupeeaspiranti ja kolm üleajateenijat-allohvitseri.¹²⁹

Ohvitserideklassi vastuvõetud ülendati lipniku auastmesse. Seega olid nad õpingute ajal juba ohvitserid (lipnikud) ning siitpeale kadetistaatus kadus.

Õppetöö jalaväe ohvitserideklassis kestis aasta, suurtüki-, inseneri-¹³⁰ ja mereväe klassides aga aasta ja kaheksa kuud. Pärast kursuse läbimist ja enne järgmise auastmesse ülendamist tuli läbida veel pooleaastane praktika väeosades (vt lisa 7). Sellise ettevalmistuse läbinud kaadriohvitserilt (nooremleitnandilt) eeldati olude ja teenistuse tundmist ja teenistusse astumist juba

¹²⁸ ERA 495–12–569, lehed 489–497.

¹²⁹ ERA 495–12–593, lehed 329–332.

¹³⁰ „Väeliigi ohvitseride ettevalmistamise seadluses” ette nähtud Sõjakooli ohvitserideklasside inseneriväeklassi tegelikult ei avatudki. Vajadus sellise eriklassi järele kadus ilmselt paljuski seoses Sõjaväe Tehnikakooli taasloomisega 1936. aasta sügisel, kus oli võimalus koolitada vastavalt vajadusele erinevate inseneriväe erialade kaadrit.

noore, kogemustega juhina¹³¹. Kaadriohvitseri kutseni ehk nooremleitnandi auastmeni jõuti sellise ettevalmistussüsteemi juures jalaväe erialal vähemalt 56 kuud ehk 4,8 aastat pärast ajateenistuse algust (arvestades sisse ka puhkused); suurtükiväe erialal võttis see aega 64 kuud ehk 5,4 aastat (vt lisad 8 ja 9).

Väljaõppesüsteemi ümberkujundamise tõttu muudeti ja täiustati ka õppekavasid. 1936. aastal valmisid Sõjakooli aspirantide jalaväe-, suurtükiväe- ja inseneriväeklassi uued õppekavad. Võrreldes kümnendi alguses koostatud õppekavadega jäid üldeesmärgid samaks, kuid võrreldes varasemaga on täheldatav praktilise ainekäsitle (oskuste) osa kasv. Õppekava järgi oli aspirantide õppetöö Sõjakoolis korraldatud praktilise töökooli põhimõttel, st teoreetilisi teadmisi jagati peamiselt sissejuhatuseks ja selgitustena.

Kogu õppeajast oli aspirantide jalaväeklassi õppekavas määratud praktilisele osale 88–90%, teoreetilisele 10–12%. Suurtükiväeklassi õppekavas oli praktilisele osale ette nähtud 84,8% ja teooriale 15,2%. Inseneriväeklassis oli vastavate ainekäsitlete suhe 83,3% ja 16,7%. Suurema osakaaluga õppeaineks jalaväeklassi õppekavas oli taktika, mille õpetamiseks kulus laskuri erialal 33,7%, suusk-ratturi erialal 33% ja raskekuulipilduja erialal 23,5% õppeajast. Loengutes selgitati sissejuhatavalt erinevaid lahingutüüpe, väeliikide omadusi ja nende omavahelist koostööd kuni pataljonisuurustes üksustes. Loengutele järgnesid liivakasti- ja kaardiharjutused, kus teoreetilisi teadmisi õpiti rakendama konkreetsetes olukordades. Sellele järgnesid suveperioodil tegelike üksustega (jagu, rühm, kompanii) maastikuharjutused, kus aspirandid osalesid nii ülesannete täitjate kui juhtide rollis. Õppekavas oli kahe harjutuse raames nähtud ette käsitleda ka tugevdatud pataljoni tegevust. Rõhuasetus oli siin juhtimisel ja vastava kogemuse andmisel, olukorra õige hindamise arendamisel ja otsuste tegemisel erinevates lahinguolukordades. Teisel kohal õppeaja osakaalult oli jalaväeklassi õppekavas laskeasjandus, millele laskuri erialal pühendati 23,7% (293 tundi), suusk-ratturi erialal 20,9% (267 tundi) ja raskekuulipilduja erialal 29,3% (375 tundi) õppeajast. Laskuri erialal oli ette nähtud kulutada 38 tundi tulejuhtimisele ja loengutele, millest ülejäänud 255 tundi ehk kolmkümmend kuus ja pool seitsmetunnist tööpäeva pühendati relvade käsitlemisele ja laskmisele. Mõnede kaasaegsete hinnangute kohaselt oli laskeasjanduse osakaal aspirantide õppekavas liiga suur¹³². Tundide arvult kolmandal kohal (12,5%) oli õppekavas riviline

¹³¹ Kõlu, T.; Grauer, M. 1939. Portupei-aspirandi kui tulevase kutseohvitseri ettevalmistus. – Sõdur, nr 14–15, lk 313–315.

¹³² Bauming 1936, leht 109.

ettevalmistus, mis pidi arendama tulevase juhi oskusi juhtida rühma ja vajadusel kompaniid koond- ning lahkrivis.

Aspirantide suurtükiväeklassi õppekavas oli tundide arvult esikohal suurtükiväe laskeasjandus (25,2% õppeajast). Taktikalise väljaõppe eesmärk oli anda suurtükiväe aspirantidele ettekujutus rühma, kompanii ja pataljoni tegevusest lahingus ning teadmised suurtükipatarei ja -grupi lahingutegevusest. Inseneriväeklassi sideerialal oli esikohal taktikaõpe, mis valmistas aspiranti ette sõjaaja siderühma ülemaks, kes pidi tundma jalaväerelvi ja oskama neid taktikaliselt kasutada ning olema suuteline juhtima lahingus side- ja jalaväerühma. Ühtlasi pidid sideeriala aspirandid saama ettekujutuse teiste väeliikide tegevusest ning oskuse töötada sideerialal rügemendisuurustes üksustes. Sideerialal pidid aspirandid omandama oskuse juhtida siderühma lahingus ja õpetada välja selle meeskonda, tundma sidevahendite tehnilisi omadusi ja taktikalise kasutamise aluseid ning suutma korraldada sidekava pataljoni- ja rügemendisuuruste üksuste piires.¹³³

Peale jalaväelaste said jalaväeklassis üldettevalmistuse ratsa- ja mereväelased. Mereväe reservohvitseri asuti ette valmistama pärast seda, kui kaadriohvitseride ettevalmistus Sõjakooli aspirantide jalaväeklassis oli lõpetatud (alates 1928. aastast), kusjuures enne ja pärast jalaväeklassi korraldati mereväe aspirantidele mõnekuulised erialakursused. Täpsema ülevaate saamist sellel perioodil ette valmistatud mereväe reservohvitserkonnast raskendab asjaolu, et aspirandikompaniide lõpetajaskonda ei ole kõigi allikate alusel alati võimalik väeliigiti eristada. Sellel perioodil valmistati ette vähemalt kuni viiskümmend mereväe reservohvitseri (vt lisa 3).

Suurtükiväeklassis valmistati ette suurtüki- ja õhukaitsesuurtükiväe ning merekindluste reservohvitseri (vt lisa 7). Inseneriväeklassis said ettevalmistuse inseneriväe ehk side- ja pioneereriala aspirandid. Soomusväe reservohvitseri valmistati ette vastavalt kitsamale erialale jalaväe-, suurtükiväe- või inseneriväeklassides. Aspirantide õppetöö kestis jalaväeklassis kuni üheksa kuud, suurtükiväe- ja inseneriväeklassis kuni kümme ja pool kuud. Pärast katsete sooritamist lähetati aspirandid tagasi väeosadesse juhtimispraktikale kuni kolmeteistkuulise teenistusaja lõpuni (mereväes ja merekindlustes 1935. aastast 15–17,5 kuud)¹³⁴. Mereväe ja merekindluste aspirandid viibisid

¹³³ *Ibid.*, lehed 107–111; ERA 495–12–631, lehed 17–20 (**Bauming, E.** 1936. Reservohvitseride ettevalmistamise aluseid, nende oskuste ja teadmiste täiendamise probleeme tänapäev. Lisad.)

¹³⁴ Vaadeldaval ajajärgul täiendati pärast ajateenistuse järel reservi arvamist reservohvitseride oskusi ja teadmisi kahes organisatsioonis: Kaitseliidus (alates 1925. aastast) ja reservohvitseride sektsioonides (alates 1933. aastast). Mõlemate organisatsioonide tegevus oli korraldatud territoriaalsel põhimõttel. 1936. aasta andmetel oli Kaitseliitu koondunud

praktikal ja läbisid mereväe erialakursuse. Jalaväe aspirantidel kestis praktika poolteist kuni kaks kuud, suurtüki- ja inseneriväe aspirantidel aga kaks nädalat.¹³⁵ Lisaks ajateenijatele lõpetasid 1930. aastate teisel poolel Sõjakooli aspirantide kursuse jalaväe erialal mitmel korral ka üksikud arstikvalifikatsiooniga isikud, kes teenisid sõjaväes arstidena ja ülendati seejärel sanitaarnooremleitnandi auastmesse¹³⁶.

Sõjakooli ohvitserideklasside jalaväeklassi 1936. aastal kinnitatud õppekava järgi pidi lõpetaja suutma edukalt juhtida rühma ja kompaniid koostöös teiste väeliikidega, samuti pidi ta olema võimeline juhtima nende allüksuste väljaõpet. Jalaväe eriala lõpetajalt eeldati võimet juhtida raskekuulipilduja jagu ja rühma lahingus ja suutlikkust õpetada välja neid üksusi. Ka ohvitserideklassi õppekavas oli peamise õppemeetodina ära märgitud praktilise töökooli põhimõte. Üldpõhimõtetena korraldati siin mitmeid juba 1930. aastal kadettide õppekavas sisaldunud ideid. Õppekavas oli jalaväeklassi kursuse jaoks (aastase kestusega) ette nähtud kokku 1539 töötundi, millest teoreetilisteks õppetundideks oli ette nähtud 363 tundi (23,6%) ja õppusteks 1176 tundi (76,4%). Suurima osakaaluga õppeaineteks olid jalaväe taktika (394 tundi ehk veidi üle veerandi kogu tundide arvust), laskeasjandus (159 tundi), üldtaktika (140 tundi) ning üldõppeainetest vene keel (105 tundi).¹³⁷ Laskeasjanduse suur osakaal tulenes ilmselt põhimõttest, et nooremohvitser pidi olema hea instruktor, kelle oskustest ja võimetest sõltus sõdurite laskeväljaõppe kvaliteet. Viimane oli aga otsustava tähtsusega teguriks, arvestades potentsiaalse vastase ülekaalukaid inim- ja materiaalseid ressursse. Õppekava järgi pidi kursuse lõpuks vähemalt 70% õpilastest suutma vintpüssist punktilaskmisel täita I laskurklassi lasketingimusi. Samad eesmärgid olid püstitatud kergekuulipildujast laskmise puhul¹³⁸. Et ka tegelikult laskeväljaõppele tõsiselt tähelepanu pöörditi, annab tunnistust näiteks järgmine fakt: vintpüssist laskmises täitsid eelmainitud kriteeriumi 1937. aastal kõik sama aasta jalaväe ohvitserideklassi lõpetajad¹³⁹.

45% ja seksioonide töös osales 42% reservohvitserkonnast. Kuna 50% seksioonidesse kuuluvatest reservohvitseridest kuulus ka Kaitseliitu, siis oli 66% reservohvitserkonnast koonduvad nendesse kahte organisatsiooni. Esimesed reservohvitseride kordusõppused toimusid 1925. aastal. Selle kohta vt **Bauming** 1936, lehed 100–104, 112–118, 120–131.

¹³⁵ **Bauming** 1936, lehed 106, 111.

¹³⁶ Vt nt Riigivanema käskkirjad nr 24, 28. juuli 1936; nr 26, 19. august 1936.

¹³⁷ Sõjakooli ohvitserideklassi õppekava: jalaväeklass: 1936. a. Tallinn: Sõjakool, 1936, lk 1–75.

¹³⁸ *Ibid.*

¹³⁹ ERA 650–2–232, leht 48.

Ohvitserideklasside õppekavasid asuti esimeste kogemuste järel kohe muutma ja täiendama. Nii leiti, et esimese jalaväe lennu töökoormus osutus äärmiselt suureks. See aga ei lasknud õpilastel küllaldaselt süveneda ega jätnud neile piisavalt aega iseseisvate tööde jaoks. Nii kujunes õppetöö tööpäevil seitsmetunniseks ja laupäevadel neljatunniseks.¹⁴⁰ Samuti ilmnes, et mitmed õppeained kattusid aspirantide õppekavadega, seda ka ohvitserideklassidesse sisseastumiseksamite aineprogrammide ulatuses. Tõdeti, et õppekavast oli vaja kõrvaldada kõik juhtimis- ja väljaõppetöös nooremohvitseridele ebavajalik ning suurendada kärbeta arvel vajalike praktiliste ainetundide arvu.¹⁴¹ Nende põhimõtete järgi töötati õppeasutustes 1939. aasta sügiseks välja uued ohvitseride jala- ja suurtükiväeklasside õppekavad. Need õppekavad kinnitas sõjavägede ülemjuhataja 1939. aasta septembri algul. Ülemjuhataja nõudel tuli kavasse taktikaõppe hulka lisada harjutused kompaniisuuruste üksustega¹⁴². Õppeasutused soovisid neist loobuda, sest ohvitserideklassi väikese koosseisu tõttu polnud siiani suudetud neid tegelikult korraldada. Sõjavägede Staap soovitas vastavate õppuste jaoks kasutada aspirantide kompaniisid või Tallinna garnisoni jalaväeüksusi. Kompaniisuuruse üksusega harjutusi peeti vajalikuks, sest ohvitserideklassi lõpetajalt eeldati kompanii juhtimise oskust lahingus, mistõttu pidid õpilastel olema vähemalt minimaalsed praktilised kogemused sellel alal.

Pärast kümneaastast vaheaega asuti 1938. aastal Sõjakoolis taas ette valmistama mereväe kaadriohvitseri. Selleks kutsuti ellu mereväe ohvitserideklass. 1937. aastaks oli mereväe koosseisus puudu viis ohvitseri ja paaril järgneval aastal oli ette näha veelgi ohvitseride vähenemist. Samas võeti ohvitserideklassi selle kõrgete mehitamisnõuete tõttu vastu üsna vähe kandidaate, mistõttu Merejõudude Staabi ülem taotles sõjavägede ülemjuhatajalt sisseastujate-kandidaatide eelneva teenistuspraktika aja nõude (teenistus portupeeaspirandina) lühendamist. Sellest järeleandmisest keelduti.¹⁴³ Kõik tingimustele vastanud kandidaadid, kes sisseastumiskatsed sooritasid, pääsesid 1938. aastal avatud mereväeklassi. Ohvitserideklassis kestis kursus üks aasta ja kaheksa kuud. Vastavalt 1938. aastal kinnitatud õppekavale pidi mereväe ohvitserideklassi lõpetanu suutma juhtida sõja- ja kaubalaeva, suurtükitud ning torpeedo- ja miiniala igasugustes lahingutingimustes, lisaks pidi ta olema suuteline õpetama välja mereväe ja merekindluste meeskondi. Õppekavas ette nähtud väljaõpe pidi sisaldama nii teoreetilist õppetööd kui

¹⁴⁰ ERA 650–1–567, lehed 144–148.

¹⁴¹ ERA 495–12–612, lehed 923–935.

¹⁴² *Ibid.*, lehed 936–938, 942, 944.

¹⁴³ ERA 650–1–567, lehed 155–158.

ka praktilist töökooli. Kokku planeeritud 2655 tunnist moodustasid ligi 40% loengud ja ettekanded (teoreetiline osa). Suurima mahuga aineteks olid suurtükiasjandus (255 tundi, ligi 10% kogu tundide mahust) ja mereväe erialaõppeained (meresõidu astronoomia, navigatsioon, aurulaeva mehhaanika, laevaehitus, deviatsioon jt).¹⁴⁴ Mereväe ohvitserideklassi I lennu (ühtekokku IV mereväeohvitseride lend) lõpetas 1940. aasta mai algul pärast enam kui kümneaastast mereväe kaadriohvitserkonna täiendamise vaheaega kolmteist nooremleitnanti. Seega koolitati vaadeldaval ajajärgul Eesti merejõududele kokku kuuskümmend kuus kaadriohvitseri (lisaks kaks Soome õpingutele lähetatud) ning kuus ohvitser-mehaanikut (vt lisa 2).

Sõjaväe Tehnikakooli (taas)asutamise Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste koosseisus otsustasid ülemjuhataja kindralleitnant Johan Laidoner ja Sõjavägede Staabi ülem kindralmajor Nikolai Reek 1936. aasta suvel. Võimaluse selleks otsuseks pakkus Tallinna Tehnikainstituudi asutamine 1936. aastal¹⁴⁵, kus alustasid tööd ehituse, keemia ning mehhaanika osakond.¹⁴⁶

N. Reegi pikemale ettekandele, mis keskendus Sõjaväe Tehnikakooli taasavamise vajadusele, ja vastavasisulise seadluse projektile on ülemjuhataja 15. juulil 1936 teinud käsikirjalise märke: *Sellega tuleb parandada üks suurem viga, mis on tehtud 1923 ja järgmistel aastatel meie ohvitseride ja kogu sõjaväe ettevalmistamiseks. Praeguse aja sõjategevusel on tehnikal nii suur tähtsus, et mingil tingimusel ei saa läbi ilma sõjaväe tehnika koolita. Arvan, et sõjaväe tehnika kool saab olema kindlamaks aluseks selleks, et meie Sõjavägi saab olema tehniliselt sama kõrgusel, kui seda on praegused teised moodsad sõjaväed ja mida nõuab moodne sõjateadus. Ohvitser kes tehnikat käsutab, peab kõigepealt seda ise tundma.*¹⁴⁷ Sõjaväe Tehnikakooli avamise aluseks sai seejärel kiirkorras koostatud „Tehnilise ala ohvitseride ettevalmistamise seadlus”¹⁴⁸. Kooli kohest käivitamist peeti vajalikuks veel 1936. aasta sügisel, mil alustas tegevust ka Tallinna Tehnikainstituut. Kiirustamise tõttu lükkus esimese kursuse algus 1936. aasta hilissügisesse. See tingis esialgu õppurite suure töökoormuse. 1936. aasta sügisel avati ülemjuhataja käskkirjaga Sõjaväe Tehnikakoolis käsirelvaklass, suurtükiklass ja pürotehnikaklass

¹⁴⁴ Sõjakooli ohvitserideklassi õppekava: mereväeklass: 1938.–1940. a. Tallinn: Sõjakool, 1938, lk 1–93.

¹⁴⁵ 1919–1936 Tallinna Tehnikum, 1936–1938 Tallinna Tehnikainstituut, alates 1938. aastast Tallinna Tehnikaülikool.

¹⁴⁶ Selle kohta vt **Seene** 2006, lk 9–30.

¹⁴⁷ ERA 495–12–586, lehed 2–13; vt ka **Reek, N.** 1936. Sõjaväe tehnikakooli vajalikus. – Sõdur, nr 31–32, lk 769–770.

¹⁴⁸ Riigi Teataja 1936, 65, 556.

(viimast nimetati kohati ka laskemoonaklassiks)¹⁴⁹. Sõjakooli aspirantide klassi lõpetanud noormehi võeti kooli vastu katsete alusel. Erinevalt Sõjakooli ohvitserideklassidesse astujatest, ei pidanud tulevased tehnikud Sõjakooli aspirantide klassi lõpetamise järel portupeeaspirantidena teenistuspraktikat läbima (sooviti leida tehnikahuvidega noori reserviste, kellel olid head teadmised matemaatikas ja loodusteadustes ning joonestamisoskus). Nelja-aastase õppekursuse vältel tuli läbida kaadriohvitseri õppekursus, sõjatehniku kursus ja Tallinna Tehnikainstituudi (Tehnikatülikooli) õppeained (käsirelva- ja suurtükitehnikutel oli rõhuasetus mehaanikal ning pürotehnikutel keemial)¹⁵⁰. Käsirelvaklassi õppetöö lõppes 1940. aasta veebruaris, mille järel ülendati viisteist lipnikku nooremleitnantideks ja üks klassi juurde lähetatud ohvitser kapteniks. Lõpetajad suunati pooleaastasele tööpraktikale väeosadesse ja asutustesse. Suurtüki- ja pürotehnikaklassides lõppes õppetöö 1940. aasta juulis. Suurtükiklassi lõpetas kolmteist nooremleitnanti ja kolm leitnanti (kursusele lähetatud kaadriohvitserid), pürotehnikaklassi aga kaksteist nooremleitnanti ja kaks leitnanti (kursusele lähetatud kaadriohvitserid). Nõukogude Liidu okupatsiooni tõttu tühistati varem ettenähtud tööpraktika. 1938. aastal avati sõjavägede ülemjuhataja päevakäsu alusel Sõjaväe Tehnikakoolis elektrotehnika ja motomehhaanika klassid¹⁵¹ ning võeti vastu õpilased. Sama aasta septembris algas vastavatel erialadel (III kursus) õppetöö. Seoses alanud Nõukogude okupatsiooniga kool likvideeriti ning III kursus jäi poolikuks. Õpilased ülendati 1940. aasta augustis kutseohvitseri õigustega ehk ilma sõjaväetehniku kutseta nooremleitnantideks (elektrotehnikaklassist 20 õpilast ja motomehhaanikaklassist 19 õpilast).

Vastavalt Sõjavägede Staabis 1938. aastal välja töötatud sõjaväe ohvitseridega komplekteerimise kümneaastasele kavale, mille sõjavägede ülemjuhataja kiitis heaks 6. märtsil 1939, planeeriti Sõjaväe Tehnikakooli nelja-aastaseid kursusi komplekteerida üle ühe aasta (iga vastuvõtuga 45 õpilast). Ülemjuhataja J. Laidoneri nõudel tulnuks kooli alates 1938. aastast komplekteerida siiski igal aastal, kuid igal aastal olnuks vaja komplekteerida erinevate erialade klasse. Kümne aasta jooksul nähti ette nooremate kaadriohvitseride puudujäägi järkjärgulist likvideerimist sel teel, et igal aastal lõpetas Sõjakooli ohvitserideklassid ja Sõjaväe Tehnikakooli kokku minimaalselt 35 ja maksimaalselt 105 kasvandikku (enamikul aastaist pidi Sõjakooli ohvitseriklassidest lisanduma siiski 60 uut riviohvitseri). Selle järgi tuli planeerida ka igal aastal teenistusse jäetavate portupeeaspirantide hulka.

¹⁴⁹ Kaitsevägede Ülemjuhataja käskkiri nr 144, 13. august 1936.

¹⁵⁰ ERA 495–12–586, lehed 459–485.

¹⁵¹ Sõjavägede Ülemjuhataja käskkiri nr 42, 1. märts 1938.

1948. aastaks pidanuks kava järgi Sõjaväe Tehnikakooli lõpetama 220 kaadriohvitseri. Sõjakooli ohvitserideklassides (suurtüki-, jalaväe-, mereväeklass) lõpetanuks sama ajaga 552 ohvitseri (seega kujunenuks kava järgi sõjaväe tehnik-ohvitseride ja riviohvitseride suhteks 1 : 2,5).¹⁵²

Ainsa ohvitseri ettevalmistava üksusena ei kuulunud õppeasutuste süsteemi Lennukool. Selle asutuse eelkäijaks on peetud 1. septembril 1919 Lasnamäel moodustatud Lennuväe (endine Lennusalk) õppejaoskonda. Seda loetakse Eesti Lennukooli algdaatumiks. 1927. aastal nimetati õppejaoskond ümber Lennurügemendi Lennukooliks.¹⁵³ Õppejaoskonnas ja Lennukoolis valmistati ette sõjaväelendureid, lendurvaatlejaid ja aviomotoriste.

Sõjakoolis valmistati sellel ajal ette ohvitseri kõikidele väeliikidele, välja arvatud lennuvägi. Kuni 1930. aastate teise pooleni omandati lennuväe-ohvitseri kutse pärast Sõjakooli lõpetamist Lennurügemendi juures asunud Lennukoolis. See tähendas, et esmalt omandati Sõjakoolis kaadriohvitserikutse, mille järel suunati ohvitseri teenistusse Lennuväkke, kus neil oli võimalik omandada sõjaväelenduri kutse. Teiste väeliikide ettevalmistusega ohvitserid lähetati üheksateistkümneks kuuks lendurite või lendurvaatlejate klassi, mille lõpetamisel viidi nad üle lennuväe kutseliiki. Selle komplekteerimisviisi suurim puudus oli Lennukooli sisseastuva ja lõpetava kaadri liiga kõrge vanus (keskmine sisseastuja oli 24-aastane ohvitser, kes omandas lenduri kutse 26-aastaselt). Lisaks leiti, et korraliku lahingulenduri oskused oli võimalik omandada alles kaheaastase rivipraktika järel (seega keskmiselt 28-aastaselt). Samas leiti ka, et 24–25-aastaselt ei saada lenduriks õppimist enam selline edu nagu näiteks 19–20-aastaselt. Lisaks oli selline kaadri komplekteerimise viis kallis, sest õpilane sai õpingute ajal edasi ohvitseri palka.¹⁵⁴

1932. aastast alates hakati Lennukoolis välja õpetama lendur-allohvitseride reservkaadrit. Lennukooli õpilasteks võeti keskkooli lõpetanud noormehed enne kohustuslikku ajateenistust. Ajateenistus kestis 22 kuud ning sellest kahe esimese jooksul anti Lennukooli õpilastele noorsõduri ettevalmistus, millele järgnes kaks õppeperioodi ja kaheksakuune praktika väeosades. Õpilased omandasid ajateenistuse lõpuks lenduri kutse ja saadeti noorem-allohvitserina reservi. Paremad õpilased said võimaluse jääda soovi korral

¹⁵² ERA 495–12–467, lehed 3–9, 14–18.

¹⁵³ **Laanes, J.** 1999. E.V. sõjaväe lennukooli 80. aastapäev 2. – Vaba Eestlane, nr 72, 30. september; vt ka **Gerdessen, F.; Kitvel, T.; Tilk, J.** 2001. Aeg, mehed, lennukid. Eesti lennunduse arengulugu kuni 1940. aastani. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, lk 86, 101, 162. [Edaspidi **Gerdessen, Kitvel, Tilk** 2001]

¹⁵⁴ ERA 495–12–569, leht 152.

tegevteenistusse üleajateenijate-allohvitseridena. Neil oli võimalus õppida edasi Sõjakooli aspirantide klassis ja saada nii ka ohvitserikutse.

Eelkirjeldatud süsteemi hakati väikeste täiendustega 1935. aasta ohvitseride ettevalmistamise seadluse alusel rakendama alates 1936. aasta novembrist lennுவäe reservohvitseride (aspirantide) ettevalmistamisel Lennukoolis. Sisseastumiseksamite teel võeti nüüd Lennukooli vastu gümnaasiumiharidusega noormehi. Õppetöö ja ajateenistuse kestuseks Lennukoolis oli 22 kuud (pikendati 1940. aastal 24 kuuni). Koos lennundusalase väljaõppega võeti läbi ka jalaväe aspirantide sõjalised õppeained. Õppetöö Lennukoolis oli jaotatud viieks õppeperioodiks.

Esimene õppeperiood algas 1. novembril noorsõduri väljaõppega ja lõppes jõulude eel reameheks ülendamisega (kaks kuud). Sellele järgnes neljakuine kapralikursus. Järgneva kuuekuulise õppeperioodi vältel algas lennutreening, mille ajal jagati kursus nelja- kuni viiemehelisteks gruppideks, kus instruktor õpetas neid individuaalselt. Selleks, et omandada iseseisvaks soololennuks ette nähtud oskusi, kulus keskmiselt 12–15 lennutundi (instruktori juhendamisel). Samal ajal läbiti ka jalaväe lahinguväljaõpe, mille ajal sooritati jao- ja rühmataktika ülesandeid. Selle (kolmanda) õppeperioodi eksamite sooritamise järel ülendati aspirandid nooremallohvitseri auastmesse (alates 1939. aastast nooremseersandi auastmesse). Järgmine (neljas) õppeperiood (reservohvitseri periood) kestis seitse kuud, mille vältel treeniti lendamist nn üleminekumasinatega (kergelt õppelennukilt mindi järk-järgult üle raskematele lennukitüüpidele). Samal ajal jätkusid teoreetilised loengud ja praktilised harjutused eriklassides ja laboratooriumites. Lahinguväljaõpe hõlmas ka jalaväerühma ja -kompanii taktikat¹⁵⁵. Neljanda perioodi lõpul toimusid eksamid kaheteistkümnes õppeaines. Viimasel (viiendal) õppeperioodil oldi kolmekuulisel praktilikal väeosas (õpilased jagati kolme lennுவäedivisjoni vahel).¹⁵⁶ Vastavalt vajadusele ja soovile jäeti osa kursuse lõpetajaid lendurite-üleajateenijatena tegevteenistusse (ka portupeeaspirantidena), ülejäänud arvati reservi, kus nad ülendati lipnikuks.

¹⁵⁵ Sõjakooli (jalaväe) aspirantide taktikaliseks ettevalmistuseks oli ette nähtud 502 tundi, Õhukaitse juhatuse koostatud lennுவäe aspirantide õppekavas oli selleks arvestatud 194 tundi, mida oli ligi kaks ja pool korda vähem. Sõjavägede Staabi 6. osakonna ülema hinnangul ei saanud seda tundide hulka pidada küllaldaseks. ERA 495–12–585, lehed 229–237. Jalaväe üksuste juhtimisalane väljaõpe osutus paljudele Lennukooli õpilastele edaspidises praktikas tarvilikuks. 1941. aasta suvel põgenes enamik Eesti lennுவäe nooremast kaadrist Punaarmee koosseisust ja ühines relvastatud vastupanuvõitlejatega. Näiteks kuulus major Hirvelaane pataljoni juhtkonda 1941. aasta suvel mitmeid ohvitseri, kes olid Lennukoolis saanud ka jalaväe lahinguüksuse juhtimiseks vajaliku väljaõppe.

¹⁵⁶ **Laanes, J.** 1999. E.V. sõjaväe lennukooli 80. aastapäev 3. ja 4. – Vaba Eestlane, nr 73 ja 74, 5. ja 7. oktoober; ERA 495–12–585, lehed 227–237.

1936. aastast alates paiknes Lennukool Tallinnas Maarjamäel, endise nn Orlovi lossi ja selle kõrvalhoonete ruumides. Lennukool, nagu kõik lennuväe- ja õhukaitseüksused, allus vahetult Õhukaitse ülemale¹⁵⁷. Aastatel 1936–1940 lõpetas Lennukoolis kolm aspirantide kursust (kokku 44 lõpetajat¹⁵⁸). Lennuväe kaadriohvitseri õigused oli võimalik omandada nüüd Sõjakoolis (jalaväe ohvitserideklassis)¹⁵⁹.

Uuele ohvitseride ettevalmistussüsteemile üleminekuga üritati pöörata suuremat tähelepanu ka kasvatuslikele küsimustele. Selle vajaduse tingisid teenistusolude raskusest tulenevad juhtumid, kus ohvitserid sattusid võlgadesse või kaldusid liigselt alkoholi pruukima¹⁶⁰. Mõnedel andmetel oli võlgu kuni neljandikul ohvitserideklassidesse sisseastujaist. Vastu võetud õpilastelt nõuti võlgade likvideerimist ja edasist säästude kogumist. Nii kehtestati kord, mille järgi õpilane pidi säästma iga kuu oma palgast teatud summa, hoiustades selle pangas. Ülemad olid kohustatud pangaraamatuid aeg-ajalt kontrollima, et näha hoiusumma suurenemist. Kooli lõpetamisel ja teenistusse astumisel

¹⁵⁷ Õhukaitse ülemale allusid tema staabi kaudu alates 1931. aastast kolm üksikut lennuväe-divisjoni, Lennubaas, Lennukool, üksik merelennusalk ja Õhukaitse suurtükiväegrupp. Vt nt **Laanes, J.** 1999. E. V. sõjaväe lennukooli 80. aastapäev 2. – Vaba Eestlane, nr 72, 30. september.

¹⁵⁸ **Gerdessen, Kitvel, Tilk** 2001, lk 238–240.

¹⁵⁹ Lennuväe noorema ohvitserikaadri puudusele osutava Õhukaitse ülema taotluse alusel lubas ülemjuhataja 1936. aastal erandkorras osaleda Sõjakooli ohvitserideklassi sisseastumiskatsetel juba enne kaheaastase teenistuspraktika täitumist ka kolmel lenduril-üleajateenijal. ERA 495–12–33, lehed 3–5. Aastatel 1938–1940 ülendati nooremleitnandiks kokku 24 Sõjakooli ohvitseride jalaväeklassi lõpetanut, kes jätkasid teenistust kaadriohvitseridena lennuväes.

¹⁶⁰ Alkoholi tarvitamise, sellega liialdamise ning sellest tulenevate väärtegade kohta nii üksikute sõjaväelaste puhul kui ka üldistatult võib leida üsna palju kirjeldusi sõjaministri ja sõjavägede ülemjuhataja päevakäskudest. Iseloomustava näitena olukorrast võib tuua järgmise katke 21. juulil 1936 antud ülemjuhataja päevakäsust nr 133: *Viimase poolaasta eest tehtud kokkuvõttest garnisonides korratu ülalpidamise pärast kinnipeetud kaitseväelaste kohta nähtub, et suur osa kinnipeetuid kuulub kaitseväe kaadri koosseisu (üleajateenijad ja nooremad ohvitserid) ja nende kinnipidamise peamiseks põhjuseks on liigne alkoholi-tarvitamine. See asjaolu laseb järeldada, et meie elukutseliste kaitseväelaste peres kahjuks leidub veel isikuid, kel puudub enesevalitsemise ja enesekontrolli võime sellel määral kui see on vajaline kaitseväe juhile. Isik, kes kõigepealt enda juures ei suuda panna maksma neid omandusi, mis ta on kohustatud nõudma oma alluvaitelt, ei kõlba teiste kasvatajaks-juhatajaks. Säärase isiku koht ei ole kaitseväe juhtkonna hulgas. Tuletan seda meelde kõigile asjassepuutuvatele, hoiatan neid ja nõuan, et need nähted enam ei korduks. Ühtlasi pean tähendama, et kohati liigse alkoholitavitamise pahe ilmnemine nooremas juhtkonnas vihjab asjaoludele, et mõned vanemad juhid küllaldase energiaga ei ole suutnud või ei ole püüdnud maksma panna oma kasvatuslikku mõju alluvate iseloomu kujundamisel. Ka see nähe on kaitseväes lubamatu. Seepärast eeltähendatud ebasoovitavate asjaolude kordumisel olen sunnitud tegema vajalised järeldused mitte üksi kinnipeetute vaid ka nende ülemate kohta.*

tuli ohvitseridel katta mitmeid väljaminekuid, milleks oli vaja juba õpingute ajal ettevalmistusi teha. Kasvatustöökohal eesmärgid üritati nii harjutada õpilasi säästma. Samuti tuli väeosades kontrollida portupeeaspirantide ja nooremohvitseride majanduslikku ning rahalist seisukorda sel ajal, kui noorte inimeste iseloom polnud veel küllalt tugev või välja kujunenud.¹⁶¹

Just väeosades tehtavas portupeeaspirantide kasvatustöös leidis Sõjavägede Staap puudusi, mis polnud kooskõlas vastavate juhenditega. Nii näiteks tõi Sõjavägede Staabi ülem kindralmajor N. Reek oma ringkirjas 1937. aasta sügisel esile asjaolu, et mitmed portupeeaspirandid olid praktika ajal abiellunud. Seejuures polnud need praktikandid eelnevalt pöördunud abiellumise sooviavaldusega vastava väeosa ohvitseridekogu poole, nagu seda kaadriohvitseridelt nõudis ohvitseridekogude põhikiri. Kindralmajor Reegi sõnul nõudsid kehtivates juhendites ettekirjutatud portupeeaspirantide teenistustingimused ja teenistuse iseloom väeosades neilt põhjalikku süvenemist teenistuskohustesse ja püsivat ettevalmistustööd ohvitserideklassi sisseastumiseks. Selle töö juures ei saanud ega võinud jääda aega isikliku elu mugavuste korraldamiseks. Ka Sõjakooli ohvitserideklasside õpilased-lipnikud elasid ja õppisid kasarmuoludes. Seega polnud kehtiva ohvitseride ettevalmistamise süsteemi juures kaadriohvitserikandidaatidel enne ohvitserideklassi lõpetamist soovitatav abielluda. Vastasel korral võis kannatada nende sõjaline ettevalmistus ning seda ei võimaldanud ka ohvitserikandidaatide majanduslik seisukord. Abiellujad võisid sattuda ebasoovitavatesse raskustesse, mis omakorda kahjustas teenistuslikke huve. Viimased pidid aga kaadriohvitseril ja selle kandidaadil seisma kõrgemal kõikidest teistest huvidest.¹⁶²

Ka 1939. aasta novembri lõpul toodi Sõjavägede Staabi ülema kolonel Aleksander Jaaksoni ringkirjas esile mitmeid portupeeaspirantide käitumises, kasvatuses ja ettevalmistuses ilmnenud puudusi. Sellest järeldati, et mõned väeosad polnud pööranud portupeeaspirantide kui tulevaste kaadriohvitseride ettevalmistamisele ja kasvatamisele küllaldast tähelepanu. Kehtiva juhtide ettevalmistamise korra juures tuli väeosadel teha otsustava tähtsusega kasvatustööd tulevaste kutseohvitseride ettevalmistamisel. Tõdeti, et Sõjakool üksi ei tulnud toime kõigi temal lasuvate ülesannetega, kui väeosad ei võtnud oma ülesandeid kaadriohvitseride ettevalmistamisel küllalt tõsiselt. Nii leiti, et portupeeaspirandi kui tulevase ohvitseri käitumisele ja esinemisele nii teenistuses kui ka väljaspool teenistust tuli pöörata senisest suuremat tähelepanu. Selleks pidid kasvatajad ja õpetajad olema ise oma ülesande

¹⁶¹ E. M. 1939. Sääste kasvatustöökohal. – Sõdur, nr 14–15, lk 318.

¹⁶² ERA 650–1–567, leht 139.

kõrgusel ning vanemad sõjaväelased pidid alati ja kõikjal püüdma tehtud vigu parandada. Portupeeaspirante tuli kohelda kui tulevasi ohvitseri, õpetades ja kasvatades neid kõigepealt eeskujuga. Nende halvustamist ja enesetunde rikkumist peeti kahjulikuks. Ringkirjas rõhutati, et portupeeaspiranti ei tohi jätta allohvitseride kasvatada ja õpetada, selleks tuli määrata ohvitseri, kes vastutasid ka kasvatustöö ja õpetamise eest. Sõjakooli ohvitserideklassidesse sisseastumiseks tuli väeosadel korraldada vastavate tundide andmist ja kontrollida omandatut. Samuti kästi enam jälgida ja kontrollida portupeeaspirantide eraelu (käitumist ja majanduslikku olukorda) ning suunata nende mentaliteeti¹⁶³ nii, et nad oluks kasvatusest ohvitserikutse väärilised.¹⁶⁴

Säilinud dokumentide alusel võib järeldada, et sõjaväe juhtkonna plaanid ja nõudmised ohvitseride ettevalmistamise küsimustes olid suuremad, kui tegelik olukord väeosades võimaldas teoks teha. Saadud kogemuste põhjal asuti 1940. aasta algul kehtestatud süsteemi muutma, sest kaadriohvitseride ettevalmistus kujunes liiga pikaks¹⁶⁵ (4,5–7,2 aastat), mis omakorda tingis noorema kaadriohvitserkonna liiga kiire vananemise, kuna kehtinud korra kohaselt võis nooremleitnandiks saada alles 25–27-aastaselt. Lisaks leiti, et liiga pikk ettevalmistusaeg peletas eemale jõukama, intelligentsema ja ettevõtlikuma elanikkonna esindajad. Samuti tõdeti, et pikal praktikaajal sattusid nooremad juhid allohvitserkonna mõju alla, see aga muutis nad liiga loiuks ja ükskõikseks.¹⁶⁶ Seetõttu loobuti 1940. aasta

¹⁶³ Ohvitseride mentaliteedi kasvatust pidas oluliseks ka ülemjuhataja kindralleitnant J. Laidoner, tähendades oma resolutsioonis uue ohvitseride ettevalmistamise seadluse kohta Sõjavägede Staabi ülemale 1935. aasta mais muuhulgas järgmist: *Raskem küsimus on, kuidas kasvatada aspirantides ja veel rohkem allohvitserides, kellest tulevikus peavad saama ohvitserid just ohvitseride, s.o. sõjaväe juhtiva elemendi mentaliteeti? /.../ Ohvitser, olles veel vaimline ja tehniline juht, peab siiski teadma ka kõike seda, mida teab allohvitser; aga noorem ohvitser peab olema võimeline olla eeskujuks ka reamehele otse tehnilisel alal. Aga selle juures ohvitseri suurimaks ülesandeks jääb ikka juhtimise ala ja selleks on teda tarvis kasvatada sellest momendist peale, mil ta on valitud kaadriohvitseri kandidaadiks. Ka täiendusohvitseridele on seda mentaliteeti vaja. Aeg, mis kaadriohvitseride klassi kandidaadid on väeosades – 2 aastat, peab saama kasutatud ka selleks, et neile juhi mentaliteeti arendada ja neid tuleb kohelda kui tulevasi ohvitseride kandidaate; muidu jääb üheaastane kursus kasvatuse mõttes liig lühikeseks.* (ERA 495–12–569, leht 214)

¹⁶⁴ ERA 495–12–604, lehed 181–182.

¹⁶⁵ Kaadriohvitseride ettevalmistamise kestus pikenes samal ajal veelgi, sest 20. aprillil 1939 pikendati presidendi otsusega nr 107 ajateenistuse aega kõigis väeliikides kaheksateistkümmne kuuni. Presidendi 22. detsembri 1939 otsusega nr 256 pikendati kõigi teenistuses olevate ja edaspidi teenistusse astuvate aspirantide ajateenistuse kestust kahekümne nelja kuuni. Tegemist oli rahvusvahelisest olukorrast tingitud rahuaja koosseisude suurendamisega, millega suurendati ajateenijate, nooremate juhtide ja spetsialistide arvu.

¹⁶⁶ ERA 495–12–604, lehed 447–449; ERA 495–12–612, lehed 1252–1257.

aprillis muudetud ohvitseride ettevalmistamise seaduses¹⁶⁷ ohvitserideklassi astumisele eelnenud kaheaastasest teenistuspraktikast kaadriallohvitserina. Samuti loobuti ohvitserideklasside lõpetajate puhul varasemast nõudest läbida enne nooremleitnandiks ülendamist pooleaastane praktika. Ülemjuhataja soovis oma resolutsiooni kohaselt 1939. aasta lõpul, et ka Sõjaväe Tehnikakooli lõpetajad saanuks nelja-aastase kursuse järel kohe ülendatud nooremleitnandiks¹⁶⁸. Uute seadusemuudatuste jõustumisega pidi kaadriohvitseri ettevalmistamise aeg (alates ajateenistusest) vähenema jala-väe erialal seniselt 56 kuult 37 kuuni (vt lisa 8) ja suurtükiväe erialal 64 kuult 44 kuuni (vt lisa 9).

1935. aastal kehtestatud ohvitseride ettevalmistamise süsteemi üheks juhtivaks ideoloogiks võib pidada Sõjavägede Staabi ülemat kindralmajor N. Reeki. Mitmed põhimõtted, mida 1935. aastast alates ohvitseride ettevalmistamisel rakendati, esinevad just N. Reegi varasemates kirjutistes. Olles ise sõjaväelase kutsele pühendunud, kogenud ja sõjateaduslike huvidega ohvitser, soovis ta sellisena näha ka oma tulevasi kaasvõitlejaid. 1935. aastal kehtestatud ohvitseride valiku ja ettevalmistamise süsteemi võib vaadelda teatud mõttes reaktsioonina varasema perioodi puudustele, mis väidetavalt ei andnud nii head kaadrit, kui sõjaväe juhtkond oleks soovinud. Kaadriohvitserile esitatud nõuded muudeti väga rangeks, sest sooviti valida välja kõige parem kontingent. Samas ei arvestatud aga ühiskonnas ja sõjaväes laiemalt valitsevaid olusid ja mentaliteeti. Uue ettevalmistamise korra juures võib täheldada Saksa Reichswehri ohvitseride väljaõppesüsteemi mõjutusi. Näiteks võib tuua nõude olla väeosades pikemalt praktikal, mille vältel väeosa ohvitserid valmistasid ette ja kasvatasid oma tulevasi teenustukaaslasi. Ohvitserideklassi õppurid ülendati nüüd lipnikeks, millele vastav Saksa auaste (*Fähnrich*) oli ka Saksamaa sõjakoolide õppuritel.

1938. aastal arvestati mobilisatsiooni korral ohvitseride sõjaaja koguvajaduseks 6000 juhti (k.a väljalangevuste katteks mõeldud varu). 1. aprilli 1938 seisuga oli ohvitserikohtadel tegevteenistuses ligi 1340 isikut. Rahuaja koosseisus nähti ette 1540 ohvitseri ametikohta. Seega oli puudu kakssada ohvitseri. 1921–1940 lõpetas Sõjakooli kokku alla tuhande kaadriohvitseri. Koos Sõjaväe Tehnikakooli ja teiste ajuti tegutsenud erikoolidega oli selleks arvuks veidi üle 1100 (kui mitte arvestada Sõjakooli sõjaaja lende aastatel 1919–1920, vt lisa 1). Sõjaväe rahuaja koosseisudes nähti 1935. aastal ette 140 Kõrgema Sõjakooli haridusega (juhtimisala) ohvitseri ametikohta (kõik

¹⁶⁷ Riigi Teataja 1940, 35, 295. On raske hinnata, kas ja kuivõrd olid need seaduse muudatused seotud alates 1939. aasta oktoobrist kindralleitnant N. Reegi asemel Sõjavägede Staabi ülema kohale määratud kolonel Aleksander Jaaksoni isikuga.

¹⁶⁸ ERA 495–12–604, leht 449.

ohvitseride ametikohad kõrgematest ülematest kuni pataljoni ja suurtükiväegrupi ülemateni, kaasa arvatud vastavad ametikohad teistes väeliikides, lisaks neile vajati kuni 35 varustusala kõrgema eriharidusega ohvitseri)¹⁶⁹. 1936. aastaks oli eeltoodud kõrgema kvalifikatsiooniga ohvitseride arvule juba üsna lähedale jõutud ja samal ajal lõpetas Kõrgema Sõjakooli ka esimene sõjamajanduse kursus. Vastavaks kõrgema ettevalmistusega sõjaaja juhtide vajalikuks arvuks kinnitati sõjavägede ülemjuhataja otsusega 1935. aastal kolmsada ohvitseri¹⁷⁰. Selle eesmärgi saavutamist peeti vajalikuks järgmise kümne aasta jooksul. Aastatel 1921–1940 lõpetas kindralstaabi kursused (Kõrgema Sõjakooli) 226 ohvitseri.

Selleks et sõja korral kuni 41-aastasi ohvitseri mobiliseerida (20 aastakäiku ehk kokku 6000 meest), tulnuks igal aastal ette valmistada keskmiselt 300–330 ohvitseri.¹⁷¹ 1930. aastatel suudeti seda eesmärki üldiselt ka täita (vt lisa 3). Aspirantide üksustes lõpetas Sõjakooli aastatel 1923–1940 ligi 4300 erineva väeliigilise ettevalmistusega reservohvitseri (vt lisa 3).

1936. aastaks kujunes välja Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste uus organisatsioon. Sellesse kuulusid Kõrgem Sõjakool, Sõjakool, Sõjaväe Tehnikakool ja Lahingukool (vt ka lisa 1). Õppeasutuste staap jagunes õppe-, rivi-, majandus- ja kohtujaoskonnaks. Kolm viimasena nimetatud jaoskonda sarnanesid organisatsiooni ja eesmärkide poolest üksiku väeosa staabi vastavate jaoskondadega, kuid lisandusid ülesanded, mis olid tingitud sellest, et õppeasutuste ülemal olid diviisiülema õigused. Õppejaoskond moodustas keskuse, kuhu oli koondatud õppetöö ja selle korraldamisega seotud asjaajamine. Staabi juurde kuulusid ka telefonikeskjaam ja litografeerimise töökoda.¹⁷²

1939. aasta septembri algul ette nähtud sõjaaja koosseisu kava järgi jätkasid õppeasutused tegevust ka mobilisatsiooni korral, kuid ilma Lahingukoolita. Viimase kaadri baasil nähti ette 4. tagavara jalaväerügemendi ja tagavara ratsadivisjoni formeerimine. Sõjakooli koosseisu oli kavas lisatud tankitõrje- ja saaterelvade kompanii, mis pidi vastavat kaadrit sõjatingimustes välja õpetama.¹⁷³ Tegelikult toodigi 1. märtsist 1940 Tallinnasse õppeasutuste koosseisu üle Tartus 1939. aasta mai lõpul formeeritud 3. tankitõrjekompanii

¹⁶⁹ ERA 495–12–594, lehed 56–57.

¹⁷⁰ *Ibid.*, leht 36.

¹⁷¹ ERA 495–12–467, lehed 3–9, 14–18.

¹⁷² ERA 650–1–444, leht 71.

¹⁷³ ERA 650–2–241, lehed 1–8.

(kaks kolme 37 mm kahuriga rühma), mis allutati vahetult Lahingukooli ülemale¹⁷⁴.

Lisaks Kõrgemale Sõjakoolile, mille tegevust reguleeris eraldi seadus, käsitleti õppeasutusi kui tervikut eraldi veel ka Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste õppejõudude tasu seaduses. Seaduse esimene variant rakendati 1925. aastal¹⁷⁵, kuid seda muudeti mitmel järgmisel aastal. Lõplikuma kuju omandas seadus 1932. aastal¹⁷⁶ ning seda täiendati vormiliste muudatustega veel 1936. aastal (lisandusid Sõjaväe Tehnikakooli õppejõudude tasustamise põhimõtted)¹⁷⁷. Seadus käsitles alaliste ja ajutiste õppejõudude tasustamise põhimõtteid. Näiteks määratleti seadusega täpselt alaliste õppejõudude kohustuslike nädalatundide arv, ületundide tasustamine, tasu maksmine katsete, repetitsioonide ja praktiliste tööde ning kirjalike tööde kontrollimise eest, samuti iga vastava töö täpne arvestuslik tasu rahalises väljenduses. Ära toodi ka õppejõudude ametiastmetesse liigitamine vastavalt kvalifikatsioonile ning tunnitasu rahalises väljenduses vastavalt astmele. Ajutiste õppejõudude puhul, kes teenisid sõjaväes muul ametikohal, kehtis põhimõte, et õppetöö eest saadav tasu ei tohtinud ületada poolt põhiametikohal töötamise eest teenitavast palgast.

1935. aastast alates oli õppeasutuste koosseisus pidevalt neli kuni viis Sõjakooli sõjaliste ainete lektorit (taktika, topograafia, suurtükiasjandus, pioneeriasjandus, sõjaajaloo ained). 1936. aastal määrati Sõjakooli alaliste lektoritena ametisse maailmasõja, Vabadussõja ja sõjakunsti ajaloo lektorina major Johannes Värnik (Vermet), taktika lektorina major Eduard Marguste ja suurtükiväe lektorina major Johann-Heinrich Mäe¹⁷⁸. Samal ajal asutati ka Kõrgema Sõjakooli koosseisus alaliste lektorite ametikohad. Samuti eraldati Kõrgema Sõjakooli ülema ametikoht õppeasutuste ülema omast (ei pidanud enam täitma õppeasutuste ülema kohustusi, vaid allus viimasele; vt lisa 1)¹⁷⁹. Alates 1930. aastatest eeldati üldjuhul kõigilt Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste struktuuriüksuste ülematelt ettenähtud tasemel juhtimisstaazi ja kõrgemat sõjalist haridust (vt lisa 1). Kõrgema Sõjakooli alaliste õppejõudude arv jäi üsna piiratuks (1–3), nende koht oli nähtud ette vaid taktika, sõjaajaloo ja staabiteenistuse ainetes. Kõrgema Sõjakooli õppejõudude määramise

¹⁷⁴ ERA 650–1–657, lehed 24–25.

¹⁷⁵ Riigi Teataja 1925, 150, lk 933–934.

¹⁷⁶ Riigi Teataja 1932, 15, 112.

¹⁷⁷ Riigi Teataja 1936, 101, 810.

¹⁷⁸ Kaitsevägede Ülemjuhataja käskkiri nr 162, 10. detsember 1936.

¹⁷⁹ ERA 650–1–524, lehed 55–59. Esimese Kõrgema Sõjakooli alalise lektori kohusetäitjaks määrati kapten Edmund Püss (Kaitsevägede Ülemjuhataja käskkiri nr 222, 4. november 1936).

seaduse projekti järgi oli alaliste õppejõudude valimise protseduur küllaltki põhjalik ja nõudlik. Kandidaadilt eeldati erialaküsimustes varasemaid teaduslikke uurimusi. Juhul kui sellised kandidaadid puudusid, tuli kandidaatidel kirjutada kooli juurde lähetatuna aasta jooksul oma ainevaldkonnas väitekiri, mida tuli kaitsta õppenõukogu ees.¹⁸⁰

Tänu uute koosseisude väljakujunemisele 1936. aasta sügiseks sai asuda koostama kõigile õppeasutuse struktuuriüksustele ühtset raamseadust. Sõjaväe õppeasutuste organisatsioon ja õiguskord tugines Vene 1869. aasta sõjaväe seaduste kogu (“Свод военных постановлений”) 15. raamatule, mis käsitles sõjaväeliste õppeasutuste õiguslikku seisundit ja toimimise põhimõtteid. 1935. aastal kinnitas kaitseminister seni sõjaväe tegevuse aluseks olnud endiste Vene õigusnormide ümbertöötamise kava. Õppeasutuste õiguslikke aluseid käsitlev osa tuli ümber töötada Sõjavägede Staabi 6. osakonnal ja õppeasutustel. Seni oli seda tööd takistanud õppeasutuste struktuuri pidev ümberkorraldamine.¹⁸¹ Uue õppeasutuste organisatsiooni väljakujunemine 1936. aasta sügiseks võimaldas edasi töötada ka Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste uue seaduse või selle juhtimist käsitlevate seadusprojektide koostamise kallal¹⁸². Seoses samaaegsete ümberkorralduste ja uute struktuuriüksuste käivitamisega edenes see töö visalt. Aastatel 1938–1939 välja-töötatud Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste seaduse projekti¹⁸³ siiski enne Nõukogude okupatsiooni seaduseks muuta ei jõutud.

Ülemjuhataja J. Laidoner võttis 1936. aasta lõpul õppeasutuste rolli ja eesmärgid lühidalt kokku järgmiselt: *Sõjaväe Õppeasutised on vaimliseks tsentrumiks juhtkonna ettevalmistuse alal kõikides väeliikides ja kõikides suundades. Rööbiti ettevalmistustööga toimuvad Sõjaväe Õppeasutistes mitmekesised katsetamised nii taktikalisel kui ka lahingtehnilisel alal; ühtlasi kaalutakse siin õppemetoodilisi küsimusi. Sõjaväe Õppeasutiste kaudu sünnib ka uute mõtete alal toimunud katsete ja kaalumiste tulemuste levitamine üle kaitseväge. Seda laiaulatuslikku ja kaitseväge ettevalmistuses määrava tähtsusega tööd silmas pidades nõuan, et kõik väeliikide inspektorid, igaüks oma erialasse puutuvates küsimustes, aitaksid kaasa Sõjaväe Õppeasutiste tööle, töötades kõige lähemas kontaktis Sõjaväe Õppeasutiste ülemaga.*¹⁸⁴

Nõukogude okupatsiooniga kaasnenud Eesti Vabariigi annekteerimise järel formeeriti nn Eesti rahvaväe baasil Nõukogude Liidu relvajõudude

¹⁸⁰ ERA 495–12–585, lehed 27–30.

¹⁸¹ ERA 495–12–574, lehed 12, 19, 21.

¹⁸² ERA 650–1–523, lehed 145–177; ERA 650–1–567, lehed 25–34.

¹⁸³ ERA 495–12–570a, lehed 43–96.

¹⁸⁴ Kaitseväge Ülemjuhataja käskkiri nr 248, 9. detsember 1936.

koosseisus kahediviisiline laskurkorpus. Sõjaväe õppeasutused likvideeriti, nende varadele ja osalt endisele kaadrile tuginedes formeeriti Punaarmee Tallinna jalaväekool.

4. Kokkuvõte

Eesti Vabariigi sõjaväe juhtide sõjalise hariduse ja väljaõppesüsteemi alged loodi juba Vabadussõja tingimustes 1919. aastal. Oma ideedelt ja vormilt tulenesid need aluspõhimõtted endise Vene riigi ohvitseride väljaõppe korraldusest. Tollasel ohvitserkonnal ülemjuhatajast kuni nooremohvitserideni oli keisririigiaegne sõjaline ettevalmistus, mille enamik juhte oli omandanud maailmasõja ajal kiirkorras. Ohvitserkonna ühtlane väljaõppe ja teenistuse taust lõi hea eelduse sõjaväe edasiseks korralduseks, kuna sellel alal puudusid põhimõttelised erimeelsused. Vabadussõjas kogeti ohvitseride vähesust (eriti staabitöö ettevalmistusega kaadri vähesust), kuid samas näitas sõjategevuse praktika ka juhtkonna kvaliteedi tähtsust. Eelmainitud momendid mõjutasid otsuseid, mis viisid ohvitseride ettevalmistamise süsteemi kiire käivitamiseni juba Vabadussõja ajal ja vahetult selle järel (sõja ajal, 1919. aastal Vabariigi Sõjakool; hiljem alalisväe ohvitseride kursused 1920. aastal, kindralstaabi kursused 1921. aastal). Pärast Vabadussõda moodustati ka mitu sõjaväe erioppeasutust (Mereväe Kadettide Kool, Sõjaväe Tehnikakool). Kuna pärast sõda oli pidevalt vaja kokku hoida ning leiti, et erialakaadrit pole nii palju vaja, likvideeriti need koolid alates 1923. aastast.

Administratiiv- ja personalikulude kokkuhoiu eesmärgil ühendati 1923. aasta sügisest kõik sõjaväe õppeasutused (kindralstaabi kursused, Sõjakool ja Allohvitseride Kool) ühe institutsiooni alla, mille nimeks sai Sõjaväe Ühendatud Õppeasutused. Sellega koondati kogu juhtide väljaõppe korraldus sõjaväes ühtse juhtimise alla. Kõige kõrgema õppeasutuse – kindralstaabi kursuste (Kõrgema Sõjakooli) ülem oli ühtlasi ka õppeasutuste ülemaks. Selline juhtimiskorraldus püsis kuni 1936. aastani, mil need ametikohad lahutati. Loodeti, et väljaõppeüksuste koondamisega ühtse juhtimise alla saavutatakse vaadete ja tegevusviiside (doktriini) ühtlus kõigi taseme juhtide ettevalmistuses. Õppeasutuste ülem allus Kindralstaabi (Sõjavägede Staabi) ülemale, saades tegevuse korraldamiseks juhtnõore ja korraldusi Sõjavägede Staabi 6. osakonnast, mis tegeles väljaõppeküsimumustega. Sõjaväe Ühendatud Õppeasutustes valmistati ette kaadri- ja reservohvitseri kõikidele väeliikidele, välja arvatud lennuvägi. Õigusliku korralduse põhimõtetes tuginedi endistele Vene sõjaväe õigusnormidele. Õppeala sisulises korraldamises abistas õppeasutuste ülemat tema abi õppealal. Õppeasutuste koosseisu

kuulunud riviüksused allusid rivilise ja operatiivjuhtimise küsimustes Tallinna garnisoni ülemale (nt kadettide ja aspirantide kompaniid jm).

Kui õppeasutuste organisatsiooniline koondamine tulenes peamiselt majanduslikust loogikast, siis õppemetoodilistes küsimustes lähtuti esialgu varasemast veneaegsest õppeasutuste korraldusest. 1920. aastast alates rakendati kindralstaabi kursustel ja Sõjakoolis alaliste lektoritena või tunnitasu alusel mitmeid Nõukogude Venemaalt kodusõja käigus Eestisse põgenenud või opteerunud sõjaväelasi ja spetsialiste. Mõned neist olid varem töötanud lektoritena endistes Venemaa sõjaväeakadeemiates. Kuigi avalikkuses tekitas optantide ja võõrast rahvusest lektorite palkamine teatud määral pahameelt, oli see siiski tollastes oludes ainsaks mõeldavaks sõjalise kõrgharidusasutuse rajamise ja kogu ohvitserihariduse korraldamise mooduseks. Õppetöö korraldus õppeasutustes pälvis peagi aga kriitikat, seda peeti liiga teoreetiliseks ja elukaueks. Kritiseerijateks olid mitmed kindralstaabi kursuste I ja II lennu lõpetajad, kellest osa oli end täiendanud juba Prantsusmaa sõjalistes õppeasutustes.

Esimese eestlasena pääses Prantsusmaa Kõrgemasse Sõjakooli õppima kolonel Nikolai Reek, kes võeti sinna vastu 1923. aastal. Pärast õpingutelt naasmist 1926. aastal asus N. Reek rakendama Lääne-Euroopast saadud kogemusi ning juhtis neil põhineva õppemetoodilise reformi elluviimist. Tagantjärele hinnatigi 1926. aastat sõjaväe väljaõppe metoodilises ümberkorraldamises murranguliseks. Ümberkorralduste tulemusel vähendati loengute mahtu ja suurenes iseseisva töö osakaal. Samal ajal (1926–1927) vahetati välja õppeasutuste ülema abi õppealal ja varasem vene päritolu lektorite kaader. Uute õppejõududena kasutati nüüd Kõrgema Sõjakooli esimeste lendude lõpetajaid, kellest osa olid oma teadmisi täiendanud Prantsusmaal. Sõjaväe väljaõppeküsimuste korraldamisel ja juhtimisel (sh Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste ülemate ja õppejõududena) tõusevad edasipüüdlike ja pedagoogiliste huvidega ohvitseridena esile mitmed enne maailmasõda pedagoogikutse omandanud ja sõja ajal ohvitseri kiirettevalmistuse saanud isikud: A. Traksmann (Traksmaa), A. Jaakson, E. Kasak, A. Kasekamp, K. Laurits. Suurem osa uusi õppejõude tegeles õppeülesannetega põhitöö kõrvalt n-õ ajutiste õppejõududena, kuna kõrgema ettevalmistusega kaadrist tunti esialgu puudust just staabitööl. Esimesed Kõrgema Sõjakooli alalised lektorid nimetati ametisse alles 1936/1937. õppeaastal, kuid nende arv jäi ka siitpeale väheseks (1–2 lektorit). Sõjakooli sõjalisi õppeaineid õpetavate alaliste õppejõudude kaader jäi samuti väikesearvuliseks (4–5 lektorit).

Vabadussõja kogemustele tuginedes mõisteti juhtkonna kvaliteedi tähtsust. Kujunenud olukorras peeti kõige tõenäolisemaks sõjaliseks ohuks Nõukogude Liidu sõjajõudude invasiooni. Sellele ohule adekvaatseks

reageerimiseks oli vaja omada reservidele tuginevat ja kõikide tollaste väeliikidega sõjaväge. Arvestades võimaliku vastase mitmekordset ülekaalu inim- ja materiaalsetes ressurssides, loodeti seda tasakaalustada tõhusama juhtimiskorralduse ja paremini väljaõpetatud juhtkonnaga. Seetõttu tuli ohvitserikaadri ettevalmistusele pöörata tõsist tähelepanu. Kuigi seda juhtide kvaliteedi olulisust ei ole otseselt kirjas üheski ametlikus dokumendis või nn ametlikus doktriinis, võib viiteid sellele leida mitmetest selle ajajärgu tekstidest.

Kindralstaabi kursuste asutamise järel seati eesmärgiks anda kõigile rahuajal pataljoniülema ja suurtükiväegrupi ülema ning sellest kõrgematel juhtimis- ja staabiametikohtadel teenivatele ohvitseridele ühtlane kõrgem sõjaline ettevalmistus. Oluliseks peeti teaduslike töömeetodite õpetamist, et õpingud lõpetanud ohvitserid omandaksid iseseisva süstemaatilise töö oskused edaspidiseks teenistuseks. Tegevuse algusaastaist alates loodi kindralstaabi kursused kõigile väeliikidele ühtse õppeasutusena, kus oli juhtimise ja staabiteenistuse kursus ja alates 1934. aastast ka sõjamajanduse haru. Kooli tegevuse aluseks sai 1931. aastal jõustunud Kõrgema Sõjakooli seadus, samal ajal valmis ka esimene terviklik õppekava. Kindralstaabi kursuste töö kiire käivitamine võimaldas esimeste lendude lõpetajatega täita vajalikud ametikohad Kindralstaabis, aga samuti asuda metoodilisemalt läbi töötama Eesti oludesse sobilikke väljaõppe- ja taktikaküsimuste lahendusi. Ligi paarikümnel Kõrgema Sõjakooli lõpetajal avanes võimalus lõpetada vastav kursus mõnes välisriigis (peamiselt Prantsusmaal). Prantsusmaal omandatust leidsid enam kasutamist õppemetoodilised teadmised ja kogemused, kuna sealne sõjadoktriin polnud Eesti oludes rakendatav. Üldjuhul võeti omaks põhimõtte, et esmalt tuli lõpetada õpingud oma kõrgemas õppeasutuses, et õppida tundma kohalikke olusid ja võimalusi, misjärel avanes osadel ohvitseridel võimalus täiendada end välisriikide vastavates õppeasutustes. 1930. aastate teisel poolel pidas sõjaväe juhtkond sõjaaja ametikohtade täitmiseks vajalikuks vähemalt kolmesaja Kõrgema Sõjakooli haridusega ohvitseri ettevalmistamist. 1940. aasta seisuga oli kooli lõpetanud 232 ohvitseri (neist kuus olid välisriikide ohvitserid).

Nooremohvitseride ettevalmistamist alustati 1919. aastal asutatud Vabariigi Sõjakoolis maailmasõjaaegsete Vene lipnikekoolide eeskujul. 1921. aastal muudeti Sõjakooli kadettide õppekursus kolmeaastaseks (üldklass, esimene spetsiaalklass ja teine spetsiaalklass). Sõjakoolis hakati ette valmistama esialgu jala- ja suurtükiväe kaadriohvitseri, aga peatselt (kuigi ajutiselt) ka inseneriväe ning mereväe erialade ohvitseri. Alates 1922. aastast alustati Sõjakoolis reservohvitseride ettevalmistamist, kuigi esimestel aastatel oli kursustel vähe õppureid ja lõpetajaid. Rahuaja oludele üleminekul

muutus oluliseks komplekteerida Sõjakooli kursusi hea üldhariduse saanud noormeestega. Kuna algaastail oli täieliku keskkooliharidusega noori liiga vähe, hakati Sõjakooli vastu võtma mittetäieliku keskharidusega õppureid, kes koos sõjaliste ainetega läbisid ühe aasta jooksul ka keskkooli viimaste klasside üldained.

Põhjalikumad muutused ohvitseride väljaõppesüsteemis leidsid aset 1928. aastal „Ohvitseride ettevalmistamise seadluse” kehtestamisega. Selleks ajaks olid üldhariduslikud olud paranenud, mis võimaldas kehtestada eelneva täieliku keskhariduse omandamise nõude kõigile Sõjakooli pürgijatele. Siitpeale tuli esmalt läbida väeosades noorteaeg, mille järel valiti välja need, kes soovisid astuda Sõjakooli reservohvitseride kursusele. Uue korraga kehtestati nii reserv- kui kaadriohvitseride ettevalmistuse ühtsed alused, mille kohaselt pidid tulevased kaadriohvitserid esmalt läbima ajateenistuse vältel reservohvitseride klassi, mille järel toimus valik kadetiklassi. Selle põhimõttega taotleti suuremat ühtlust kogu ohvitserkonna ettevalmistuses. Ohvitseride ettevalmistamine ei olnud nüüd ainult Sõjakooli ülesandeks, vaid selles osalesid ka väeosad. Õppimine Sõjakoolis vaheldus uue korra järgi praktikaga väeosades ja laagrites. Uue nooremohvitseride ettevalmistamise süsteemi juures võib täheldada mõningaid Saksa Reichswehri ohvitseride ettevalmistamise korra mõjutusi.

Seadusele tuginedes töötati välja ja kinnitati alates 1929/1930. õppeaastast terviklikud aspirantide ja kadettide õppekavad, mille eesmärgiks oli seatud praktilisele alusele tuginev väljaõpe. 1928. aasta ohvitseride ettevalmistuse seadus ja selle 1930. aastal parandatud versioon käsitlesid siiski vaid jalaväeohvitseride ettevalmistamist. Vähesed kaadri vajadused tõttu oli juba paar aastat varem lõpetatud Sõjakooli mere- ja inseneriväe erialadel kaadriohvitseride ettevalmistamine. Teiste väeliikide ohvitseride ettevalmistamist korraldati vastavalt vajadusele erikorraldustega. Siit alates suurenes ettevalmistatavate reservohvitseride hulk nii üldarvu poolest kui ka erialade kaupa. 1928. aastal kehtestatud korra järgi sai ettevalmistuse ainult kaks lendu (1931. ja 1932. aasta lõpetajad), mille järel kaadriohvitseride ettevalmistamine Sõjakoolis ajutiselt lõpetati. Kaadriohvitseride ettevalmistuse peatamise põhjuseks oli ühelt poolt varasemate aastate nn kaadriohvitseride ületootmine, kuid peamine tegur oli majanduskriisi mõjust tulenev üldine kokkuhoiuvajadus. Ohvitserikaadri planeerimine polnud esimestel rahu-aastatel üleliia süsteemne ega plaanipärane. Selleks puudusid esialgu kogemused ja võimalused. Vabadussõja lõppedes lahkus palju ohvitseride demobilisatsiooni ja rahuaja koosseisude vähendamise tõttu teenistusest. Aastatel 1922–1925 astus teenistusse kolm korda vähem kaadriohvitseride (222) võrreldes samal ajal teenistusest lahkujate arvuga (611). Vastukaaluks

eelnevale perioodile lisandus aastatel 1926–1929 noori ohvitseri peaaegu poole rohkem (424) võrreldes samal ajal teenistusest lahkujatega (282).

Seoses 1934. aastal aset leidnud sisepoliitiliste muudatustega üldises riigijuhtimises vahetus ka osa sõjaväe kõrgemast juhtkonnast, samuti muutus relvajõudude juhtimiskorraldus. Aastatel 1935–1936 ning hiljem tehtud analüüsid toodi välja, et märkimisväärne osa kaadriohvitserkonnast vananeb korraka. Samuti nähti tekkimas probleeme Kõrgema Sõjakooli õppurkonna komplekteerimisel. Samal ajal andis tunda ka mõne Eesti oludes väiksema osatähtsusega väeliigi kaadriohvitseride puudus erialadel, kus polnud spetsialiste ette valmistatud viimase kümne või enama aasta vältel.

Kaadriprobleemi lahendamiseks jõustati 1935. aastal „Väeliigi ohvitseride ettevalmistamise seadlus”. Selle seaduse alusel hakati Sõjakooli ohvitserideklassides taas ette valmistama kõikide väeliikide kaadriohvitseri. Sõjaväe tehnikute kaadri uuendamiseks kutsuti koostöös Tallinna Tehnikaülikooliga 1936. aastal uuesti ellu Sõjaväe Tehnikakool, mille tegevuse alused sätestati eraldi seadlusega. Samal ajal reorganiseeriti Õhukaitse ülema alluvusse kuuluv Lennukool lennukite reservohvitseride ettevalmistamise eesmärgil. Uue nooremohvitseride väljaõppesüsteemi n-ö peaarhitektiks võib pidada Sõjavägede Staabi ülemat kindralleitnant Nikolai Reeki, kes tegutses sõjavägede ülemjuhataja kindral Johan Laidoneri heakskiidul. Nii võib jälgida nüüd mõnede juba varem N. Reegi kirjutistes esinenud ideede ja põhimõtete rakendamist ohvitseride väljaõppesüsteemis. Kohati on uues süsteemis märgata ka tollase Saksamaa ohvitseride ettevalmistussüsteemi mõjutusi ja ideesid. Kuigi aluspõhimõtete poolest jäi ohvitseride ettevalmistussüsteem samaks, nagu see oli loodud 1928. aastal, muutus see nüüd oluliselt praktikapõhisemaks kui varem. Kui 1928. aastal kehtestati kord, millega seoti reserv- ja kaadriohvitseride ettevalmistus, siis alates 1935. aastast üritati siduda kaadriohvitseride ettevalmistamist ka üleajateenijate-allohvitseride ettevalmistusega. Nii tuli nüüd Sõjakooli ohvitserideklassi kandidaatidel enne kooli astumist teha läbi kaheaastane teenistuspraktika üleajateenijate-allohvitserina väeosades portupeeaspirandi staatuses. Pärast Sõjakooli ohvitserideklassi sisseastumist nõuti ohvitseriks (lipnikuks) ülendatud kasvandikelt klassi lõpetamise järel ja enne järgmisse auastmesse ülendamist veel pooleaastase juhtimispraktika läbimist. Sellise süsteemi elluviimises võib osaliselt näha ka sõjaväe kõrgema juhtkonna reaktsiooni varasemale (1928. aasta eelsele) korrale, mis oli oma olemuselt palju teoreetilisema suunitlusega ning ei andnud väljundina väidetavalt küllaldaselt head ohvitserikaadrit. 1939.–1940. aastal tuligi tõdeda, et püstitatud nõuetega (eriti pikkade praktikaperioodidega) oli liiale mindud, mis peletas omakorda intelligentsemat ja edasipürgivat noorsugu kaadriohvitseri kutsust eemale.

Samuti leiti, et väeosade ohvitserikaader ei suutnud täiel määral kaasas käia nende ideaalide ja arusaamadega, mida sõjaväe juhtkond neilt ohvitserikandidaatide ettevalmistamisel eeldas. Seetõttu asuti kehtestatud korda revideerima eelkõige seni nõutud praktika lühendamise teel.

Praktilise ainekäsitlemise mahu suurenemist võrreldes varasemaga võib täheldada ka uutes 1936. aasta aspirantide ja ohvitserideklasside õppekavades. Lisaks taktikaõppele pandi suurt rõhku tulevaste rühma- ja kompaniijuhtide laskeväljaõppele ja instruktorivõimetele. Siin ja ka muude praktiliste oskuste õpetamisel on täheldatav juhtide kvaliteedi rõhutamine. Sama võib täheldada kõigile kaadriohvitserikandidaatidele esitatava kõrge üldhariduse nõude (täieliku gümnaasiumihariduse) puhul. Eesti oludes, kus valitses üldine hariduse väärtustamise traditsioon ja puudus ajaloolises plaanis n-ö eelistatud seisundis inimeste või perekondade ühiskondlik kihistis, sai ohvitseride autoriteet tugineda võimalikult kõrgele üldharidusele. Hea haridustase võimaldas vähendada Sõjakooli programmides üldharidusainete mahtu ning suurendada praktiliste sõjandus- ja juhtimisainete osa. Seega ehitati üles kogu õppetöö kõikides sõjaväe õppeasutustes nn töökooli põhimõttel, mille juures loengud moodustasid vaid ainekäsitlemise sissejuhatava osa, põhiosa ettevalmistusest oli aga praktiline.

Vajadusest süvendada praktilisi ja instruktorioskusi muudeti ka seni vaid üleajateenijate täienduskoolina tegutsenud Allohvitseride Kool Lahingukooliks ning sellest sai nii üleajateenijate-allohvitseride, ohvitserikandidaatide (portupeespirantide) kui ka nooremohvitseride praktiline täienduskool. Lahingukooli idee kasvas välja alates 1934. aastast korraldatud õppetsentrumist ja sellele järgnenud kaadri lahing-tehnilisest kursusest, mis Lahingukooli näol omandas püsiva organisatsiooni staatuse. Lahingukooli põhikursusel tutvustati uumat relvastust koos selle taktikalise kasutamise põhimõtetega. Lisaks tutvustati ja ühtlustati siin õppemeetodeid ning katsetati mitmesugust uumat relvastust ja lahinguvarustust. Kuni Lahingukooli ja selle eel käivate praktiliste kursusteni täiendati sõjaaja ohvitseride ettevalmistust alalisvää ohvitseride kursusel ning seejärel pataljoni-, kompanii- ja patareiuülemate ühendatud kursustel. Viimatinimetatud kursustel täiendati vastavate rahuaja ametikohtade ohvitserikaadrit taktikalistes ja meetoodilistes väljaõppeküsimustes. Lahingukool muutus kaadri täiendusõppekeskuseks, kus oma teadmisi said täiendada kõik alates allohvitserist kuni kompaniiülemani. Noorem pataljoniülemaate kaader pidi tulevikus hakkama täienema juba nooremate Kõrgema Sõjakooli lõpetajate näol.

Sõjaväe Ühendatud Õppeasutused kujunesid vaadeldaval ajajärgul asutuseks, kuhu koondus kõigi väeliikide ja eri juhtimistasandi juhtide ettevalmistus (v.a lennuväe reservohvitserid). Selline moodus oli Eesti oludes

kõige ökonoomsem lahendus, ühtlasi loodeti, et nii tekivad kõigi juhtimistasandi ohvitseridel ühtlustatud arusaamad väljaõppe- ja juhtimistööst. Ligi paarikümne aasta jooksul toimusid pidevad muutused õppeasutuste organisatsioonis, mis teatud määral stabiliseerus alles 1936. aastal. Need muutused peegeldavad otsinguid ja katsetusi, mis tuli praktikas läbi proovida, et rajada Eesti oludesse sobiv juhtide ettevalmistamise süsteem. Näiteks muudeti ohvitseride ettevalmistamise seadust vaadeldaval ajajärgul vähemalt seitsmel korral, neist põhimõttelisel kujul kolmel korral. Kõrgema Sõjakooli lõpetas sellel perioodil 226 ohvitseri, sõjakoolide¹⁸⁵ rahuaja kursuse (alates 1921. aastast) kaadriohvitserina aga üle 1100 isiku (1115), reservohvitseri ettevalmistusega lõpetas Sõjakooli ligi 4300 noormeest. Tollastes plaanides ja kavades esitatud ohvitseride vajadust need arvud küll täielikult ei katnud, kuid ettevalmistatud juhtkond vastas üldjoontes siiski tehtud kavadele ja seatud eesmärkidele. Põhimõtteliselt suudeti vaadeldaval ajajärgul luua juhtide ettevalmistamise, teenistuse aluste korraldamise ja teadmiste täiendamise süsteem, mis sundis rahuaja karjääril huvitatud tegevteenistusohvitseri tegelema õpingute ja eneseharimisega.

Tollaste sõjaväe juhtide ettevalmistustöö kogemused näitavad, et ohvitserikaadri loomine on pikaajaline protsess, mida mõjutavad oluliselt sotsiaalmajanduslikud ja hariduslikud tegurid, samuti tuleb siin arvestada rahva üldist mentaliteeti ja rahvuskultuurilisi eripärasid. Vastava protsessi edukus oleneb pikemas perspektiivis paljuski pikaajaliste ja püsivate eesmärkide püstitamisest ning nende järgimisest.

¹⁸⁵ Selle alla kuulusid Sõjakool, Sõjaväe Tehnikakool ja Mereväe Kadettide Kool.

Lisal

SÕJAVÄE ÜHENDATUD ÕPPEASUTUSTE JUHTKOND 1923–1940

SÕJAVÄE ÜHENDATUD ÕPPEASUTUSTE JA KÕRGEMA SÕJAKOOLI ÜLEMAD

Teenistusaeg ametikohal	Auaste ametikohal	Nimi	Elu-aastad	Omandatud kõrgem sõjaline haridus
1923–1927	Kolonel	JAAN RINK VR I/2	1886–1927	Vene Nikolai Kindralstaabi Akadeemia 1914
1927–1930	Kindral-major	GUSTAV JONSON VR I/3 ja II/2	1880–1942	KSK 1923
1930–1933	Kolonel	HERBERT BREDE VR I/2	1888–1941	Prantsuse KSK 1929
1933–1936	Kolonel	ALEKSANDER JAAKSON VR I/3	1892–1942	KSK 1927 Prantsuse KSK 1927
1936–1939	Kolonel	AUGUST KASEKAMP VR II/3	1889–1942	KSK 1927 Belgia KSK 1933
1939–1940	Kolonel	KARL-JOHANN LAURITS VR II/2 ja II/3	1892–1941	KSK 1927 Prantsuse KSK 1935

KÕRGEMA SÕJAKOOLI ÜLEMAD

Teenistusaeg ametikohal	Auaste ametikohal	Nimi	Elu-aastad	Omandatud kõrgem sõjaline haridus
1937–1939	Kolonel	KARL-JOHANN LAURITS VR II/2 ja II/3	1892–1941	KSK 1927 Prantsuse KSK 1935
1939–1940	Kolonel	HERBERT-VOLDEMAR RAIDNA (end. Freiberg) VR II/3	1897–1942	KSK 1926 Prantsuse KSK 1931

PATALJONI-, KOMPANII- JA PATAREIÜLEMATE KURSUSTE ÜLEMAD

Teenistusaeg ametikohal	Auaste ametikohal	Nimi	Elu-aastad	Omandatud kõrgem sõjaline haridus
1928–1928	Kolonel-leitnant	RICHARD TOMBERG	1897–1982	KSK 1923 Prantsuse KSK 1926
1928–1929	Major	HERBERT-VOLDEMAR FREIBERG (hiljem Raidna) VR II/3	1897–1942	KSK 1926 Prantsuse KSK 1931
1930–1934	Major	HERBERT-FELIX GRABBY (hiljem Grabbi)	1896–1942	KSK 1926
1934–1934	Major	EDUARD MARGUSTE (hiljem Margusson) VR II/3 (kt)	1897–1942	KSK 1930

SÕJAKOOLI ÜLEMAD

Teenistusaeg ametikohal	Auaste ametikohal	Nimi	Elu-aastad	Omandatud kõrgem sõjaline haridus
1919–1920	Kapten	ALEKSANDER SIMON VR I/3	1877–1960	
1920–1923	Kolonel	VILLEM-KUSTAV MARDER VR I/2	1882–1935	
1923–1927	Kolonel-leitnant	EDUARD RÜÜTEL	1884–1969	KSK 1933
1927–1930	Kolonel	VERNER TROSSI VR I/3 ja II/3	1890–1953	KSK 1923
1930–1931	Kolonel-leitnant	AUGUST KASEKAMP VR II/3	1889–1942	KSK 1927 Belgia KSK 1933
1931–1933	Kolonel	ALEKSANDER JAAKSON VR I/3 (kt)	1892–1942	KSK 1927 Prantsuse KSK 1927
1933–1933	Major	EDUARD MARGUSSON VR II/3 (kt)	1897–1942	KSK 1930
1933–1934	Kolonel-leitnant	HERBERT GRABBI (kt)	1896–1942	KSK 1926
1934–1936	Kolonel	ARTUR-ALEKSANDER SAUSELG (hiljem Saueselg) VR II/3	1894–1965	KSK 1930
1936–1939	Kolonel	JOHANNES-ALEKSANDER RAUD VR I/3	1892–1942	KSK 1926
1939–1940	Kolonel	JOHANNES SOODLA VR II/2 ja II/3	1897–1965	KSK 1927

SÕJAVÄE TEHNIKAKOOLI ÜLEMAD

Teenistusaeg ametikohal	Auaste ametikohal	Nimi	Elu-aastad	Omandatud kõrgem sõjaline haridus
1920–1923	Kindral-major	ALEKSANDER SILBERG	1869–1926	
1936–1939	Kolonel	ARTUR-BERNHARD NORMAK	1895–1941	KSK 1926 Prantsuse KSK 1932
1939–1940	Kolonel-leitnant	ARTUR-FRIEDRICH SIMSON VR II/3	1896–1967	KSK 1930

ALLOHVITSERIDE KOOLI ÜLEMAD

Teenistusaeg ametikohal	Auaste ametikohal	Nimi	Elu-aastad	Omandatud kõrgem sõjaline haridus
1921–1921	Alampolkovnik	EMIL-ALEKSANDER KURSK VR I/3	1894–1945	KSK 1923
1921–1925	Kolonel-leitnant	ANTON LÕHMUS VR I/3 ja II/3	1885–1968	KSK 1927
1925–1927	Major	OSVALD MULLAS	1894–1975	KSK 1932
1927–1931	Kolonel-leitnant	JOHANNES SIIR	1889–1941	KSK 1933
1931–1934	Major	AUGUST VIRU VR II/3	1893–1942	KSK 1932
1934–1936	Major	JOHANNES VÄRNIK (hiljem Vermet), kt	1897–1966	KSK 1930

LAHINGUKOOLI ÜLEMAD

Teenistusaeg ametikohal	Auaste ametikohal	Nimi	Elu-aastad	Omandatud kõrgem sõjaline haridus
1936–1939	Kolonel-leitnant	ARTUR-FRIEDRICH SIMSON VR II/3	1896–1967	KSK 1930
1939–1940	Kolonel-leitnant	JOHANNES LIPPUS VR II/3	1891–1948	KSK 1938

Lisas kasutatud lühendid

KSK – Kõrgem Sõjakool

kt – kohusetäitja

VR – Vabadusrist (liik/järk)

Lisa 2

**EESTI VABARIIGI SÕJAKOOLI(DE) AASTATEL 1919–1940
LÕPETANUD KAADRIOHVITSERIDE LENNUD JA NENDE
JAGUNEMINE VÄELIIGITI**

Aasta	Lennud	Jalavägi	Suurtükivägi	Ratsavägi	Merevägi	Insenerivägi	Kokku	Ametist lahkunud samal aastal (ohv., arste, ametn.)
1919	I ¹⁸⁶	109	57	25	–	–	191	
1920	II	152	26	18	–	–	196	1868 ¹⁸⁷
1921	I ¹⁸⁸	43	18	11	18 ¹⁸⁹	–	90	732
1922	II	35	13	–	–	–	48	236
1923	–	–	–	–	65 ¹⁹⁰	67 ¹⁹¹	73	130
1924	I ¹⁹²	25	21	–	15	–	61	164
1925	II	22	18	–	–	–	40	81
1926	III	50	32	–	–	20	102	48
1927	IV	49	23	–	–	23	95	118
1928	V	107	–	–	20	–	127	79
1929	VI	100	–	–	–	–	100	37
1930	Juurde ei tulnud 1928. aastal ellu viidud ohvitseride ettevalmistuse reformi tõttu							42

¹⁸⁶ 1919. ja 1920. aastal Sõjakooli I ja II sõjaaja lennu lõpetajad omandasid sõjaaja täiendusohvitseri ehk reservohvitseri ettevalmistuse, mistõttu võib nende esinemist siinses tabelis lugeda mõnevõrra problemaatiliseks. Samas olid kooli lõpetajad sõjaolukorras tegev-teenistuse riviohvitserid. Hariduse omandamine ei toonud neile rahuajale üle minnes kaasa teenistuskohustusi ja suurem osa neist läks demobilisatsiooni korras reservi. Siiski jätkasid paljud neis lendudes lõpetanud teenistust ka hiljem, tõsi küll, rahuaja ehk kaadriohvitseri ettevalmistust tuli neil hiljem üldjuhul täiendada.

¹⁸⁷ 1920. ja 1921. aastal oli ohvitseride teenistusest lahkumine seotud Vabadussõja-järgse demobilisatsiooniga.

¹⁸⁸ 1921. ja 1922. aastal I ja II rahuaja lennu lõpetajad ei omandanud keskkooli lõpetajate õigusi.

¹⁸⁹ Mereväe Kadettide Kooli kursuse lõpetajad

¹⁹⁰ Mereväe Kadettide Kooli mehaanika jaoskonna lõpetajad

¹⁹¹ Sõjaväe Tehnikakooli I kursuse lõpetajad

¹⁹² Alates 1924. aastast omandasid kõikide rahuaja lendude lõpetajad keskkoolilõpetajate õigused (kooli oli võimalik astuda ilma täieliku keskkoolihariduseta). Alates 1928. aastast eeldati Sõjakooli astujailt täielikku keskkooliharidust.

Aasta	Lennud	Jalavägi	Suurtükivägi	Ratsavägi	Merevägi	Insenerivägi	Kokku	Ametist lahkunud samal aastal (ohv, arste, ametn.)
1931	VII	36	17	-	-	-	53	31
1932	VIII	22	12	-	-	-	34	43
1933	-	-	-	-	-	-	-	17
1934	-	-	-	-	2 ¹⁹³	-	2	66
1935	ekster- nid	17	1	-	-	-	18	54
1936	-	-	-	-	-	-	-	47
1937	I ohv. kl	18	-	-	-	-	18	36
1938	II ohv. kl	46					46	?
1939	III, I ohv. kl	43	14				57	?
1940	IV, II ohv. kl, II ja III STK	41	14		13	40 + 39 ¹⁹⁴ + 6 ¹⁹⁵	153	?
Kokku		916	264	48	74	195	1502	
Neist rahuaege Sõjakooli lõpetanud kokku							939	

Allikad: ERA 495–12–467, leht 11; 495–12–574, leht 154; 495–12–594, leht 89; ERA 650–445, lehed 12–17; 650–1–498, lehed 75–91; 650–1–606, lehed 11–13; 650–1–657, lehed 14–17; 650–1–1825; 650–1–1947; 650–1–1989, lehed 1–6; 650–1–2376, lehed 1–3; 650–2–232, lehed 47–49; Sõjavägede Ülemjuhataja, Sõjaministri (Kaitseministri) ja Vabariigi Presidendi käsikirjad.

¹⁹³ Soome Meresõjakooli kursusele lähetatud õppurid (Leopold Loodus, Arnold Nael), kes lõpetamise järel ülendati nooremleitnantideks (Riigivanema käskkiri nr 45, 26. september 1934).

¹⁹⁴ Sõjaväe Tehnikakooli II ja III kursus. Teine kursus lõpetas nelja-aastase kursuse kaadriohvitserina, saades ühtlasi sõjaväetehniku kutse (käsirelva, suurtükitehnika ja pürotehnika erialal). Kolmas kursus jäi pooleli, kuid seal õppinud loeti kooli lõpetanuks kaadriohvitseridena (ülendatuna nooremleitnandi auastmesse, kuid ilma sõjaväe tehniku kutseta; vt Vabariigi Presidendi käskkiri relvastatud jõududele, nr 63, 8. august 1940).

¹⁹⁵ Nooremleitnantideks kutseohvitseri õigustega ülendatud topohüdrograafia kursuse teoreetilise osa lõpetanud aspirandid Sõjavägede Staabi topohüdrograafia osakonnast (Vabariigi Presidendi käskkiri relvastatud jõududele, nr 63, 8. august 1940).

Lisa 3

**SÕJAKOOLI ASPIRANTIDE KURSUSE (KLASSI) LÕPETANUTE ARV LENDUDE JA VÄELIIGI
ETTEVALMISTUSE JÄRGI 1923–1940**¹⁹⁶

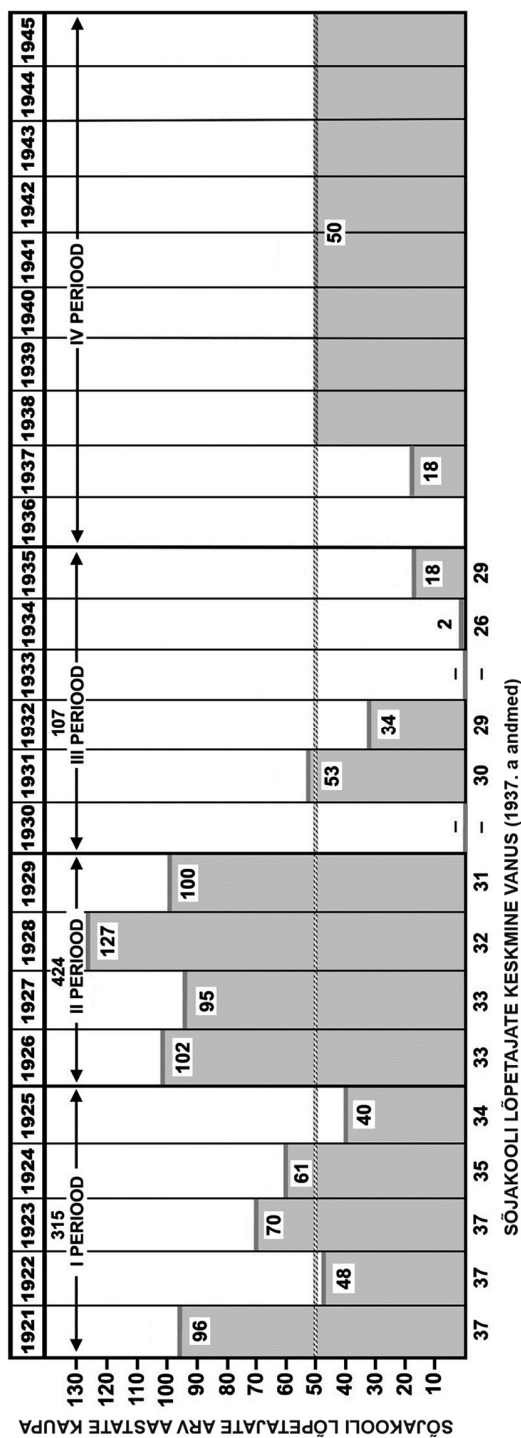
Aasta/ väeliik	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940	Kokku
Jalavägi	15	13	21	102	117	342	178	150	159	133	94	85	142	195	180	180	179	170	2455
Raskekuulip.	-	-	-	-	-	-	15	44	51	61	47	49	51	58	65	66	70	59	636
Suurtükivägi	-	-	8	19	66	71	27	42	44	51	46	57	53	60	57	53	52	52	758
Ratsavägi	-	-	-	-	-	8	8	10	4	11	5	7	-	-	-	-	-	-	53
Insenerivägi (pioneer, side, gaas)	-	-	-	-	-	-	-	-	20	40	49	64	33	19	24	34	-	-	283
Suusk- jalgratturid	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20	34	-	-	-	-	-	-	54
Merevägi	-	-	-	-	-	-	8	10	-	12	-	16	-	-	-	-	-	-	46
Kokku	15	13	29	121	183	421	236	256	278	308	261	312	279	332	326	333	301	281	4285

Allikad: ERA 650-1-444, lehed 74-84; 650-1-445, lehed 12-17; 650-1-496, leht 62; 650-1-524, lehed 63-69; 650-1-498, lehed 75-91; 650-1-606, lehed 13-18; 650-1-657, lehed 17-22; 650-1-1825; 650-1-1947; 650-1-1988, lehed 1-39; 650-2-232, lehed 49-54; 650-2-255, lehed 65-78.

¹⁹⁶ Tabel kajastab Sõjakooli aspirantide kursuse (klassi) lõpetajate arvu, mida ei tohi segi ajada igal aastal reservohvitseriks ülenдатute arvuga. Reservohvitseriks (reservilõpnik) ülenдатati pärast ajateenistuse lõppu ja reservi arvamist need aspirandid, kes läbisid ka edukalt Sõjakooli ettevalmistusele järgneva teenistuspraktika. Nii jäid reservohvitseriks ülenдатamata näiteks tegevteenistust jätkanud üleajateenijad-allohvitserid. Kuna erinevates allikates toodud lõpetajate arvus esineb väiksemaid erinevusi, siis on siin tabelis esitatud andmed saadud eri allikate võrdlemise ja vastavate arvutuste tulemusel. Mõne aasta lõpetanute kohta ei õnnestunud välja selgitada täpset arvu kõikide väeliikide alal (nt suuskatturid, ratsavägi, merevägi), mistõttu kajastuvad need kursuse lõpetajad jalgaväe eriala lõpetajate üldarvus. Inseneriväe erialadel lõpetajad on toodud välja ühtse reana, samuti pole suurtükiväe erialal lõpetajate puhul esitatud kitsamaid erialasid (kergesuurtükiväe, raskesuurtükiväe ja moodsueriala lõpetajad).

Lisa 4

KAADRIOHVITSERKONNA TÄIENDAMINE SÕJAKOOLIDE LÕPETAJATEGA (alates 1921. a) JA SÕJAVÄGEDE STAABIS 1937. a KOOSTATUD JÄRGNEVA KÜMNE AASTA KAVA (1936–1945)

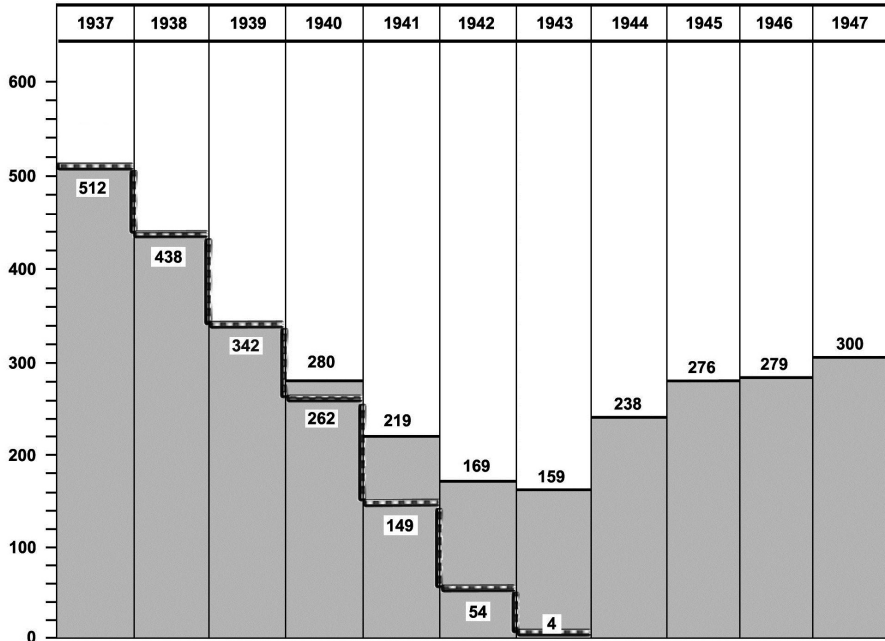

SÕJAKOOLIDE LÕPETAJATE KESKINE VANUS (1937. a andmed)
 SÕJAKOOLILISE TÄIENDAMISEKS TÄIENDAMISEKS VAJALIKU AASTAST
 SÕJAKOOLILISE LÕPETAJATE TASET (1937. a andmed)

15 aasta jooksul (1921–1935) valmistati ette kokku 846 kaadriohvitseri. Sõjavägede Staabis 1937. a koostatud järgneva 10 aasta kava (1936–1945) järgi tuli ette valmistada kokku 418 kaadriohvitseri (siin esitatud andmed ei kattu lisas 2 esitatutega)

Lisa 5

**KÕRGEMA SÕJAKOOLI KOMPLEKTEERIMINE ALLA
35-AASTASTE NOOREMOHVITSERIDEGA AASTATEL 1937–1947
(SÕJAVÄGEDE STAABI ANDMETE ALUSEL)**

Punktiirjoon eraldab üldisest kontingendist nooremaid sõjakooli ohvitseride lõpetajaid, kes teenistus-
staaži tõttu Kõrgema Sõjakooli katsetele ei pääsenud

Allikas: ERA 495-12-594 andmetel

KAADRI- JA RESEROHVITSERIDE ETTEVALMISTAMISE KORD 1928. a
OHVITSERIDE ETTEVALMISTAMISE SEADUSE ALUSEL

1. X													1. X													1. X																																						
1. TEENISTUSAASTA													2. TEENISTUSAASTA													3. TEENISTUSAASTA																																						
OCTOBER	NOVEMBER	DESEMBER	JANUAR	VEEBRUAR	MÄRTS	APRILL	MAI	JUUNI	JUULI	AUGUST	SEPTEMBER	OCTOBER	NOVEMBER	DESEMBER	JANUAR	VEEBRUAR	MÄRTS	APRILL	MAI	JUUNI	JUULI	AUGUST	SEPTEMBER	OCTOBER	NOVEMBER	DESEMBER	JANUAR	VEEBRUAR	MÄRTS	APRILL	MAI	JUUNI	JUULI	AUGUST	KÄTSED SK NOOREM. KLASSI JAOLEMANA TUV. TEISTE VÄELIHKIDEGA			KÄTSED SK NOOREM. KLASSI VÄEOSAD JAOLEMANA RÜHMA- VANEMANA			NOORTE ÕPETAMINE KAADRI VÄEOSAS			SÕJAKOOLI KADETTIDE NOOREM KLASS			KÄTSED PRAKTILISED TÖÖD JA TUTVUMINE TEISTE VÄELIHKIDEGA			PUHKUS			SÕJAKOOLI KADETTIDE VANEM KLASS			KÄTSED VÄEOSAS RÜHMA- VANEMANA			KÄTSED VÄEOSAS RÜHMA- VANEMANA			KÄTSED VÄEOSAS RÜHMAÜLEMA ASET		
NOORTE ÕPPUS VÄEOSAS													SÕJAKOOLI ASPIRANTIDE KLASS													SÕJAKOOLI RÜHMAÜLEM (ainult juhtimine)																																						

- ① - ühendamine nooremallohvitseriks
- ② - ühendamine lipnikuks
- ③ - ühendamine nooremleitnandiks

Allikas: kol-Int A. Kasekamp. Juhtide jasvatus ja väljaõpe sõjaväes moodunud sõdade, eriti Maailmasõja ja Vabadussõja kogemustel (1928), skeem 17 järgi (ERA 496-4-495)

KAADRI- JA RESERVOHVITSERIDE ETTEVALMISTAMISE KORRA ARVETUSLIK SKEEM 1935. a VÄELIIGI ETTEVALMISTAMISE SEADUSE JÄRGI

Sõjakooli aspirantide klassid

iv	v	vi	vii	viii	ix	x	xi	xii	i	ii	iii	iv	v	vi	vii	viii	ix
----	---	----	-----	------	----	---	----	-----	---	----	-----	----	---	----	-----	------	----

Jalaväeklass

Jala-, ratsa ja mereväe täiendusohvitseride ettevalmistamine

Jala- ja ratsaväe noortekursus

Praktika väeosades jala- väelastele

Mereväe noortekursus eelkursus

Praktika ratsarügemendis ratsaväelastele

Navigatsioon mereväelastele

Suurtükiväeklass

Suurtükiväe, õhukaitse suurtükiväe ja merekindluste täiendusohvitseride ettevalmistamine

Suurtükiväe noortekursus

Praktika väeosades

Praktika merekindlustes

Inseneriväeklass

Inseneriväe täiendusohvitseride ettevalmistamine

Noortekursus

Praktika väeosades

Lennukool

Lennuväe täiendusohvitseride ettevalmistus (22 kuud)

Sõjakooli ohvitseride klassid

ix	x	xi	xii	i	ii	iii	iv	v	vi	vii	viii	ix	x	xi	xii	i	ii	iii	iv	v	vi	vii	viii	ix	x	xi	xii
----	---	----	-----	---	----	-----	----	---	----	-----	------	----	---	----	-----	---	----	-----	----	---	----	-----	------	----	---	----	-----

Jalaväeklass

Jala-, ratsa-, lennu- ja soomusväe kaadriohvitseride ettevalmistamine

Praktikalised tööd

Praktika väeosades

Suurtükiväeklass

Suurtükiväe ja õhukaitse suurtükiväe kaadriohvitseride ettevalmistamine

I aasta

Praktikalised tööd

Suurtükiväe ja õhukaitse suurtükiväe kaadriohvitseride ettevalmistamine

II aasta

Praktika väeosades

Inseneriväeklass

Inseneriväe kaadriohvitseride ettevalmistamine

I aasta

Praktikalised tööd

Inseneriväe kaadriohvitseride ettevalmistamine

II aasta

Praktika väeosades

Mereväeklass

Mereväe ja merekindluste kaadriohvitseride ettevalmistamine

Navigatsioon

Mereväe ja merekindluste kaadriohvitseride ettevalmistamine

Praktika laevadel

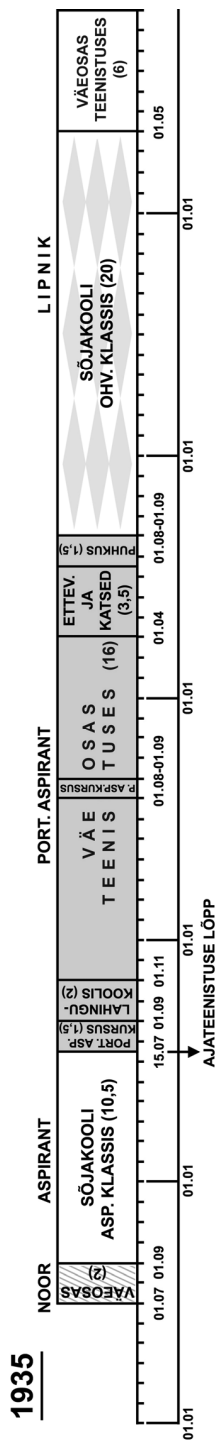
Kaks aastat kaadriohvitserina väeosades või asutustes

Kaadriohvitseriks saamise võimalus

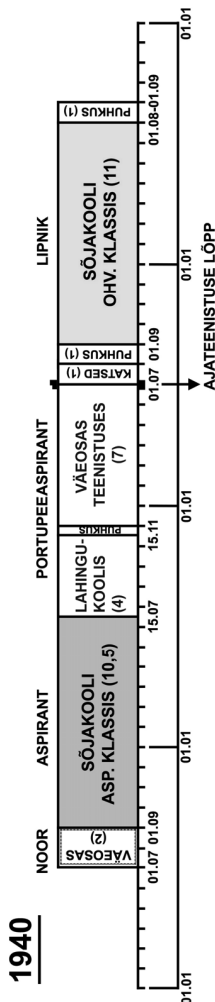
Allikas: ERA 495-12-569 järgi

Lisa 8

JALAVÄE KAADRIOHVITSERIDE ETTEVALMISTAMISE
KORRA ARVESTUSLIK SKHEEM 1935. a SEADUSE JA 1940. a MUUDETUD SEADUSE VÕRDLUSES

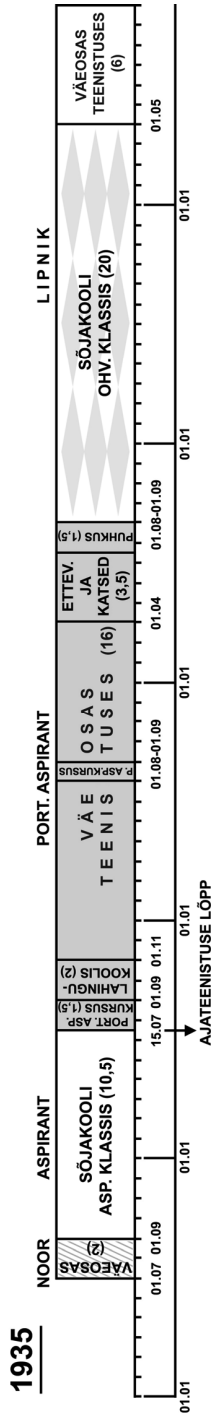
Ettevalmistuse üldine kestus kokku 56 kuud

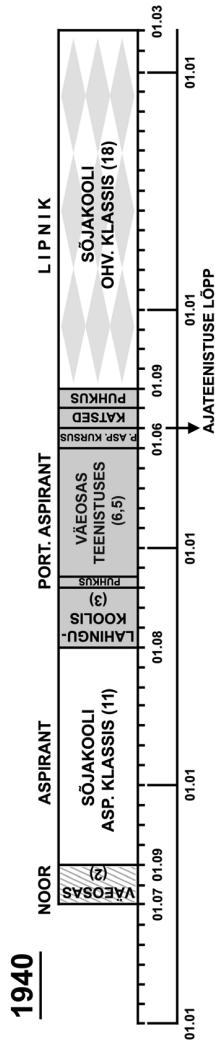
Ettevalmistuse üldine kestus kokku 37 kuud

Allikas: ERA 495-12-612 järgi

**SUURTÜKIVÄE KAADRIOHVITSERIDE ETTEVALMISTAMISE
KORRA ARVESTUSLIK SKHEEM
1935. a SEADUSE JA 1940. a MUUDETUD SEADUSE VÕRDLUSES**

Ettevalmistuse üldine kestus kokku 64 kuud

Ettevalmistuse üldine kestus kokku 44 kuud

Arhiiviallikad

Eesti Riigiarhiiv (ERA)

- 66 – Riigikontroll
- 495 – Sõjavägede Staap
- 496 – Kindralstaap
- 646 – Vabariigi Sõjakool
- 648 – Sõjaväe Tehnikakool
- 650 – Sõjaväe Ühendatud Õppeasutused
- 988 – Riigikaitse Nõukogu
- 1856 – Kindralstaabi Kursused
- 4996 – Eesti Sõjaveteranide Sõprusühing

Publitseeritud allikad

- Kaitseministri käskkirjad 1932, 1933.
- Kaitseväe Ülemjuhataja käskkirjad 1934.
- Kaitsevägede Ülemjuhataja käskkirjad 1936.
- K.Ü.Õ. Sõjakooli aspirantide klassi õppekava: käsitamiseks võtta 3. V 1929. Tallinn: K.Ü.Õ. Sõjakool, 1929.
- K.Ü.Õ. Sõjakooli õppekavad. Esimene jagu. Aspirantide õppekavad: I kaprali kursus. Tallinn: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutiste Staap, 1930.
- K.Ü.Õ. Sõjakooli aspirantide klassi õppekavad. Tallinn: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutiste Staap, 1931.
- K.Ü.Õ. Sõjakooli õppekavad. Teine osa, Kadettide õppekavad. Tallinn: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutiste Staap, 1930.
- Riigivanema käskkirjad 1934, 1935, 1936.
- Sõjakooli ohvitserideklassi õppekava: jalaväeklass: 1936. a. Tallinn: Sõjakool, 1936.
- Sõjakooli ohvitserideklassi õppekava: mereväeklass: 1938.–1940. a. Tallinn: Sõjakool, 1938.
- Sõjaministri päevakäsud 1920, 1921, 1922, 1923.
- Sõjavägede Ülemjuhataja käskkirjad 1938, 1939.
- Vabariigi Presidendi käskkirjad 1938.
- Vabariigi Presidendi otsused 1939.
- Valitsusasutuste tegevus 1918–1934. Tallinn: Riigikantselei väljaanne, 1934.

Käsikirjad

- Bauming, E.** 1936. Reservohvitseride ettevalmistamise aluseid, nende oskuste ja teadmiste täiendamise probleeme tänapäev. Tallinn: Kõrgema Sõjakooli väitekiri. (ERA 495–12–630)
- Bauming, E.** 1936. Reservohvitseride ettevalmistamise aluseid, nende oskuste ja teadmiste täiendamise probleeme tänapäev. Lisad. Tallinn: Kõrgema Sõjakooli väitekiri. (ERA 495–12–631)

- Karing, V.** 1929. Sõjaväe väljaõppes tarvitavad õppemeetodid. Tallinn: Kõrgema Sõjakooli väitekirj. (ERA 495–12–659)
- Kasak, E.** Mälestusi. Teine osa. (ERA 4996–1–125)
- Kasak, E.** Mälestusi. Kolmas osa. (ERA 4996–1–126)
- Kasekamp, A.** 1928. Juhtide kasvatus ja väljaõpe sõjaväes möödunud sõdade, eriti Maailmasõja ja Vabadussõja kogemustel. Tallinn: Kõrgema Sõjakooli väitekirj. (ERA 496–4–494)
- Kasekamp, A.** 1928. Juhtide kasvatus ja väljaõpe sõjaväes möödunud sõdade, eriti Maailmasõja ja Vabadussõja kogemustel. Lisad. Tallinn: Kõrgema Sõjakooli väitekirj. (ERA 496–4–495)
- Rannamets, R.** 2003. Kõrgem Sõjakool 1921–1940. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikooli ajaloo osakond, lähiajaloo õppetool.

Kirjandus

- A. J.** [Aleksander Jaakson] 1926. Meie sõjaväe kasvatus orientatsioonist. Kas ida või lääts? – Sõdur, nr 4.
- A. J.** [Aleksander Jaakson] 1928. Kümme aastat õppetööd sõjaväe õppeasutustes. – Sõdur, nr 6/7/8.
- Album Academicum Universitatis Tartuensis 1918–1944 II–III. Tartu: Tartu Ülikool.
- Andresen, L.** 2007. Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu IV. Iseseisvusaeg 1918–1940. Tallinn: Avita.
- A. S.** [Artur Salf] 1926. Uute õppemetoodide loojatele. – Sõdur, nr 24/25.
- A. T.** [August Traksmann] 1931. „Ääremärkuste” puhul. – Sõdur, nr 33/34.
- Boog, H.** 1998. Civil Education, Social Origins, and the German Officer Corps in the Nineteenth and Twentieth Centuries. – Forging the Sword. Selecting, Educating, and Training Cadets and Junior Officer in the Modern World. Ed. by Elliott V. Converse III. Chicago: Imprint Publications.
- Commandant Gerin.** 1928. Väikeste üksuste lahing. Neli harjutust kaardiga reljeefplaani. Tallinn: Kindralstaabi VI osakonna kirjastus.
- Corum, S. J.** 1992. The Roots of Blitzkrieg. Hans von Seeckt and German Military Reform. Lawrence: University Press of Kansas.
- E.** 1928. Pataljoni ülemate kursused. Esimese kursuse avamine sõjaminister kindral N. Reekilt S. Ü. Õ. 13. aprillil 1928. – Sõdur, nr 15/16.
- E.** 1928. Pataljoni ülemate kursuse 1-ne lend. – Sõdur, nr 34/35.
- E. M.** 1939. Sääste kasvatusabinõuna. – Sõdur, nr 14–15.
- Eesti Vabariigi Sõjaväe Tehnikakool 1920–1923/1936–1940. Uurimusi, mälestusi ja dokumente. – KVÜÕA toimetised, nr 6/2006.
- Elango, Õ.** 1972. Hariduspoliitika ja õpetajaskond kodanlikus Eestis 1919–1940. Tallinn: Eesti Raamat.
- Gerdessen, F; Kitvel, T; Tilk, J.** 2001. Aeg, mehed, lennukid. Eesti lennunduse arengulugu kuni 1940. aastani. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Grabbi, H.** 1931. Asjatuid märkmeid ja vildakuid võrdlusi. J. Junkuri kirjutiste puhul „Sõduri” nr 29/30 ja 33/34. – Sõdur, nr 35/36.
- Haber, M.** 2008. Eestlane sõdurina. Järeldusi kaitseväge komplekteerimiseks, väljaõppes ja juhtimiseks. – KVÜÕA toimetised, nr 9.

- Junkur, J.** 1931. Märkmeid ja mõtteid pataljoni-, kompani- ja välisuurtükiväe patareielemate ühendatud kursuse puhul. Võrdlusi prantsuse majorite õppe-tsükliga. – Sõdur, nr 29/30.
- Kasak, I.** 1930. Taktika. Tallinn: Kaitseväge staabi VI osakonna kirjastus.
- Kiesling, E. C.** 1998. *Educated But Not Trained: Junior Officers in Interwar France. – Forging the Sword. Selecting, Educating, and Training Cadets and Junior Officers in the Modern World.* Ed. Elliott V. Converse III. Chicago: Imprint Publications.
- Kõlu, T.; Grauer, M.** 1939. Portupei-aspirandi kui tulevase kutseohvitseri ettevalmistus. – Sõdur, nr 14–15.
- Kõrgem Sõjakool 1921–1931. Tallinn: Kõrgem Sõjakool, 1931.
- Laanes, J.** 1999. E.V. sõjaväe lennukool 80. aastapäev 2. – Vaba Eestlane, nr 72, 73, 74.
- Nõmmik, A.** 1989. Mõodus 70 aastat Eesti Vabariigi Sõjakooli asutamisest. – Võitleja, nr 2.
- P. A.** 1935. Sõjaväe Tehnikakooli asutamise 15. aastapäevaks. – Sõdur, nr 10–11.
- Reek, N.** 1921. Lahingu juhatus. Käsiraamat riviohvitserile. Tallinn.
- Reek, N.** 1926. Reichswehri ohvitserkonna ettevalmistusest ja meelsusest – Sõdur, nr 5.
- Reek, N.** 1926. Meie kaitseväge juhtiva koosseisu – ohvitseride – kasvatuse ja väljaõppe alalt. – Sõdur, nr 26/27, nr 28, nr 29, nr 30/31.
- Reek, N.** 1934. Õppesentrum. – Sõdur, nr 33/34.
- Reek, N.** 1936. Juhi sõjakirjanduslikust loomingust. – Sõdur, nr 16/17.
- Reek, N.** 1936. Sõjaväe tehnikakooli vajalikus. – Sõdur, nr 31–32.
- R. M.** 1926. „Aspirandid aiavilja kasvatamas”. – Sõdur, nr 24/25.
- r.–n.** 1932. PKP ühendatud kursuste IV lennu lõpetamise puhul. – Sõdur, nr 27/28.
- Seene, A.** 2006. Sissejuhatus: sõjaväe tehnikaharidus Eestis 1920–1940. – KVÜÕA toimetised, nr 6.
- Seene, A.** 2008. Kõrgem Sõjakool 1921–1940. – KVÜÕA toimetised, nr 9.
- Seene, A.** 2009. *The Estonian Higher Military School (1921–1940): Some Methodical Aspects in the Development of Small Nations’s Higher Military Education.* – *Baltic Security and Defence Review*, Vol. 11.
- Seene, A.** 2010. Vabariigi Sõjakooli asutamine ja selle esimese, Vabadussõja-aegse lennu lõpetajad. – KVÜÕA toimetised, nr 13.
- Seene, A.** 2011. Eesti sõjaväe ohvitseride ettevalmistamise süsteemi kujunemine ja areng 1919–1940. *Dissertationes Historiae Universitatis Tartuensis* 22. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- st–.** 1933. PKP kursuse viies lend lõpetas töö. – Sõdur, nr 29/30.
- Sõja ja rahu vahel. Koguteos. I köide: Eesti julgeolekupoliitika 1940. aastani. Tallinn: MTÜ S-Keskus, 2004.
- Traksmann, A.** 1926. „Sõduri” kaitseks põhjendamata süüdistuste vastu. – Sõdur, nr 24/25.
- Traksmann, A.** 1931. Vaatlusi ja mõtteid õppealalt kaitseväes – Sõdur, nr 1/2.
- Tõrvand, J.** 1926. Õppemeetodite revideerimisel. Lähemale elule! – Sõdur, nr 26/27.
- Z.** 1926. Kas pea täis tarkust või loomisvõime? – Sõdur, nr 17/18.
- Volkov 1993 = Волков, С. В.** 1993. *Русский офицерский корпус.* Москва: Военное издательство.

Perioodika

Riigi Teataja 1921, 1923, 1925, 1927, 1928, 1930, 1931, 1932, 1935, 1936, 1938,
1939, 1940

Sõdur 1926, 1928, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1939

Sõduri Lisad 1922

Vaba Eestlane 1999

Valve 1921

Võitleja 1953, 1959, 1969, 1989

ANDRES SEENE, PhD (ajalugu)

Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste muuseumi juhataja aastatel 2003–2013